

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra

Gintarės Jurkėnaitės
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas
Mediacijos perspektyvos baudžiamajame procese

Vadovas: Asist. Gintaras Jasaitis

Recenzentė: Doc. dr. Ilona Michailovič

Vilnius

2016

TURINYS

ĮVADAS	2
1. ATKURIAMOJO TEISINGUMO IR NUSIKALTIMO AUKOS BEI KALTININKO MEDIACIJOS BAUDŽIAMAJAME PROCESSE SAMPRATA	5
1.1. Pagrindiniai mediacijos baudžiamajame procese principai	8
1.2. Paprasta ir kompleksinė mediacija	11
1.3. Mediacijos modeliai ir jų reglamentavimas Skandinavijos ir Vakarų Europos valstybėse .	13
2. MEDIACIJOS EFEKTYVUMAS IR POVEIKIS	22
2.1. Mediacijos pasekmės nukentėjusiam asmeniui	22
2.2. Mediacijos pasekmės kaltininkui.....	24
2.3. Mediacijos poveikis teisėsaugos sistemai ir visuomenei.....	26
3. MEDIACIJOS BAUDŽIAMAJAME PROCESSE ĮDIEGIMO PROBLEMATIKA	30
3.1. Reglamentacijos trūkumas.....	30
3.2. Taikymo problematika.....	46
3.2.1. Subjektai, galintys nukreipti šalis į mediaciją	46
3.2.2. Atvejai, kai procesas gali pasibaigti mediacija.....	48
3.3. Psichologinio pasipriešinimo problema.....	52
3.3.1. Visuomenės psichologinis pasipriešinamas.....	53
3.3.2. Teisėsaugos institucijų pareigūnų požiūris į aukos ir kaltininko mediaciją	55
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	61
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	62
SANTRAUKA	70
SUMMARY	71

IVADAS

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau - BPK) 1 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog: „Baudžiamojo proceso paskirtis yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas”. Tokia baudžiamojo proceso paskirtis suponuoja būtinybę užtikrinti, kad kiekvieno asmens teisės, laisvės ir teisėti interesai bus saugomi ir nepažeisti, o visos bylos aplinkybės bus tiriamos operatyviai ir išsamiai. Siekiant, kad minėti baudžiamojo proceso tikslai būtų tinkamai įgyvendinti, įstatymai numato alternatyvias proceso formas kaip proceso nutraukimas kaltininkui susitaikius su nukentėjusiuoju, privataus kaltinimo bylų tyrimas ir pan. Tokios alternatyvios formos atitinkamais atvejais leidžia baudžiamąjį procesą pagreitinti ir geriau pasiekti baudžiamojo proceso tikslus. Pastaraisiais metais kaip dar viena iš alternatyvių baudžiamojo proceso formų Lietuvoje imta taikyti ginčų sprendimas mediacijos būdu. Daugelis užsienio valstybių praktikuoja mediacijos taikymą baudžiamajame procese jau ne vieną dešimtmetį ir pastebi šio instituto teikiamą naudą bei tokiu būdu efektyviau pasiekiamus baudžiamojo proceso tikslus. Šiame darbe nagrinėjamas mediacijos taikymas baudžiamajame procese atskirose kontinentinės teisės Europos valstybėse, analizuojama mediacijos teikiama nauda, mediacijos padėtis Lietuvos baudžiamajame procese, išskiriamos sritys, kuriose mediacijos pritaikymas galėtų būti itin efektyvus, apibendrinama mediacijos diegimo problematika ir analizuojamos tolesnės mediacijos perspektyvos.

Nagrinėjamos problemos aktualumas ir naujumas. Efektyvus ir greitas nusikalstamų veikų tyrimas, nagrinėjamas, teisėsaugos institucijų, teismų darbo krūvio mažinimas yra visuomet aktualus klausimas. Ne mažiau svarbu ir tai, jog proceso įstatymai nustatytų tokias baudžiamojo proceso formas ir priemones, kurios leistų įgyvendinti baudžiamojo proceso tikslus. Dėl to mediacijos analizavimas aktualus visoms valstybėms, kurios taiko šį institutą baudžiamajame procese dėl jo efektyvumo, operatyvumo, ekonomiškumo ir pozityvaus poveikio teisėsaugos sistemai. Itin svarbu kalbėti apie mediaciją Lietuvos baudžiamajame procese. Realiai toks institutas baudžiamojo proceso įstatymuose neįtvirtintas, tačiau jau nuo 2001 m. buvo svarstomos jo įdiegimo galimybės. Ypatingai aktualus mediacijos nagrinėjimas tapo dėl 2014 m. pradėjusios veikti programos „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose“. Mediacijos baudžiamajame procese tema daugiausiai pasisakyta I. Michailovič, R. Uscilos, L. Ūselės, L. Kietytės darbuose, moksliniuose straipsniuose, publikacijose, tačiau

išsamesnės mediacijos taikymo ir perspektyvų Lietuvos baudžiamajame procese analizės nebuvo.

Darbo tikslas. Mediacijos reikšmės ir perspektyvų baudžiamajame procese įvertinimas.

Darbo objektas ir dalykas. Mediacijos institutas kontinentinės teisės valstybių baudžiamajame procese, egzistuojantys panašumai ir skirtumai. Mediacijos perspektyvos taikymo ir reglamentavimo srityse. Objektas analizuojamas per statistinius duomenis, oficialų įstatyminį reglamentavimą bei atliktus oficialius tyrimus.

Darbo uždaviniai. Užsibrėžtam tikslui keliami tokie darbo uždaviniai:

1. Atskirų valstybių mediacijos instituto baudžiamajame procese analizė ir palyginimas;
2. Naudojant statistinius duomenis, atliktų tyrimų rezultatus apibendrinti mediacijos naudingumą kaltininkui, aukai, visuomenei ir visai teisinei sistemai;
3. Analizuoti mediacijos galimas tendencijas Lietuvos baudžiamajame procese palyginant ją su baudžiamojo proceso nutraukimu šalims susitaikius, privataus kaltinimo bylomis, nepilnamečių atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės;
4. Pateikti mediacijos taikymo Lietuvos baudžiamajame procese ateities perspektyvas;

Darbo šaltiniai. Pagrindiniai darbo šaltiniai yra Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (toliau - BPK), užsienio valstybių nacionaliniai įstatymai, tarptautiniai teisės aktai bei dokumentai, moksliniai straipsniai bei oficialūs atlikti tyrimai aktualia nagrinėjimui tema.

Darbo metodai. Darbe naudotas lyginamasis istorinis metodas, leidęs atskleisti mediacijos baudžiamajame procese ištakas bei kaip šis institutas keitėsi ir progresavo. Aiškinant atskirose valstybėse įdiegto mediacijos instituto reglamentavimo ir taikymo panašumus bei skirtumus, to priežastis naudotas lyginamasis metodas. Siekiant tinkamai atskleisti darbo temą buvo naudoti analogijos, alternatyvų bei aprašomasis metodai. Analizuojant atskirų valstybių praktiką mediacijos baudžiamajame procese reglamentavimo ir taikymo klausimais buvo naudojama temai aktuali teismų praktika ir teisės aktai. Norint pasiekti iškeltą tikslą darbe taip pat panaudoti apibendrinimo metodas, tam tikrose darbo dalyse siekiant pagrįsti daromas išvadas remtasi statistiniais duomenimis, specifinėms detalėms argumentuoti panaudotas dedukcinis tyrimo metodas.

Darbo originalumas. Magistrinio darbo tema „Mediacijos perspektyvos baudžiamajame procese“ Lietuvos teisės mokslininkų menkai nagrinėta sritis. Pavieniai autoriai nagrinėję mediacijos įdiegimo galimybes ir potencialią naudą, tačiau nenagrinėtos mediacijos perspektyvos Lietuvoje po faktinio taikymo baudžiamajame procese pradžios.

1. ATKURIAMOJO TEISINGUMO IR NUSIKALTIMO AUKOS BEI KALTININKO MEDIACIJOS BAUDŽIAMAJAME PROCESSE SAMPRATA

Baudžiamajoje justicijoje sąvokos atkuriamasis teisingumas bei mediacija vartojamos kaip tapačios ir neretai painiojamos. Reikėtų pastebėti, jog šie terminai nėra sinonimai ir juos būtina atskirti. Tiesa tai, kad savo esme sąvokos iš tiesų panašios ir dažnai neturi vieno konkretaus apibrėžimo. Visgi analizuojant įvairiuose šaltiniuose pateikiamus šių terminų išaiškinimus, lyginant jų požymius, galima pateikti apibrėžimus, kurie būdingi daugelio šalių teisinėms sistemoms.

Atkuriamojo teisingumo apibrėžimų gausu tiek mokslinėje, tiek oficialioje literatūroje ir dažniausiai jie gana skirtingi. Teisės doktrinoje teigiama, jog taip yra dėl to, kad atkuriamasis teisingumas yra abstraktus terminas ir jo neįmanoma apibrėžti. Taip pat manoma, kad tai sparčiai tobulėjantis ir kintantis reiškinys, todėl konkretus jo apibrėžimas nebūtų tikslingas. Svarbu atkreipti dėmesį, kad atkuriamojo teisingumo poreikis atsiranda tuomet, kai dėl nusikalstamos veikos asmeniui padaroma žala, todėl pirmiausiai atkuriamasis teisingumas laikytinas reagavimu į nusikaltimo padarymą, kai akcentuojamas nuostolių, netekčių aukai atlyginimas, nusikaltusiojo atsakomybės dėl padarytos žalos prisiėmimas bei santarvės, taikos formavimas bendrijoje.¹ Linkstama atkuriamojo teisingumo sąvoka traktuoti kaip tam tikrą procesą, kurio metu nešališka trečioji šalis siekia sutaisyti nusikalstamos veikos auką ir veikos kaltininką, taip nusikalstama veika sukeltą ar nusikalstama veika pasireiškusį konfliktą.² Panašiai atkuriamojo teisingumo koncepcija suprantama ir tarptautiniuose dokumentuose. Pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Ekonominės ir socialinės tarybos rezoliucija Nr. 2002/12 patvirtintų „Pagrindinių atkuriamojo teisingumo programų panaudojimo baudžiamosiose bylose principų“ priede atkuriamasis teisingumas apibrėžiamas kaip procesas, kuriame auka ir kaltininkas, ir kur tai priimta, bet kurie kiti nusikaltimo paveikti asmenys ar bendruomenės atstovai kartu aktyviai dalyvauja sprenddami iš nusikaltimo kylančius klausimus, paprastai padedami skatintojo“.³ Europos Parlamento ir Tarybos 2012 m.

¹ USCILA, R., VISOCKAS, E., ŽUKAUSKAITĖ, J., KEDAVIČIENĖ, D. *Nusikaltusiojo nepilnamečio ir nukentėjusiojo mediacijos metodika*. Vilnius, 2011, p. 11.

² MICHAILOVIČ, I., BIKELIS, S., ČEPAS, A., DOBRYNINA, M., SIMAITIS, R., ŠNEIDERIS, D., ŪSELĖ, L., VENCKEVIČIENĖ, J. *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius, 2014, p. 46.

³ Jungtinių Tautų Ekonominės ir socialinės tarybos rezoliucija Nr. 2002/12 patvirtinti „Pagrindinių atkuriamojo teisingumo programų panaudojimo baudžiamosiose bylose principai“ (ECOSOC Resolution 2002/12. Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters, adopted on 24 July 2002 by the UN Economic and Social Council (ECOSOC)) [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.refworld.org/docid/46c455820.html>>.

priimtoje direktyvoje atkuriamasis teisingumas įvardijamas kaip „procesas, kuriuo sudaromos sąlygos aukai ir nusikaltėliui jų laisva valia aktyviai dalyvauti sprendžiant dėl nusikalstamos veikos iškilusius klausimus padedant nešališkam trečiajam asmeniui.⁴ Siekiant pozityvių šalių teisių santykių atstatymo ir nusikaltimu sukeltos žalos atlyginimo galima pasinaudoti įvairiais atkuriamojo teisingumo modeliais, t. y. tiek sprendimo priėmimu „apskritojo stalo“ principus, tiek konferencijos metodu, tiek mediacija ir t. t. Tolesniame darbe bus aptariamas būtent mediacija, kadangi kiti metodai darbui neaktualūs. Tačiau tokia atkuriamojo teisingumo metodų įvairovė leidžia suvokti, jog mediacija yra tik vienas iš galimų šalių tarpusavio santykio atkūrimo būdų, todėl sąvokos neturėtų būti suprantamos ir vartojamos kaip sinonimai

Kalbant apie mediaciją svarbu akcentuoti tai, jog tai yra viena iš plačiausiai taikomų atkuriamojo teisingumo formų. Bendriausia prasme, mediacija paprastai apibūdinama kaip konflikto sprendimo procesas, kuriame dalyvauja nešališka trečioji šalis - mediatorius, skatinanti ir padedanti šalims priimti savanorišką sprendimą.⁵ Pats mediacijos procesas yra labai lankstus, orientuotas į problemos išsprendimą ir aktyvų dalyvavimą.

Nepriklausomai nuo šalių pasirinktos mediacijos formos, jai būdingi tam tikri pastovūs bruožai. Pirmiausiai – tai šalių įtraukimas į konflikto sprendimą. Iš esmės šalys čia yra „proceso šeimininkės“ ir pačios gali pakreipti mediacijos eigą. Antra, mediacija skatina aktyvų šalių bendravimą ir bendradarbiavimą. Kadangi pats procesas yra paremtas tiesiogine aukos ir kaltininko komunikacija, rezultatas pasiekiamas greičiau, jei šalys aktyviai dalyvauja, diskutuoja, sugeba suvaldyti savo emocijas. Galiausiai, mediacijai būdinga ir nešališkos trečiosios šalies intervencija. Mediatorius intervencija yra pozityvi, jis padeda šalims taikiai siekti visiems priimtino sprendimo, sukontroliuoti savo jausmus ir emocijas, palaikyti racionalią diskusiją. Šių sąlygų įgyvendinimas ir išlaikymas padeda šalims konstruktyviai išspręsti kilusį konfliktą, greičiau sulaukti satisfakcijos, išsiaiškinti rūpimus klausimus ir išlieti savo jausmus.

Panašiai principinės mediacijos nuostatos apibrėžiamos ir tarptautiniuose teisės aktuose. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje Nr. R (99) nusikalstamos veikos kaltininko ir aukos mediaciją apibūdina kaip „bet koks procesas, kuriame

---

⁴ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimo aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR. *OL 2001 m. specialus leidinys*, p. 1-4.

⁵ USCILA, R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos instituto samprata, pagrindiniai modeliai ir jų veikimo principai*. Jurisprudencija, 2001, Nr. 20(12)), p. 74.

kaltininkas ir auka įgalinami, jeigu jie laisvai sutinka aktyviai dalyvauti sprendžiant iš nusikaltimo kylančius klausimus padedami nešališko trečiojo asmens (mediatoriaus).⁶

Skirtingose valstybėse dėl nevienodo teisinio reguliavimo, taikomų technikų pasirinkimo, mediacijos populiarumo bei kitų veiksnių ne tik naudojami skirtingi terminai mediacijai apibūdinti, pavyzdžiui, Prancūzijoje vartojami „*mediation*“ ir „*reparatio*“ (atlyginimas, kompensacija), Norvegijoje, Suomijoje „*konflikt resolution and mediation*“ (konflikto sprendimas ir mediacija)⁷, bet ir gali būti siekiama šiek tiek skirtingų tikslų. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos Nr. R (99) memorandume numatyti pamatiniai tikslai, kurių siekiama taikant mediaciją:

- Keitimasis požiūriais, kad kaltininkas ir auka vienas kitą galėtų labiau suprasti;
- Atsiprašymas ir savanoriškas susitarimas, pagal kurį kaltininkas atlygina aukai žalą;
- Savanoriškas susitarimas, pagal kurį kaltininkas imasi kokių nors kitų atkuriamųjų veiksmų;
- Bent kokio konflikto tarp kaltininko ir aukos arba tarp jų šeimų ar draugų sprendimas;
- Sutartų bausmių ar veiksmų programa, kuri teikiama teismui kaip atitinkamų sankcijų siūlymas;⁸

Apibendrinant, mediacija baudžiamojoje justicijoje – tai savanoriškumu bei konfidencialumu pagrįstas tarpininkavimo procesas, kurio metu tarpininkas (mediatorius) padeda dviem ar daugiau šalių išnagrinėti probleminę situaciją, sužinoti atsakymus į iškilusius klausimus, išspręsti konfliktą bei priimti konstruktyvų sprendimą.⁹ Savo esme ir siekiamais tikslais mediacija yra neatsiejama nuo atkuriamojo teisingumo, tačiau jų negalima ir sutapatinti. Atkuriamasis teisingumas yra platesnė sąvoka, apimanti visą eilę institutų, skirtų pasiekti pamatiniams tikslams, kai tuo tarpu mediacija yra konkretus, savo požymius ir principus turintis atkuriamojo teisingumo modelis.

---

⁶ Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (99) 19 dėl mediacijos baudžiamosiose bylose. Priimta 1999 m. rugsėjo 15 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto. Strasbūras.

⁷ *Cit. op. 5, p. 74-75.*

⁸ Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos Nr. R (99) 19 dėl mediacijos baudžiamosiose bylose aiškinamasis memorandumas. Priimta 1999 m. Europos Tarybos Ministrų komiteto. Strasbūras.

⁹ *Cit. op. 5, p. 75.*

1.1. Pagrindiniai mediacijos baudžiamajame procese principai

Dėl savo lankstaus ir prisitaikančio pobūdžio mediacijos institutas nereguliuojamas labai intensyviai ir griežtai. Tokiu būdu siekiama nesuvaržyti galimai taikytinų metodų, siekiamų tikslų ir išlaikyti mediaciją kaip aktyvų, kūrybišką ir lygiateisiškumą garantuojantį procesą. Analizuojant skirtingus šaltinius ir valstybių praktiką šioje srityje, matyti, jog autoriai¹⁰ linkę sutarti dėl tam tikrų pamatinių nuostatų, kuriomis reikėtų vadovautis, kad mediacijos procesas būtų naudingas ir teisingas. Pagrindiniais principais pripažįstami savanoriškumas, mediatoriaus nešališkumas, konfidencialumas, laisva šalių valia. Tai kertiniai mediacijos principai, tačiau jų sąrašas tikrai neišsamus, kadangi mediacijos esmė negalėtų būti atskleista be proceso lankstumo, aktyvaus bendradarbiavimo, sąžiningumo ir kitų nuostatų.

Tarptautiniuose dokumentuose itin akcentuojama, kad mediacijos procesas turi būti savanoriškas: „mediacija baudžiamosiose bylose gali būti vykdoma, tik jeigu šalys laisvai sutinka. Šalys turi turėti galimybę tokį sutikimą atsiimti bet kuriuo metu vykstant mediacijai“.¹¹ Savanoriškumo principas iš esmės reiškia, kad tiek auka, tiek kaltininkas turi sutikti dalyvauti savo laisva valia. Šalims turi būti suteikiama teisinga informacija apie jų teises ir pareigas, mediacijos turinį, pasekmes ir pan. Jos neteisėtas poveikis ir spaudimas dėl apsisprendimo negali būti pateisinamas. Europos Tarybos Teisingumo efektyvinimo komisijos 2007 m. gruodžio 7 d. patvirtintose Praktinėse rekomendacijose dėl geresnio Europos Tarybos rekomendacijos dėl mediacijos baudžiamosiose bylose įgyvendinimo (toliau CEPEJ rekomendacijos), 31- 32 punktuose pažymima, jog mediacijai reikalingas laisvas šalių sutikimas, bet jos negalima vykdyti, jei vienai šaliai gali būti suteikiamas didesnis pranašumas, taip pat, jog turi būti suteikiama išsami, aiški ir tiksli informacija apie patį mediacijos procesą, potencialią mediacijos naudą bei galimas rizikas.¹² Mediacija paremta dialogu ir konsensu, todėl šalių valios laisvė būtina ne tik sprendžiant ar dalyvauti mediacijoje, tačiau ir pačiame jos procese, sprendžiant kaip mediacija bus vykdoma, patvirtinant ar nesutinkat su pasiektais rezultatais.

Mediatoriaus nešališkumas dar vienas iš kertinių principų. Mediatoriaus objektyvumas yra būtinasis faktorius, leidžiantis šalims juo pasitikėti ir išlaikyti lygiateisę

---

¹⁰ *Cit. op. 2*, p. 77-96; *Cit. op. 12*, p. 24-27.

¹¹ *Cit. op. 8*.

¹² Europos Tarybos rekomendacijos dėl mediacijos baudžiamosiose bylose įgyvendinimo (European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). Guidelines for a better implementation of the existing recommendation concerning mediation in penal matters, adopted on 7 December 2007 by European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), Strasbourg) [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=1223865&Site=DG1-CEPEJ&direct=true>>.

padėtį. Paprastai mediatoriaus nešališkumas sprendžiamas vadovaujantis trimis kriterijais: 1) mediatorius turi būti nepriklausomas ir nekontroliuojamas nė vienos iš šalių. Iš esmės tokioje situacijoje reikia vertinti giminystės, verslo, asmeninius santykius; 2) mediatorius neturėtų būti suinteresuotas mediacijos baigtimi ar turėti asmeninių interesų dėl konflikto; 3) mediatorius turi laikytis neutralumo ir nereikšti savo palankumo ar priešiško vienai iš šalių.¹³ Siekiant užtikrinti nešališkumą, rekomenduojama, kad mediatoriumi nebūtų asmuo, kuris ginčo nagrinėjime užima kitą procesinę padėtį, pvz.: tyrėjas, prokuroras, gynėjas. Nors tam tikrais atvejais baudžiamosios justicijos pareigūnų taikinamieji veiksmai gali būti traktuojami kaip „neformalioji mediacija“¹⁴, tačiau jie negali pakeisti profesionalaus mediatoriaus, be to sunku užtikrinti, kad tokie asmenys neeis pasireikšti jų šališkumui.

Ne mažiau reikšmingas ir mediatoriaus profesionalumas išspręsti konfliktą.¹⁵ Neretai jam tenka susidurti su tokiomis situacijomis, kai. Kaip trečiosios nešališkos šalies jo tikslas padėti šalims konstruktyviai šalims reikia padėti kontroliuoti savo emocijas, dialogas apskritai nevyksta arba neduoda jokių rezultatų. Dėl to mediatoriui privalu išlaikyti racionalų mąstymą, turėti pakankamai žinių, gyvenimiškos patirties, gebėjimą bendrauti. Poreikis užtikrinti mediatorių mokymą ir kompetencijos kėlimą minimas ir tarptautiniuose teisės dokumentuose. CEPEJ rekomendacijose pastebėta, kad skirtinga mediatorių kompetencija, bei mokymo galimybių nesudarymas stipriai apriboja mediacijos plėtros perspektyvas.¹⁶ Poreikis garantuoti mediatorių mokymus abstrakčiai minimas ir ES direktyvos 25 straipsnio 4 dalyje, ECOSOC principų priedo 19 punkte.¹⁷

Reikia pastebėti, kad valstybės atsižvelgia į tokias rekomendacijas ir mediatorių veikla pamažu institucionalizuojama, pripažįstama valstybiniu lygiu, taip pat neretai prižiūrima nevalstybinių mediacijos paslaugas teikiančių organizacijų. Skatinant mediacijos žinovų skaičiaus augimą, mediatoriaus profesiją leidžiama derinti su jau turima, pavyzdžiui, teisininko ar socialinio darbuotojo specialybe. Pasitaiko atveju, kai mediatoriai veikia *pro bono*, t. y. neatlygintinai. Iš vienos pusės, tai rodo visuomenės norą tobulinti ir plėsti šį institutą, iš kitos, tai ne visada yra geriausias variantas. Maža to, jog neatlygintino mediatorių darbo kiekis yra per mažas, jog galėtų užtikrinti sėkmingą mediacijos raidą, neretai tai būna ir menkai kvalifikuoti asmenys, kurių darbe pasitaiko

---

¹³ *Cit. op. 2*, p. 84-85.

¹⁴ *Cit. op. 8*.

¹⁵ *Cit. op. 2*, p. 86-87.

¹⁶ *Cit. op. 24*.

¹⁷ *Cit. op. 2*, p. 89.

nemažai klaidų ir procesas nepasiekia savo tikslų, todėl būtina, jog valstybė užtikrintų finansavimą specialistų rengimui.

Konfidencialumo principas kaip dar viena kartinė mediacijos nuostata įpareigoja, tiek šalis, tiek mediatorius neaptarinėti, nenaudoti ar kitais būdais neviešinti mediacijos procese sužinotos informacijos tretiesiems asmenims.¹⁸ Konfidencialumas gali būti suprantamas dvejopai:

1. Vidinis – apima mediatoriaus pareigą neatskleisti to vienai šaliai to, ką sužinojo iš kitos šalies;
2. Išorinis – tai šalių ir mediatoriaus įsipareigojimas neplatinti informacijos, t. y. kad gauti dokumentai, informacija negalės būti perduoti tretiesiems asmenims ar naudojami ne mediacijos tikslais.¹⁹

Paprastai konfidencialiais laikomi šalių ir mediatoriaus išdėstyti pareiškimai, pripažinimai, nurodyti ir atskleisti faktai, sprendimas priimti vieną ar kitą konflikto sureguliuavimo variantą, dokumentai, parengti mediacijos tikslais.²⁰ Pats apsisprendimas naudotis mediacija, jos rezultatas, t. y. priimtas taikus susitarimas ar jos baigtis susitarimo nepasiekus laikoma vieša informacija.

Europos Tarybos rekomendacijos 30 punktas numato išimtį, kad konfidencialumas nebus taikomas tais atvejais, kai kyla grėsmė asmens sveikatai ar gyvybei.²¹ Jei mediacijos metu paaiškėja informacija apie gresiantį sunkų nusikaltimą, mediatorius privalo pranešti tai kompetentingoms institucijoms ar susiinteresuotiems asmenims. Mediacija gali būti laikoma konfidencialia tokia apimtimi, kiek šalys pageidauja, t. y. dėl kai kurių aplinkybių šalys gali susitarti, kad mediacija bus neprivati ir nekonfidenciali iš dalies ar visiškai

Mediacijos procesas turi vykti sąžiningai ir pragmatiškai. Tai reiškia, kad jei konflikto šalys mėgina slėpti įkalčius, vilkina proceso eigą ar mėgina kerštauti, mediacija negalima. Šio principo įgyvendinimas reiškia, kad stengiamasi pasiekti abipusiškai naudingą, priimtino susitarimo ir kadangi savo esme mediacija nėra nukreipta į vienos šalies poreikių tenkinimą, nesiekama nei nukentėjusios, nei prasikaltusios pusės pergalės.²²

---

¹⁸ Europos mediatorių elgesio kodeksas (European Commission European Code of conduct for mediators, adopted on 2 July 2004 by European Commission, Brussels) [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf>.

¹⁹ *Cit. op.* 2, p. 90.

²⁰ *Ibid.*, p. 91.

²¹ *Cit. op.* 6.

²² Pagrindiniai mediacijos principai [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://mediacija.policija.lt/index.php?id=310>>.

Mediacija yra priešinga klasikiniam formaliam teismo procesui tuo, kad ji nevyksta pagal imperatyvias taisykles. Kiekvienu atveju sprendžiama problema būna labai skirtinga, todėl kūrybiškumas, lankstumas ir efektyvumas labai svarbūs jos bruožai. Šių principų svarbą akcentuojama daugelio autorių darbuose. Štai Ch. W. Moore konflikto sprendimo alternatyvų paieškos svarbą ir numato penkias galimas mediatoriaus veikimo formas: vertybių intervencija, santykių intervencija, informacinė intervencija, interesais pagrįsta intervencija ir struktūrinė intervencija. Taktikos pasirinkimas ir keitimas priklauso nuo konflikto pobūdžio ir vystymosi eigos.²³ Yra nuomonių, jog mediacija suteikia galimybę rasti konfliktų sprendimus, kurie pranoksta šalių interesus ir poreikius tenkinančius unikalius, formalius ir ribotus teisės normų pasirinkimus.²⁴ A. F. Acland nuomone, mediatoriaus užduotis yra sudaryti galimybes ir garantuoti saugumą šalims būti kūrybiškoms.²⁵ Kūrybišką ir lankstų mediacijos instituto veikimo būdą pabrėžia ir tokie tarptautiniai teisės aktai kaip Jungtinių Tautų atkuriamojo teisingumo programų vadovas. Jame nurodoma, kad geriausiai atkuriamojo teisingumo programos funkcionuoja ne tada, kai pirmenybė teikiama primetamiems sprendimams, bet prioritetas teikiamas konsensusui, pati proceso eiga turėtų likti aiški ir nuspėjama, tačiau lanksti ir prisitaikanti prie individualių bylos aplinkybių, žadinanti nuoširdų šalių įsipareigojimą gyventi su jų pasiektais susitarimais.²⁶

1.2. Paprasta ir kompleksinė mediacija

Pirmą kartą mediacija buvo pritaikyta 1970 m. Kanados mieste Kičeneryje (*Kitchener*) vykdant eksperimentą „Elmiros byla“, kuomet probacijos pareigūno įtikintas teisėjas leido dviem nusikaltusiems nepilnamečiams susitikti su jų vandališko išpuolio aukomis, nurodydamas būtinybę atlyginti padarytą žalą kaip lygtinio paleidimo sąlygą.²⁷ Eksperimentas buvo labai sėkmingas, todėl tokia praktika buvo plėtojama toliau. Daugelis valstybių (Šveicarija, Norvegija, Suomija ir kt.) mediacijos modelio taikymą pradėjo būtent siekiant spręsti konfliktus, atsiradusius dėl nepilnamečių padarytų nusikaltimų. Dauguma nusikalstamų veikų, sprendžiamų tokiu būdu buvo susijusios su turtiniais ir

---

²³ MOORE, CH., W. *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*. 3rd. Ed. Jossey-Bass A Wiley Imprint: San Francisco, 2003, p. 61-67.

²⁴ SPENCER, D., BROGAN, M. *Mediation law and practice*. Cambridge University Press: Cambridge, 2006, p. 99, 100.

²⁵ ACLAND, A., F. *Resolving Disputes Without Going to Court: A Consumer Guide to Alternative Dispute Resolution*. London: Century Ltd, 1995, p. 152.

²⁶ United Nations Office of Drugs and Crime. *Handbook on Restorative Justice Programmes*. United Nations: New York, 2006, p. 9.

²⁷ *Cit. op. 2*, p. 49.

mažiau pavojingais smurtiniais nusikaltimais padarytais nepilnamečių.²⁸ Visgi vėliau buvo nuspręsta, kad taip nepagrįstai susiaurinamos mediacijos taikymo galimybės, kadangi ji paliečia tik siaurą visuomenės dalį ir tokiu būdu neįmanomas šio instituto plėtojimas ir vystymas. 1999 m. į Liuksemburgo baudžiamojo proceso kodeksą buvo įtrauktas mediacijos institutas skirtas suaugusiems. Nuo to laiko nepilnamečiams mediacija vykdyta tik Liuksemburge, kai tuo tarpu suaugusiems ji imta taikyti visoje šalyje.²⁹ Šiame kontekste labiausiai išsiskyrė Nyderlandai, kadangi priešingai nei daugelyje valstybių, ten eksperimentiniai mediacijos modeliai pirmiausiai buvo įdiegti suaugusiems.³⁰

Šiomis dienomis mediacijos tarp nusikalstamos veikos aukos ir kaltininko taikymas kaip alternatyvios ginčo sprendimo priemonės vis stipriau įsitvirtina daugelyje valstybių. Dažnai baudžiamasis persekiojimas suprantamas kaip valstybės ir pažeidėjo supriešinimo procesas, kur aukos statusas – tik liudytojo statusas.³¹ Auka tam tikra prasme praranda galimybę kontroliuoti procesą, jo vaidmuo sumenksta. Tokios priežastys skatino persvarstyti aukos padėtį procese. Buvo pastebėta, kad padeda užtikrinti šalių lygiateisiškumą, proceso kontrolę ir priimtinių priemonių pasirinkimą. Mediacijos plėtrą paskatino ir 2001 m. Europos Sąjungos Tarybos priimtas Pagrindų sprendimas dėl nukentėjusiųjų padėties baudžiamajame procese, kuris šiuo metu yra pakeistas Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2012/29/ES, skatinančios atkuriamojo teisingumo ir jo formų plėtojimą ir inkorporavimą į nacionalines teisės sistemas.

Vienais iš esminių veiksnių, lemiančių valstybėje taikomą mediacijos modelį, laikomi teisės principai ir baudžiamosios teisės filosofija, tačiau nemažą įtaką daro ir kiti aspektai tokie, kaip šioje srityje turima praktika, reglamentavimo tikslumas ar trūkumas, baudžiamosios politikos tikslai ir pan. Dėl šių priežasčių įvairiose šalyse pasirinktos mediacijos formos ir technikos skiriasi. Visgi bendriausi prasme galima išskirti dvi mediacijos rūšis, kurios iš esmės būdingos visoms valstybėms, taikančioms mediaciją, tai – paprasta ir kompleksinė mediacija.³²

---

²⁸ SCHIFF, M. *Models, Challenges and The Promise of Restorative Conferencing Strategie* // Von HIRSCH, A., ROBERTS, J., BOTTOMS, A. E., ROACH, K., SCHIFF, M. (eds.) *Restorative Justice & Criminal Justice*. Oxford: Hart Publishing, 2003, p. 317-319.

²⁹ KIETYTĖ, L. MATIJAŠKAITĖ, A., USCILA, R. Tyrimas: *Atkuriamasis teisingumas: samprata, tarptautinių dokumentų rekomendacijų, užsienio valstybių patirties apžvalga, atkuriamojo teisingumo sistemos kūrimo sąlygų analizė ir pasiūlymai dėl jos kūrimo Lietuvoje*. Vilnius, 2006, p. 32.

³⁰ *Ibid.*, p. 33.

³¹ DERMONTAS, J. *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje, remiantis Jungtinių Tautų standartais apie atkuriamojo teisingumo ir tarpininkavimo taikymą baudžiamosiose bylose*. Iš: SUCHOVIENĖ, A. *Bausmė ir socialinis teisingumas*. Vilnius, 2007, p. 31.

³² AŽUBALYTĖ, R. *Susitarimas (susitaikymas) viešojo kaltinimo bylose kaip viena iš diskrecinio persekiojimo formų*. *Jurisprudencija*, 2006, Nr. 6(84), p. 35.

Paprasta mediacija buvo perimta iš civilinio proceso. Šiuo metu tokia mediacijos forma įtvirtinta Prancūzijos baudžiamojo proceso kodekse. Prokuroras iki sprendimo dėl ieškinio priėmimo gali šalių sutikimu nuspręsti taikyti mediaciją, jei mano, kad tokia priemonė užtikrins žalos atlyginimą ir išspręs konfliktą.³³ Teisinis konfliktas yra sprendžiamas aktyviais veiksmais pasitelkiant tarpininką. Įstatymas griežtai nereglamentuoja, kas gali būti tarpininku, paprastai juo gali būti arba pats prokuroras, arba nevyriausybinių organizacijų, kurios specializuojasi taikinimo procese, paslaugomis, atstovai (tai vadinamoji deleguota mediacija). Abiems šalims priėmus pasiūlymą taikyti mediaciją, prokuroras parenka mediatorių ir paskiria terminą. Jei šalims pavyksta susitarti, toks jų susitarimas įforminamas raštu ir perduodamas prokurorui.³⁴ Panašiai mediacija organizuojama Slovėnijoje, Norvegijoje, Rusijoje.³⁵

Antrasis mediacijos modelis – kompleksinė mediacija, paplitusi daugelyje kontinentinės teisės šalių. Tokios mediacijos taikymui būtinas raštiškas kaltininko ir aukos sutikimas. Didžiausia kompleksinės mediacijos ypatybė ta, jog kaltininkui keliami daug daugiau sąlygų arba kyla žymiai daugiau teisinių padarinių,³⁶ pavyzdžiui, jis gali būti įpareigojamas ne tik atlyginti žalą, bet ir dalyvauti profesiniame mokyme, dirbti visuomeninius darbus ir pan. Didžiausia tokio mediacijos modelio kritika ta, kad taikomų pareigų ratas taip išplėstas³⁷, kad dažnai nebesiskiria nuo tradicinės bausmių sistemos, todėl tokių priemonių apimtis turėtų būti apribota. Toks modelis įtvirtintas Vokietijoje, Belgijoje ir t. t.³⁸

Apibendrinant, daugelis Europos valstybių sukūrė ir pritaikė savitą, kiekvienos valstybės teisei sistemai geriausiai tinkanti mediacijos modelį sujungdamos baudžiamuosiuose įstatymuose numatyta galimybę nutraukti baudžiamąjį persekiojimą ir iš civilinės teisės perimtą tarpininkavimo procesą.

1.3. Mediacijos modeliai ir jų reglamentavimas Skandinavijos ir Vakarų Europos valstybėse

Mediacijos programų įdiegimas ir taikymas įvairiose valstybėse skiriasi. Du pagrindiniai teisinio reglamentavimo modeliai yra kai valstybės baudžiamuosiuose įstatymuose numatytos nuostatos dėl mediacijos taikymo galimybės arba tie atvejai, kai mediacijos procesas nereglamentuojamas jokiais privalomais teisės aktais. Pastarąjį būdą

---

³³ *Ibid.*, p. 35.

³⁴ *Ibid.*, p. 35.

³⁵ *Ibid.*, p. 35.

³⁶ *Ibid.*, p. 35-36.

³⁷ *Ibid.*, p. 36.

³⁸ *Ibid.*, p. 35-36.

pasirinkusiose valstybėse pati mediacija kaip alternatyvi ginčo sprendimo priemonė egzistuoja palyginti seniai, tačiau jos procesas paremtas labiau turima praktika, tradicija ir bendraisiais principais nei formaliai įtvirtintomis nuostatomis. Tiesa, reikia pastebėti, jog tokių valstybių, kuriose mediacijos procesas nereglamentuotas teisės aktais sparčiai mažėja, atsiranda bent jau pagrindinės gairės, kurios įtraukiamos į teisinės sistemas.

Aptariant mediacijos instituto reglamentavimą ir veikimą, būtų netinkama neatkreipti dėmesio į Skandinavijos šalis. Taip yra dėl keleto priežasčių, pirmiausiai dėl to, kad vyrauja nuomonė, jog pati aukos ir nusikaltimo kaltininko mediacijos idėja gimė būtent Norvegijoje, taip pat Skandinavijos šalys turi savitą, tokios mediacijos taikymo praktiką, paremtą papročiais, tradicijomis, glaudžiai siejamą su visa bendruomene (antrojo aptarto teisinio mediacijos reglamentavimo modelio pavyzdys), be to visas šalis vienija Šiaurės šalių mediacijos forumas.³⁹

Norvegijoje pirmieji mediacijos centrai ėmė veikti 1981 m., netrukus po to kilo poreikis kvalifikuotų socialinių darbuotojų poreikis ir 1987 m. buvo įsteigtos mediatorių rengimo ir mokymų centras, kuris buvo atsakingas už pratybas, vadovavimą, informacijos, susijusios su mediacijos programomis bei modeliais rinkimą.⁴⁰ Įstatymas, įtvirtinantis mediacijai teisinį pagrindą buvo priimtas tik 1991 m. Municipalinių mediacijos tarnybų įstatyme (angl. – *Municipal Mediation Boards Act*). 1992 m. Karaliaus dekretu buvo patvirtinta kaltininko ir aukos mediacijos galimybė tam tikrai atvejais tapti alternatyva tradiciniam baudžiamajam procesui. Baudžiamojo proceso kodekse buvo numatyta asmenų, vykdančių persekiojimą policijos lygmenyje, diskrecija perduoti bylą mediacijai, jei auka ir nusikaltėlis susitaria dėl bylos nagrinėjimo pagal mediacijos ir jei padarytas nusikaltimas pagal Norvegijos įstatymus nėra priskiriamas prie sunkiausių veikų, už kurias numatyta vienintelė bausmė – įkalinimas (dar 1989 m. rugpjūčio 21 d. buvo sudaryti nurodymai, kad mediacijos taikymas ribojamas veikų, kurias kvalifikavus asmeniui besąlygiškai skiriamas įkalinimas, taip pat sunkių lytinių, smurtinių nusikaltimų atvejais⁴¹). Nuo 2001 m. mediacija Norvegijoje taip pat gali būti taikoma kaip bendruomeninės sankcijos (angl. – *community sentence*) dalis, remiantis

---

³⁹ Šiaurės mediacijos forumas (angl. Nordic Forum for Mediation – NFM) buvo įsteigtas 1998 m. šį forumą įkūrė Norvegija, Danija, Suomija ir Švedija. NFM patvirtina, kad tarp šių šalių mediatorių egzistuoja labai glaudūs ryšiai. Forumo nariais gali būti tik minėtų valstybių piliečiai, tačiau jo veikloje itin svarbus tarpvalstybinis bendradarbiavimas kuriant naujas mediacijos programas ir dalijantis turima patirtimi.

⁴⁰ *Cit. op.* 5, p. 94.

⁴¹ *Ibid.*

2001 m. Bausmių vykdymo įstatymu. Nuo 2003 m. Norvegijos Baudžiamasis kodeksas taip pat numato, jog mediacija yra speciali lygtinės baismės taikymo sąlyga.⁴²

Suomijoje pirmieji pilotiniai mediacijos modeliai buvo perimti iš Norvegijos, kurie susilaukė didelio socialinių tarnybų, policijos, prokuratūros ir teismų palaikymo. Toks visuotinis pritarimas nulėmė ganėtinai aktyvų mediacijos programų paplitimą visoje šalyje. Pasirinktas ne „izoliuotos“, o bendradarbiavimu grindžiamą mediacijos modelis.⁴³

Suomijoje nėra specialiai sukurtos teisinės bazės, reguliuojančios mediacijos įgyvendinimą, nors baudžiamajame kodekse ji minima kaip viena iš galimybių nagrinėti baudžiamąją bylą.⁴⁴ Iš esmės mediacijos procesas veikia už baudžiamojo proceso ribų. Aktualūs teismo procese tampa tik mediacijos rezultatai. Todėl nenuostabu, jog Suomijos priimtuose teismų nuosprendžiuose, sprendimuose „aukos ir nusikaltėlio mediacijos“ terminas arba panašus į jį praktiškai nevartojamas. Dažniausiai tai įvardijama kaip „veiksmas, kai nusikaltėlis susitaikė su auka, atlygino žalą, ėmėsi kitų priemonių, užkirtusių arba šalinusių jo padaryto nusikaltimo sukeltus padarinius.“⁴⁵

Švedijoje pirmieji nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos projektai buvo pradėti įgyvendinti 1987 m, kai tokios programos buvo įdiegtos policijos įstaigose. Tiesa, pats „mediacijos“ terminas Švedijoje buvo pradėtas vartoti tik 1990 m.

Iki 2002 m. nebuvo net minimalios teisinės reglamentacijos, nors pats mediacijos institutas realiai funkcionavo. 2002 m. liepos 1 d. įsigaliojo Mediacijos įstatymas (šved. *Medlingslagen*). Pastarasis įtvirtino pagrindinius mediacijos instituto principus, kaip savanoriškumą, mediatoriaus nešališkumą ir kompetenciją, šalių lygiateisiškumą. Numatyta, kad tiek auka, tiek kaltininkas turi būti tokio amžiaus, kad galėtų tinkamai suprasti mediacijos procesą.

2002 m. Jaunų pažeidėjų įstatymas buvo papildytas norma, numatančia mediacijos tikslą, mediacijos savanoriškumo principą, taip pat, jog toks procesas gali būti taikomas tik tokiais atvejais, kai apie nusikaltimą ar teisės pažeidimą buvo pranešta policijai, tačiau numatyta, kad jaunesniems nei 12 metų vaikams mediacija gali būti taikoma tik išimtiniais atvejais.⁴⁶ Įstatyme taip pat buvo numatyta, jog policija neprivalo siūlyti nepilnamečiui dalyvauti mediacijos procedūroje, tačiau turi informuoti apie tokią galimybę. Jei visgi

---

⁴² KEMENY, S., I. Victim-Offender Mediation with Juveniles in Norway. // European Commission GROTIUS II CRIMINAL PROGRAMME 2002-03, *Contracto. JAI/2002/GRP/029*, “Victim-offender mediation: organization and practice in the juvenile justice systems“.

⁴³ *Cit. op.* 40, p. 100.

⁴⁴ USCILA, R. *Viktimologijos pagrindai. Nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje*: Mokslinis – metodinis leidinys. Vilnius, 2005, p. 148.

⁴⁵ *Cit. op.* 40, p. 100.

⁴⁶ Švedijos Vyriausybės pasiūlymas dėl tarpininkavimo principų pažeidimo (Proposition 2001/02:126 *Medling med anledning av brott*), pateiktas 2002 m. kovo 18 d., p. 37-38.

policijos įstaiga to nepadaro, pareigą informuoti nepilnametį turi socialinės tarnybos.⁴⁷ Nuo 2008 m. nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacija privalomai siūloma jaunimui, kuris nusikalstamas veikas padaro neturėdamas 21 metų.⁴⁸ Numatyta taisyklė, kad prokuroras, sprenddamas dėl bausmės siūlymo, turi atsižvelgti į jaunuolio norą dalyvauti mediacijos procese, nepriklausomai nuo aukos pozicijos ar kitų aplinkybių, kurios sutrukdė mediacijai. Jau ir prieš šios taisyklės įtvirtinimą buvo rekomenduojama atsižvelgti į prasikaltusio asmens pastangas atlyginti padarytą žalą. Tokiu būdu vyriausybė siekė įtvirtinti didesnę mediacijos vaidmenį baudžiamajoje justicijoje.⁴⁹

Danijoje jau 1683 m. „Danijos įstatymų knygoje“ („Danske Lov“) buvo nurodyta, kad aukos ir skriaudėjo ginčai gali būti sprendžiami padedant tarpininkui. Tiesa, tuo metu mediacija buvo taikoma tik civiliniame procese ir vykdoma *pro bono* padedant visuomenės gerbtiniams nariams. Taip pat 1795 m Danijos karalius priėmė „Liepos 10 d. mediacijos aktą“.⁵⁰ Prasidėjusi nuo civilinių ginčų sprendimo mediacija kaip eksperimentinė programa buvo diegiama ir baudžiamajame procese. Vis dėlto 2004 m. tokios programos finansavimas buvo nutrauktas ir dabar daugelis piliečių nebegalėjo pasinaudoti tokia galimybe.

Iš visų Skandinavijos šalių Danijos mediacijos institutas išplėtotas silpniausiai. Tik 2009 metais Danijoje pasirodė aktas dėl ginčų, susijusių su baudžiamaisiais nusikaltimais, sprendimo tarybų. Šis aktas įsigaliojo 2010 metų sausio 1 dieną. Jame buvo numatyta, kad policijos komisaras ar specialusis įgaliotinis kiekviename policijos komisariate turi įsteigti ginčų sprendimo tarybą, kurioje auka ir kaltininkas kartu su neutraliu trečiuoju asmeniu, t. y. mediatoriumi gali susitikti ir spręsti dėl nusikaltimo atsiradusį ginčą. Mediacijos procesas gali būti vykdomas tik jei šalys savanoriškai jam pritaria. Tuo tarpu asmenys, neturintys 18 metų, gali dalyvauti procese tik esant jų įstatyminio atstovo sutikimui. Nemažiau svarbi numatyta sąlyga ta, kad mediacija galima tik tuo atveju, jei kaltininkas pripažįsta padaręs nusikaltimą.

Vokietija yra viena iš šalių, kurioje mediacijos procesas pakankamai aiškiai reguliuojamas įstatymais. Reikia atkreipti dėmesį, kad Vokietijoje egzistuoja atskiri bendrosios kompetencijos teismai, sprendžiantys pilnamečių asmenų bylas ir jaunimo

---

⁴⁷ ODÉN, N., *et. al.* Medling vid brott: en handbok. 2007, Västerås, p. 21.

⁴⁸ JACOBSSON, M., WAHLIN, L. The Development of Victim Offender Mediation in Sweden. // European Best Practice of Restorative Justice in the Criminal Procedure. Conference Publication, 2010, p. 213–215.

⁴⁹ Švedijos Vyriausybės pasiūlymas dėl intervencijos prieš jaunus pažeidėjus (Proposition 2005/06:165 *Ingripanden mot ungalagöverträdare*), pateiktas 2006 m. kovo 21 d., p. 108.

⁵⁰ *Cit. op.* 40, p. 105.

teismai. Dėl šios priežasties ir atkuriamojo teisingumo sistema yra dvejopa: nepilnamečiams ir suaugusiems.⁵¹

Pagrindinės nepilnamečių mediacijos nuostatos numatytos Jaunimo teismų įstatyme (vok. *Jugendgerichtsgesetz*). Įstatymo 45 ir 47 straipsniai numato galimybę prokurorui ar teismui leisti nukentėjusiajam ir nepilnamečiui kaltininkui susitaikyti, taip pat įtvirtinta praeiga stengtis, jog susitarimas tarp nukentėjusiojo ir kaltininko būtų pasiektas. Mediacija gali būti taikoma bet kurioje baudžiamojo proceso stadijoje. Tokia politika labiau įgyvendinami atkuriamojo teisingumo principai, kai susitaikymas laikomas ne tik bausmės švelninimo priemone, bet svarbiu tarpusavio santykių atkūrimo instrumentu.⁵²

Mediacijos taikymą suaugusiems įtvirtina Vokietijos baudžiamojo proceso kodeksas (vok. *Strafprozessordnung*), numatyta galimybė pasinaudojus mediacijos paslaugas teikiančių organizacijų pagalba ar savanoriškai atlyginti nukentėjusiajam žalą. Įtvirtinta ir prokurorų bei teismo pareiga stengtis, kad kuo daugiau ginčų būtų sprendžiama mediacijos pagalba. Iš esmės nuostatos labai panašios į Jaunimo teismų įstatymo normas, tačiau egzistuoja vienas esminis skirtumas: mediaciją suaugusiems galima taikyti tik baudžiamųjų nusižengimų bei nesunkių nusikaltimų atveju.

Prancūzijoje galimybė nusikaltimo aukos ir kaltininko konfliktą spręsti mediacijos keliu buvo numatyta jau 1985 m., kai pradėjo veikti vienos iš pirmųjų tokias paslaugas teikiančių organizacijų. Šiandieninis Prancūzijos baudžiamojo proceso kodeksas taip pat numato galimybę konflikto šalims pasinaudoti mediacijos institutu (taikomas terminas – *penal mediation*). Didelis vaidmuo šiuo atveju atitenka prokurorui, būtent jis sprendžia klausimus, susijusius su tarpininkavimu, įgyvendina bei sprendžia visus bylos perdavimo aukos pagalbos programoms arba tarpininkavimo įstaigoms klausimus.⁵³

Bendriausia prasme baudžiamojo proceso kodekso norma dėl mediacijos skirta pilnamečiams asmenims, tačiau nėra formalaus draudimo šį procesą pritaikyti ir nepilnamečių padarytų nusikalstamų veikų atveju. Šiuo atveju dažniau vartojamas terminas „*penal reparation*“ ir keliama sąlyga, jog mediacijos taikymui sutikimą turi duoti nepilnamečio asmens tėvai ar globėjai. Mediaciją nepilnamečio byloje gali inicijuoti prokuroras (jeigu iniciatyva pasiteisina, reparacijos priemonės sėkmingai įgyvendinamos – kaltinimas nepasiekia teismo), jaunimo teismas (mediacija paskiriama kaip auklėjamoji

---

⁵¹ *Cit. op.* 12, p. 35.

⁵² Vokietijos federalinės teisingumo ministerijos paruoštas dokumentas „Täter-Opfer-Ausgleich in der Entwicklung“ 1993-2002 metų apibendrinta atkuriamojo teisingumo statistika.

⁵³ *Cit. op.* 40, p. 36.

priemonė, sustabdanti bausmės vykdymą) arba vaiko teisėjas (laikoma, kad mediacija šiuo atveju tėra auklėjamoji priemonė be jokių baudžiamųjų pasekmių).⁵⁴

Belgijoje pirmoji mediacijos taikymo tarp aukos ir nusikaltėlio praktika atsirado dar 1987 m., kai ji buvo vystomas pilotinis projektas nepilnamečių asmenų teisės pažeidimų atveju, siekiant suteikti jaunuoliams šansą prisiimti atsakomybę ir išspręsti konfliktą konstruktyviu, abiem pusėms naudingesniu keliu. Nesunkių suaugusiųjų padarytų nusikaltimų sprendimui mediacija pradėta taikyti maždaug 1990 m.

Pirmąkart šis institutas buvo reglamentuotas 1994 m. akte dėl Baudžiamosios mediacijos. 2005 m. priimtas įstatymas dėl Aukos ir kaltininko mediacijos galutinai įtvirtino proceso formas, sąlygas ir taikymo galimybes.

Nors ilgą laiką mediacija nebuvo nuosekliai reglamentuota, tačiau jos taikymo plėtra ir vystymas galėtų būti pavyzdžiu daugeliui valstybių. Mediacija taikoma skirtingais lygmenimis, prieinama iš esmės kiekvienam, kuris pareiškia norą konfliktą spręsti tokiu būdu, susilaukianti didelio visuomenės ir atsakingų institucijų pritarimo.

Lenkijoje mediacijos taikymas kaip konfliktų sprendimo forma prasidėjo dar 1998 m. Jau nuo pat pradžių mediacija galėjo būtų taikoma bet kurioje baudžiamojo proceso stadijoje. Visgi toks pirminis bandymas taikyti šį institutą nebuvo itin sėkmingas. Dėl reglamentacijos trūkumo, mediacijos taikymas pasirodė esąs labai sudėtingas, nebuvo gerų specialistų, todėl kilo nepasitenkinimas tarp advokatūros ir teisėjų, kurie siekė, jog būtų sudaromos sąlygos kompetentingų mediatorių ruošimui.

2003 m. bendroji Lenkijos baudžiamojo proceso kodekso dalis buvo papildytas normomis, kurios nurodė mediacijos teisinės pasekmės, panaikino terminus, nustatytus mediacijos pasiruošimui ir galutinai įtvirtino mediacijos galimumą bet kurioje baudžiamojo proceso stadijoje. Tais pačiais metais liepos mėn. 13 d. Teisingumo ministras išleido rekomendacijas, kuriose buvo teisiškai apibrėžtos mediatoriaus pareigos ir pagrindinė mediacijos eiga, galimos teisinės pasekmės.

Mediacija Lietuvoje taip pat nėra naujiena, tačiau šis institutas vis dar nėra toks populiarus kaip daugelyje užsienio šalių. Realiai mediacija buvo pradėta 2005 metais civiliniame procese, kuomet buvo vykdomas teisminės mediacijos įgyvendinimo projektas. Jo esmė buvo, jog šalims sutinkant, civilinės bylos nagrinėjimas atidedamas ir ginčą bandoma išspręsti taikiai, tarpininkaujant specialiai apmokytiems teismo mediatoriams. 2008 metais, buvo priimtas Civilinių ginčų taikinamojo tarpininkavimo įstatymas, taikytinas tiek teisminiai, tiek neteisminei mediacijai.

---

⁵⁴ *Cit. op.* 44, p. 165.

Analizuojant daugiametę Europos Sąjungos narių patirtį taikant mediaciją baudžiamajame procese, įdiegimo galimybės buvo svarstomos ir Lietuvoje.⁵⁵ Buvo nuomonių, jog mediaciją reikėtų taikyti eksperimentiniu metodu, nebūtinai griežtai reglamentuojant.⁵⁶ R. Uscila buvo pastebėjęs, jog „Įgyvendinant mediaciją, bendrosios viktimologinės prevencijos lygmeniu skatinamas visuomenės narių aktyvumas laiku spręsti interakcijos šalių konfliktus, kol jie neperauga į nusikaltimus, mažinama konfliktų (ypač destruktivių formų) tikimybė, jų intensyvumas.“⁵⁷ Taigi galima matyti, kad nors mediacijos potenciali nauda buvo pastebima ir, atsižvelgiant į užsienio valstybių praktiką šioje srityje, tenka pripažinti, kad į mediacijos įdiegimą baudžiamajame procese buvo pažiūrėta gana vangiai ir mediacijos projektų įgyvendinimas daug metų buvo svarstomas tik teoriniame lygmenyje, bet realiai nefunkcionavo.

Prieš kelerius metus imta aktyviau domėtis mediacijos institutu, jo teikiama nauda ir pritaikymu baudžiamajame justicijoje. Tai paskatino 2011 m. balandžio 5 d. Lietuvos Respublikos ir Norvegijos Karalystės pasirašytas susitarimo memorandumas dėl 2009-2014 m. Norvegijos finansinio mechanizmo įgyvendinimo. Pagrindinis to tikslas buvo stiprinti šalių bendradarbiavimą ir pagerinti Lietuvos bausmių vykdymo sistemą.⁵⁸ Lėšos buvo panaudotos finansuojant programas Nr. LT14 „Pataisos, įskaitant bausmes be įkalinimo“.⁵⁹

2014 metais pradėjo veikti vienas iš šios programos projektų - „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose (toliau - MIPT)“ Projekto metu buvo suformuotos mediacijos taikymo metodinės priemonės, parengta mediatorių ruošimo sistema, pagal kurią turėjo būti specialiai apmokyta 80 asmenų. Parengtas mediacijos modelis turėjo leisti nemokamai pasinaudoti mediacijos paslaugomis visoje Lietuvoje, bet kurioje bylos nagrinėjimo stadijoje ir užtikrinti tolesnę plėtrą baudžiamajame procese. 2015 metų kovo 10 dieną Vilniaus apygardos probacijos tarybos direktoriaus įsakymu Nr. TO -83 buvo patvirtintos MIPT mediacijos taisyklės, kuriose nurodyti pagrindiniai mediacijos principai, eiga, mediatoriaus pareigos, galimybė apskųsti mediatoriaus darbą ir pan.⁶⁰

Iki 2015 metų mediacija Lietuvos baudžiamajame procese nebuvo taikoma ir realiai neveikė. panašu, jog Lietuva pagaliau nusprendė pasinaudoti užsienio valstybių patirtimi

---

⁵⁵ MICHAILOVIČ, I. Nepilnamečio kaltininko ir nukentėjusiojo mediacijos galimybės Lietuvoje. *Teisė*, 2000, t. 35, p. 69-79; *Cit. op.* 5, p. 93-109; MICHAILOVIČ, I. *Atkuriamasis teisingumas: genėzė ir raida*. Teisės problemos, 2001, Nr. 4, p. 50-62.

⁵⁶ *Cit. op.* 5, p. 96-97.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 98-99.

⁵⁸ Mediacija Lietuvoje [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kalejimudepartamentas.lt/lt/vapt/mediacija.html>>.

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ Projekto „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose (MIPT)“ taisyklės, Vilniaus apygardos probacijos tarnyba, Vilnius, 2015.

ir inkorporuoti šį institutą į baudžiamąją sistemą. Nevertėtų tikėtis žaibiško mediacijos populiarumo ir sėkmės, kadangi kaip matyti iš kitų šalių praktikos, efektyviam mediacijos pritaikymui prireikia ne retai ne vieno dešimtmečio. Visgi, nurodoma, kad nuo 2015 m. vasario 2 d. iki 2016 m. kovo 7 d. 14 projekto MIPT mediatorių gavo 1771 atvejį, iš kurių beveik pusė atveju baigėsi taikos sutarties pasirašymu. Vadinasi beveik pusė, t. y. kažkur 40 - 45 proc. iš mediacijos būdu nagrinėtų ginčų buvo sėkmingi ir neprireikė teismo proceso.⁶¹ Tenka pripažinti, kad turint omenyje, per kokį trumpą laiko intervalą šie ginčai buvo nagrinėti, pačios procedūros naujumą atitinkamai patirties trūkumą bei visuomenės žinių stygių, skaičiai išties džiuginantys. Analizuojant šiandieninę mediacijos situaciją baudžiamajame procese, jos trūkumus ir galimus sprendimo variantus, tikėtina, kad ateityje mediacijos institutas Lietuvoje bus progresyvi ir efektyvi alternatyvi ginčų sprendimo priemonė.

Apibendrinant, svarbu akcentuoti, kad siekdama sėkmingai taikyti ir plėtoti mediacijos institutą valstybė turi apsispręsti ir dėl jo reglamentavimo formos. Teisinis mediacijos reguliavimas turi didelės įtakos ne tik tokio proceso paplitimui ir populiarumui, tačiau stipriai nulemia ir jo veiksmingumą. Atsižvelgiant į vyraujančias europines ar net pasaulines tendencijas sparčiai mažėja valstybių, kurios mediaciją pritaiko besiremiamos vien tik vyraujančiais papročiais ir turėta praktika. Vis labiau atsižvelgiama į tarptautinių dokumentų rekomendacijas, nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos asmens vietą procese, tikslą ne tiek nubausti, bet kiek įmanoma atstatyti buvusią šalių padėtį ir taip mediacija pamažu skinasi kelią į daugelio valstybių teises sistemas kaip oficialiai pripažintas ir įtvirtintas institutas.

Tokiame kontekste žvelgiant į mediacijos reglamentavimo perspektyvas tikėtina, jog netolimoje ateityje daugės teisės aktų, nustatančių taikymo tvarką, tikslus, subjektų teises ir pareigas bei sprendžiančių kitus probleminius klausimus. Tiesa, jog šis institutas neturėtų tapti per daug formalizuotas, nes, kaip jau buvo minėta, taip jis prarastų savo esmę, tačiau visiškas reguliavimo nebuvimas taip pat nepadedą pasiekti gerų rezultatų. Turint omenyje, kad šalys vis labiau pamato mediacijos taikymo privalumus ir naudą, galima manyti, jog kai kuriose šalyse, taip pat ir Lietuvoje, egzistuojantys pilotiniai taikymo projektai su laiku bus pakeisti įstatymais, reglamentuojančiais mediacijos eigą. Šioje vietoje galima svarstyti, koks mediacijos reglamentavimas labiausiai tiktų Lietuvai, ar pakaktų įtvirtinti mediaciją BPK kaip ikiteisminio tyrimo ir bylos nutraukimo pagrindą, ar reikėtų BPK papildyti nauju skyriumi, skirtu mediacijos procedūriniam

---

⁶¹ Mediacijos įgyvendinimo probacijos tarnybose (MIPT) rezultatai [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kalejimudepartamentas.lt/lt/vapt/naujienos-vrpi/sekmingai-pristatyti-projekto-xqhe.html>>.

reglamentavimui, o galbūt geriausias variantas būtų atskiras įstatymas, reguliuojantis mediacijos procesą. Šie ir kiti mediacijos reglamentavimo klausimai bus aptariami tolesnėse darbo dalyse.

2. MEDIACIJOS EFEKTYVUMAS IR POVEIKIS

Vertinant užsienio šalių praktiką, atliktų tyrimų ir eksperimentų rezultatus galima teigti, kad mediacija iš tiesų yra efektyvus konfliktų tarp nukentėjusiojo ir nusikalstamos veikos kaltininko sprendimo būdas. Autoriai išskiria gausybę požymių, kuo mediacijos pritaikymas baudžiamajame justicijoje naudingas tiek mediacijos šalims, tiek valstybei.

2.1. Mediacijos pasekmės nukentėjusiam asmeniui

N. Christie suformavo konfliktų nuosavybės teorija (angl. *conflicts of property*), pagal kurią konfliktas tarp aukos ir kaltininko yra pasisavinamas valstybės, t. y. profesionalių teisininkų ir teisėsaugos institucijų, taip siekiant sumažinti konfliktus ir apsaugoti nukentėjusiuosius nuo antrinės viktimizacijos pasekmių.⁶² Tačiau tokiu būdu sumenkinamas nukentėjusiojo vaidmuo baudžiamajame procese, kadangi jis tampa aktyviu liudytoju, tačiau pats proceso nekontroliuoja. Nukentėjusiojo ir valstybės požiūris į nusikalstamą veiką bei kaip į ją reikia reaguoti skiriasi. Valstybei – tai baudžiamosios teisės pažeidimas, tuo tarpu aukai – tai asmeninis reikalas, reikalaujantis proporcingo atlygio.⁶³ Reikia pažymėti, kad neįmanoma tinkamai įgyvendinti baudžiamajame proceso funkcijų, jei bus nepaisoma nuo nusikaltimo nukentėjusių asmenų interesų. Tokio asmens vaidmuo procese labai reikšmingas, todėl jis turi turėti galimybę aktyviai įgyvendinti savo teises ir tam tikra apimtimi kontroliuoti vykstantį procesą. Galima teigti, jog šiuo metu tiek Lietuvoje, tiek daugelyje užsienio valstybių dominuoja retributyvinis teisingumas, t. y. teisingumas suprantamas kaip nusikaltusio asmens nubaudimas. Tokiame kontekste vis aktualesnė tampa atkuriamojo teisingumo idėja.⁶⁴ Mediacija užtikrina aukos vaidmenį procese, kadangi būtent šalys yra viso proceso šeimininkės ir gali pakreipti jo eigą. Tokiu būdu aukai garantuojama galimybė pasinaudoti savo teisėmis, būti pagrindiniu konflikto sprendimo dalyviu, nebūti nustumtai, paliktai nuošalyje, realiai paveikti dėl nusikaltimo kilusios problemos sprendimą.

Mediacijos procesas aukai naudingas ir psichologiniu bei emociniu aspektu. Literatūroje teigiama, kad kaltininko nubaudimas labai svarbus dvasinės aukos pusiausvyros atkūrimui.⁶⁵ Kaltininko nuteisimas baudžiamajame procese tai viešas

⁶² CHRISTIE, N. *Conflicts as Property*. The British Journal of Criminology, 1977, 17(1), p. 7.

⁶³ MATUIZIENĖ, E. *Nukentėjusiojo interesai baudžiamajame procese*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012, p. 1179.

⁶⁴ BARANSKAITĖ, A., *Taikos sutartis baudžiamajame teiseje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007, p. 119-125.

⁶⁵ HOERNLE, T. *Die Rolle des Opfers in der Straftheorie und im materiellen Strafrecht*. Juristenzeitung, 2006, p. 955.

pripažinimas, kad buvo padaryta skriauda ir visuotinis visuomenės nepritarimas tokiam elgesiui.⁶⁶ Tačiau moralinį pasitenkinimą aukai gali suteikti ne tik kaltininko nuteisimas.⁶⁷ Emocinė žala, padaroma dėl nusikalstamos veikos, sukuria kaltininko atsiprašymo poreikį.⁶⁸ Kai kurie autoriai netgi teigia, kad nukentėjusiajam reikia ne tiek atsiprašymo, kiek galimybės atleisti kaltininkui taip palengvinant savo emocinę būseną.⁶⁹ Aukos ir kaltininko susitaikymas prisideda prie to, kad nukentėjusysis greičiau įveikia nusikaltimo sukeltą baimę ir bejėgiškumo jausmą.⁷⁰ Iš esmės dalyvavimas mediacijos procese aukai beveik visuomet suteikia tam tikrą psichologinę satisfakciją, kadangi ji gali tiesiogiai pamatyti ir pasikalbėti su kaltininku, tokiu būdu gali atskleisti jausmus, kuriuos sukėlė padarytas nusikaltimas bei gauti atsakymus, kokie motyvai ir priežastys nulėmė konkrečios aukos pasirinkimą ir taip atsikratyti kamuojančių klausimų, pamatyti koks žmogus iš tikrųjų yra kaltininkas. Mediacijoje nukentėjusiam leidžiama pasijusti proceso šeimininku, nes jo sprendimas didele dalimi nulemia konflikto baigtį. Savęs suvokimas kaip reikšmingos procesinės figūros leidžia pajusti ir emocinę satisfakciją.⁷¹

Analizuojant mediacijos teikiamą naudą aukai taip pat reikia pažymėti, kad tokia procese aukai atsiranda galimybė išvengti ilgai trunkančio teismo proceso, kuris ne tik negarantuoja, jog bus priimtas būtent aukos norimas sprendimas, tačiau ir atima daug laiko bei pareikalauja nemažų materialinių išlaidų. Nuo nusikalstamų veikų nukentėję asmenys visuomet pirmiausiai yra suinteresuoti operatyviu žalos atlyginimu.⁷² Mediacijos procese visuomet aptariamas žalos atlyginimo klausimas, t. y. ginčo šalys kartu susitaria dėl tokio atlyginimo būdo, kuris priimtinas ir aukai, ir kaltininkui bei yra realiai įgyvendinamas. Kadangi žalos atlyginimo klausimas išsprendžiamas savanoriškai, konsensuso būdu, nelieka imperatyvaus teismo nurodymo, o ir pats atlyginimas neprasilenkia su objektyviai egzistuojančiomis kaltininko galimybėmis tai padaryti, pasiektas susitarimas įgyvendinamas žymiai greičiau nei teismo sprendimas. M. S. Umbreitas ir R. B. Coatesas (1993 m.) atliko tyrimą, kuriame lygino jaunų nusikaltėlių, dalyvavusių ir nedalyvavusių mediacijoje, įpareigojimų vykdymą. Tyrimo rezultatai parodė, kad nepilnamečiai, dalyvavę mediacijos procese, sėkmingiau įgyvendino per susitikimą sutartus įsipareigojimus. Įpareigojimus įvykdė 80 proc. dalyvavusiųjų

---

⁶⁶ *Cit. op.* 63, p. 1186.

⁶⁷ *Ibid.*, p. 1186.

⁶⁸ STRANG, H. *Repair or Revenge: Victims and Restorative Justice*. Oxford: Clarendon Press, 2006, p. 20.

⁶⁹ TAVUCHIS, N. *Mea Culpa: A Sociology of Apology and Reconciliation*. Stanford: Stanford University Press, 1991, p. 3.

⁷⁰ *Cit. op.* 56, p. 4-6.

⁷¹ *Cit. op.* 64, p. 55.

⁷² *Cit. op.* 70, p. 4, 6.

mediacijoje.⁷³ Norvegijoje 2001 m. 91 proc. mediacijos atvejų buvo pasiektas susitarimas, iš jų 95 proc. buvo visiškai įgyvendinti.⁷⁴ Kaip žinia, būtent žalos atlyginimas yra vienas iš esminių mediacijos tikslų. Jungtinių Tautų organizacijos 1985 m. priimtoje deklaracijoje nurodoma, kad baudžiamoji šalių narių justicija buvo orientuota į žalos atlyginimą restitucijos forma, taip pat į tarpininkavimo ir šalių susitaikymo raidą kaip į prioritetines teisės pažeidėjo poveikio priemones.⁷⁵

Nukentėjusysis yra svarbus baudžiamąjį proceso dalyvis, todėl svarbu užtikrinti galimybę jam įgyvendinti savo teises ir jaustis visaverčiu proceso subjektu. Mediacija šiuo atveju suteikia aukai didesnę aktyvaus dalyvavimo galimybę, dėl kurios ne tik suteikiama teisė realiai paveikti konflikto sprendimo procesą, tačiau ir pasirinkti tokį atlyginimo būdą, kuris būtų objektyviai įgyvendinamas, priimtinas aukai ir įvykdomas greičiau nei teismo sprendimo priėmimo atveju. Taip pat labai svarbu tai, jog mediacija neretai padeda atkurti pozityvius šalių tarpusavio ir atsikratyti nukentėjusiojo psichologinės, emocinės įtampos, dažnai nepagrįstos baimės bei rasti atsakymus į rūpimus klausimus, pavyzdžiui, kodėl kaltininkas auka pasirinko būtent nukentėjusįjį, kokie motyvai paskatino daryti nusikaltimą ir pan. Taigi mediacija ne tik užtikrina aukos poreikį aktyviai dalyvauti baudžiamajame procese, tačiau ir suteikia greitesnę materialinės žalos atlyginimą, bei emocinį palengvėjimą.

2.2. Mediacijos pasekmės kaltininkui

Dalyvavimas mediacijoje pripažįstamas naudingu ne tik aukai, bet ir nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui. Kaltininkas susitikęs su auka turi galimybę tiesiogiai išvysti auką kaip gyvą asmenį ir pamatyti kokius padarinius nukentėjusiajam sukėlė jo padaryta veika, t. y. ne tik kokia padaryta materialinė žala, tačiau ir kokius išgyvenimus teko patirti kitam žmogui dėl kaltininko veiksmų. Tokiu būdu kaltininkas geriau įsisąmonina kaltę ir neretai pajunta gėdą, atsakomybę už savo elgesį, kitaip tariant, mediacija daro poveikį tolimesniam nusikaltusio asmens elgesio varianto pasirinkimui ir atsakomybės prisiėmimui.

Kaltininkai paprastai linkę teigiamai vertinti mediaciją, kadangi jos metu jie turi galimybę aukai paaiškinti kokios priežastys juos privertė nusikalsti, kodėl auka pasirinko konkretų asmenį. Jau minėta, kad mediacija padeda aukai atsikratyti ją kamuojančios

⁷³ UMBREIT M. S., COATES R. B., *Cross – Site analysis of victim-offende rmediation in four states // Crimeand Delinquency*, 1993, vol. 39, p. 565–585.

⁷⁴ BIKELIS, S., ŪSELĖ, L., GAVRILOVIENĖ, M., KAVOLIŪNAITĖ, E., MICHAILOVIČ, I., USICLA, R. *Atkuriamojo teisingumo sistemos Lietuvoje koncepcija ir jos įgyvendinimo priemonių plano projektas*. Vilnius: Teisės institutas, 2008, p. 58, 62.

⁷⁵ *Cit. op. 3.*

emocinės ir psichologinės įtampos, tačiau nereikėtų pamiršti, kad kaltininkas įvykdęs nusikaltimą taip pat gali jausti emocinį diskomfortą. Tiesioginis dialogas tarp šalių tampa puikia proga kaltininkui atsiprašyti. Atsiprašymas ne tik suteikia emocinę satisfakciją aukai, tačiau ir leidžia kaltininkui pasirodyti ne tik kaip nusikaltėliui, o kaip asmeniui, kuris suklydo ir gailisi. Konstruktivus dialogas daugeliu atveju padeda atkurti pozityvius teisinius šalių santykius ir išsklaido tarpusavio įtampą.⁷⁶

Pasiūlydamas atlygį už padarytą nusikaltimą, kaltininkas įrodo kaltės pripažinimą ir norą ištaisyti kilusią padėtį. Svarbu tai, kad šiuo atveju kaltininkui nereikia pasyviai stebėti, kaip už jį sprendžiamas žalos atlyginimo klausimas, tačiau gali aktyviai dalyvauti tokio susitarimo priėmime. Nusikaltęs asmuo, žinodamas savo galimybes, įsipareigojimus, kuriuos jis gali įvykdyti ir terminą, per kurį realiai gali visa tai įgyvendinti, gali pasiūlyti savo žalos atlyginimo variantą. Bendras sutarimas dėl žalos atlyginimo suponuoja ženkliai greitesnį jo įvykdymą bei didesnę kaltininko motyvaciją tai padaryti. Kuomet žalos atlyginimo būdą ir terminus nustato teismas, toks sprendimas yra primetamas dažnai neatsižvelgiant į kaltininkui patogesnę ir operatyviau įvykdomą būdą, todėl tiek fiziškai, tiek psichologiškai žalos atlyginimas tampa sudėtingesnis. Kai kaltininkui sudaromos sąlygos aptarti nuostolių atlyginimo įvykdymą su auka ir priimti abiem tinkantį sprendimą, jis jaučiasi įpareigotas ir jaučia atsakomybę greičiau atsilyginti aukai. Reikia nepamiršti, kad mediacija nėra tinkama priemonė kaltininkams, kurie atsisako pripažinti savo kaltę arba yra labai arogantiški ir neketina keisti savo nusistatymo aukos atžvilgiu.⁷⁷ Kaltės pripažinimas bei aktyvus gailestis gali būti traktuojami kaip asmens siekis įrodyti savo nepavojingumą ir sėkmingai integruotis į visuomenę.

Tam tikrais atvejais, kai nusikaltėlis nėra pavojingas visuomenei (pirmas arba santykinai nesunkus teisės pažeidimas), mediacija yra unikali galimybė išvengti bausmės, teismo bylos nagrinėjimo su visais jo padariniais. Po sėkmingo mediacijos proceso baudžiamasis procesas gali būti nutraukiamas išvengiant tokiu padarinių kaip, pavyzdžiui, teistumas. Galimi ir tokie atvejai, kai rezultatyvi mediacija nėra pakankamas pagrindas nutraukti baudžiamąjį procesą, tačiau leidžia sušvelninti baudžiamąją atsakomybę.⁷⁸ Estijoje baudžiamasis procesas gali būti užbaigiamas pritaikius atkuriamojo teisingumo programas veikų, už kurias įstatymas numato ne didesnę nei 5 metų laisvės atėmimo

---

⁷⁶ PAROSANU, A. Final national report of Germany. The 3E model for a Restorative Justice Strategy in Europe [interaktyvus]. 2013, p. 14-15 [žiūrėta 2016 vasario 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://3e-rj-model.web.auth.gr/files/national_reports/Germany.pdf>.

⁷⁷ MICHAILOVIČ, I. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*. 2001, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 89.

⁷⁸ *Cit. op. 2*, p. 128.

bausmę, atveju.⁷⁹ Jei mediacija taikoma ginčiuose dėl nusikalstamų veikų, už kurias numatyta laisvės atėmimo bausmė didesnė, ir šalys pasiekia susitarimą, nors ir nėra galimybės užbaigti baudžiamąjį procesą, tačiau teismui suteikiama diskrecija spręsti dėl bausmės sumažinimo galimybės.⁸⁰ Kitose valstybėse vyrauja dar liberalesnis požiūris ir pagrindas bausmės švelninimui gali būti net ir nesėkminga mediacija. Vokietijos baudžiamojo kodekso 46b straipsnis numato, kad kaltinamajam, kuris stengėsi susitaikyti su auka ir bandė atlyginti žalą, gali būti sušvelninta skiriama bausmė.⁸¹ Suomijoje nepilnamečių baudžiamosios justicijos atveju nepavykusi mediacija laikoma kaip kaltininko bandymas pašalinti nusikalstama veika sukeltus padarinius, tokiu atveju teismas taip pat gali į tai atsižvelgti priimdamas nuosprendį.⁸²

Mediacijos metu tiek aukos, tiek nusikaltimo kaltininko emocijos transformuojasi, jos švelnėja. Dialogo metu šalys pamažu užmiršta baimę, pyktį ir leidžiasi į vis konstruktyvesnę diskusiją. Natūralu, jog iš pradžių pokalbis gali būti pasyvus, nejaukus, tačiau pasidalinus savo emocijomis, ateina emocinis ir psichologinis palengvėjimas abiem mediacijos šalims ir pokalbis transformuojasi iš nepatogaus į sėkmingą.⁸³

Galima teigti, jog mediacijos nauda kaltininkui neginčijama. Sėkmingas konflikto išsprendimas priklauso nuo abiejų ginčo šalių iniciatyvos ir nusiteikimo, todėl mediacijos daromas pozityvus poveikis kaltininko elgesiui padidina galimybę pasiekti konstruktyvų, abi šalys tenkinantį sprendimo variantą. Mediacija leidžia kaltininkui pasijausti ne baudžiamu asmeniu, o turinčiu lygias teises su auka kontroliuoti vykstantį procesą. Toks mediacijos poveikis suteikia asmeniui pasitikėjimo, pagarbos jausmą ir skatina atsakomybės už savo veiksmus prisiėmimą.

2.3. Mediacijos poveikis teisėsaugos sistemai ir visuomenei

Tinkamai įgyvendinamas mediacijos procesas gali būti vienu ir pasitikėjimą teisėsauga ir jos institucijomis skatinančių veiksnių. Dažnai net pačios šalys lieka nustebintos, kad ginčą galima išnagrinėti greitai ir taikiai. Dėl to natūraliai kyla pasitenkinimas institucijų, vykdančių mediaciją, darbu. Asmenys pajunta, kad teisėsaugos sistema sugeba operatyviai užtikrinti jų saugumą ir teisių įgyvendinimą. *M. S. Umbreitas* 1989 m. atliko

---

⁷⁹ *Cit. op. 2*, p. 105.

⁸⁰ *Ibid.* p. 128.

⁸¹ Vokietijos baudžiamasis kodeksas (German Criminal Code in the version promulgated on 13 November 1998. Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt], last amended by Article 1 of the Law of 24 September 2013) [interaktyvus, žiūrėta 2016 kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html>.

⁸² MESTITZ, A., GHETTI, S. *Victim-offender mediation with Youth Offenders in Europe. An Overview and Comparison of 15 countries*. Netherlands: Springer, 2005, p. 118.

⁸³ ROSSNER, M., *Emotions and Interaction Ritual. A Micro Analysis of Restorative Justice*. The British Journal of Criminology, 2011, vol. 51, issue. 1, p. 95–119.

tyrimą,⁸⁴ kuriame apiplėšimo aukoms buvo pasiūlyta dalyvauti mediacijos procese. Pasibaigus bylos nagrinėjimo ir mediacijos procesams, apiplėšimo aukos buvo prašytos įvertinti baudžiamosios justicijos sistemą. 80 proc. apiplėšimo aukų, kurios dalyvavo mediacijoje, sakė esančios patenkintos ne tik pačiu procesu, bet ir visa baudžiamosios justicijos sistema. Tuo tarpu tik 37 proc. apiplėšimo aukų, nedalyvavusių mediacijos procese, teigiamai vertino baudžiamosios justicijos sistemą.⁸⁵ Toks ryškus procentinis skirtumas puikiai reprezentuoja, kad mediaciją išbandę asmenys ir patiria žymiai didesnę emocinę satisfakciją ir yra linkę pozityviau vertinti ir labiau pasitikėti visa teisine sistema.

Mediacijos būdu nusikaltimai išnagrinėjami per žymiai trumpesnę laiką, todėl tokiu būdu ne tik sutaupomi mokesčių mokėtojų pinigai, tačiau ir sumažinamas pareigūnų bei teismų darbo krūvis. Aktyviai naudojantis mediacija teismai gali koncentruotis į ginčus, kurių nagrinėjimas formaliu teisiniu procesu neišvengiamas. Tokiu būdu ne tik sumažinamas nagrinėtinų skundų skaičius, tačiau ir galimai sumažėtų pati teismo proceso trukmė ir ginčai būtų sprendžiami operatyviau.

Dar vienas iš mediacijai priskiriamų nuopelnų yra recidyvo mažėjimas. S. Roy'us (1993), atlikęs tyrimą su 125 jaunuoliais, dalyvavusiais mediacijos programoje, nustatė, kad šie buvo linkę mažiau pakartotinai nusikalsti nei jaunuoliai, nedalyvavę mediacijoje. Taip pat nustatyta, kad jaunuolių, dalyvavusių mediacijoje, padaryti pakartotini nusikaltimai buvo daug lengvesni nei kontrolinės grupės.⁸⁶ Teigiama, kad recidyvo mažinimui įtakos turi pats mediacijos metodas, kadangi mažėjimas, anot J. Dignan, pastebimas tai atvejais, kai nusikaltėlis kontaktuoja su auka tiesiogiai, t. y. akis į akį.⁸⁷ 2006 metais W. Bradshaw, D. Roseborough ir M. S. Umbreit'o atliktas metaanalizės tyrimas parodė, kad mediacija yra efektyvus būdas mažinant paauglių recidyvą, nes iš 15 atliktų tyrimų, net 11 turi pozityvius recidyvo mažinimą rodančius rezultatus.⁸⁸

Visgi recidyvo sumažinimas yra vienas iš labiausiai diskutuotinių ir prieštaringų nuomonių sulaukiantis mediacijos padarinys. Daugelis valstybių, taikančių mediaciją, atlieka įvairius tyrimus ir stebėjimus, susijusius su mediacijos keliamu visuomenės pasitenkinimu, populiarumu ir veiksmingumu. Tačiau būtent recidyvo aspektas kritikuojamas tuo pagrindu, jog nėra pakankamai duomenų, jog recidyvo skaičiaus įtakai

---

⁸⁴ UMBREIT M. S. *Crime Victims Seeking Fairness, Not Revenge*. Federal Probation, 1989, vol. 53, issue 3, p. 52–54.

⁸⁵ *Ibid.*, p. 52–57.

⁸⁶ ROY, S. *Two Types of Juvenile Restitution Programs in Two Midwestern Countries: A Comparative Study*. Federal probation, 1993, vol. 57, issue 4, p. 48–53.

⁸⁷ DIGNAN, J., *Repairing the damage: An Evaluation of an Experimental Adult Reparation Scheme in Kettering, Northamptonshire*. University of Sheffield: Centre for Criminological and Legal Research 1990.

⁸⁸ BRADSHAW, W., ROSEBOROUGH, D., UMBREIT, M. S. *The Effect of Victim Offender Mediation on Juvenile Offender Recidivism: A Meta-Analysis*. Conflict Resolution Quarterly, 2006, vol. 24, issue 1, p. 87–98.

reikšmės turėjo būtent mediacijos pritaikymas. Reikšmingas ir tas aspektas, jog recidyvo skaičiaus skirtumas tarp atveju nagrinėtų mediacijos tradicinio teismo proceso keliu nėra labai ženklus.⁸⁹

Mediacija skatina visuomenės įsitraukimą ir aktyvesnį dalyvavimą baudžiamajame procese. Valstybės organizuoja savanorių mediatorių mokymus, todėl daugėja asmenų galinčių suteikti kvalifikuotą pagalbą aukai ir tinkamai spręsti kilusius konfliktus. Palaipsniui didėja visuomenės įsitraukimas ir aiškesnis suvokimas apie atkuriamojo teisingumo programų naudą, auga pasitikėjimas teisėsaugos sistema.

Kalbant apie mediacijos naudą galima daryti išvadas, kad toks institutas naudingas tiek aukai, tiek kaltininkui. Pirmiausiai, mediacija garantuoja nukentėjusio asmens teisę aktyviai dalyvauti procese, o ne likti pasyviu stebėtoju. Auka turi galimybę būti vienu iš mediacijos „šeimininkų“, kontroliuoti proceso eigą ir kryptį. Taip pat labai svarbus aspektas, kad mediacijoje sudaroma galimybė aukai atsikratyti jaučiamos baimės kaltininko atžvilgiu, išgirsti atsakymus į rūpimus klausimus bei išgirsti tuo metu taip reikalingą atsiprašymą ir pradėti ilgai trunkanti atleidimo skriaudėjui procesą. Tuo tarpu kaltininkas taip pat gali pasijusti lygiateisiu proceso dalyviu. Jam suteikiama teisė atsiprašyti, paaiškinti, kodėl jis ryžosi padaryti nusikaltimą, kaip jautėsi po to, ką galvoja. Tam tikra prasme kaltininkas turi galimybę save reabilituoti aukos akyse ir parodyti norą būti sąžiningu visuomenės nariu. Be viso to, mediacija suteikia galimybę pasiekti abiem pusėms priimtina sprendimą, kuris dėl savo pobūdžio dažniausiai yra įvykdomas per trumpesnę laiką ir taip sutaupo abiejų ginčo šalių laiko sąnaudas. Bendriausia prasme, sprendžiant iš įvairių mediacijos naudą apibūdinančių tyrimų,⁹⁰ galima teigti, kad apie 90 proc. asmenų, dalyvavusių mediacijoje, lieka ja patenkinti, kadangi auka sulaukia reikalingo žalos atlyginimo ir emocinės satisfakcijos, o kaltininkui tai tampa galimybe parodyti savo siekį reintegruoti į visuomenę ir tam tikrais atvejais išvengti ar sumažinti baudžiamosios atsakomybės apimtį.

Mediacija naudinga ne tik ginčo šalims, tačiau ir visai visuomenei bei teisėsaugos sistemai. Atkuriamojo teisingumo programos skatina visuomenės aktyvesnį dalyvavimą ginčų sprendime, keičia visuomenės požiūrį į nubaudimą. Kartu, dėl augančio pasitenkinimo mediacijos rezultatais, didėja pasitikėjimas teisėsaugos institucijų veikla ir visa teisine sistema. Taip pat mediacija padeda mažinti prokuratūrų ir teismų darbo krūvius, nes leidžia mažesnės reikšmės konfliktus išspręsti pačių šalių susitarimu, o tuo tarpu pareigūnai gali koncentruotis į tyrimus ir bylas, kurios iš tiesų reikalauja ilgo ir

---

⁸⁹ *Cit. op.* 12 p. 48.

⁹⁰ *Cit. op.* 84, p. 52–57; *Cit. op.* 73, p. 565–585.

atidaus darbo. Maža to, tokiu būdu taupomi mokesčių mokėtojų pinigai, kurie ilgainiui gali būti investuojami į atkuriamojo teisingumo programų tobulinimą ir plėtojimą.

3. MEDIACIJOS BAUDŽIAMAJAME PROCESSE ĮDIEGIMO PROBLEMATIKA

Valstybės, siekdamos inkorporuoti mediacijos institutą į baudžiamosios teisės sistemą, susiduria su tam tikro pobūdžio problemomis, kurias būtina spręsti norint užtikrinti sėkmingą mediacijos baudžiamajame procese funkcionavimą. Pagrindines problemas galima skirti į tokias grupes: 1) reglamentavimo; 2) taikymo; 3) psichologinio pasipriešinimo. Kad būtų lengviau suprasti, kokius probleminius klausimus būtina išspręsti norint sėkmingai įdiegti mediaciją šalies baudžiamajame procese, verta paanalizuoti mediacijos teisinę padėtį Lietuvoje.

3.1. Reglamentacijos trūkumas

Taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos, patvirtintos Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu, 28 straipsnyje nurodyta, kad „taikinamąjį tarpininkavimą (mediaciją) baudžiamojoje justicijoje galima apibrėžti kaip procesą, kurio metu konfliktą tarp kaltininko ir žalą patyrusio asmens nešališkas tarpininkavimo (taikinimo) specialistas padeda išspręsti taikiu būdu. Taisinamuojų tarpininkavimu baudžiamajame procese siekiama teisinės padėties atkūrimo, konflikto išsprendimo, santykio tarp kaltininko ir žalą patyrusio asmens atstatymo, taip pat siekiama sušvelninti baudžiamosios atsakomybės teises pasekmes arba sudaryti galimybę asmenis atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Šiuo metu Lietuvos baudžiamojoje justicijoje taikinamasis tarpininkavimas (mediacija) nėra sureguliuotas, tačiau egzistuoja institutų, kuriuose yra aptinkama tam tikrų atkuriamojo teisingumo elementų. Pirma, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 38 straipsnyje įtvirtintas kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymas kaip atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindas. Antra, kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymas teisme, baudžiamąją bylą nagrinėjant privataus kaltinimo tvarka (BPK 413 straipsnis).“⁹¹

Atkreipiamas dėmesys, kad mediacijos institutas kol kas vis dar nėra reguliuojamas jokiais imperatyviais teisės aktais. Todėl norint suprasti, kaip Lietuvoje galėtų veikti ir būti reglamentuojama mediacija, svarbu analizuoti egzistuojančias normas.

BPK 235 straipsnis numato galimybę nutraukti bylą, kai jos aplinkybės atitinka BK 36-40 ir 90 straipsniuose numatytus pagrindus. Vienas iš tokių pagrindų yra asmenų susitaikymas, įtvirtintas BK 38 straipsnyje. Pagal šią normą kaltininkas gali būti atleistas

---

⁹¹ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo, Nr. 1R-268. Vilnius, 2015 m. rugsėjo 17 d.

nuo baudžiamosios atsakomybės jei yra padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą ir įvykdo straipsnyje numatytas sąlygas, t. y. prisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką, savanoriškai atlygina (ar susitaria dėl atlyginimo ar pašalinimo) nusikalstama veika padarytą žalą fiziniam ar juridiniam asmeniui, susitaiko su nukentėjusiuoju. Norint pritaikyti BK 38 straipsnį svarbi sąlyga tai, jog būtų pagrindas manyti, kad kaltininkas nebedarys naujų nusikalstamų veikų.⁹² Toks kaltininko atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra sąlyginis. Straipsnio 3 ir 4 dalyse numatyta, jog jei asmuo, kuris buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pritaikius BK 38 straipsnį per vienerius metus padarė baudžiamąjį nusižengimą ar neatsargų nusikaltimą arba be pateisinamų priežasčių nevykdo teismo patvirtinto susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos, teismas gali panaikinti atleidimą ir spręsti dėl baudžiamosios atsakomybės už visas padarytas nusikalstamas veikas. Taip pat jei toks asmuo per vienerius metus padaro naują tyčinį nusikaltimą, ankstesnis sprendimas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės nustoja galioti ir sprendžiama dėl tokio asmens baudžiamosios atsakomybės už visas padarytas nusikalstamas veikas.⁹³

Susitaikymo, įtvirtinto BK 38 straipsnyje nereikėtų tapatinti su mediacija. Žvelgiant formaliai institutai išties panašūs, jų taikymo sąlygos bene identiškos – nusikalstamos veikos pripažinimas, žalos atlyginimas ar išipareigojimas tai padaryti bei susitaikymas.⁹⁴ Nukentėjusiojo ir kaltininko susitaikymo institutas – tai sąlyginė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, kai nusikalstamą veiką padaręs asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, nustatant terminuotą bandomąjį laikotarpį bei paskiriant baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemones.⁹⁵ Dažnai susitaikymas iš tiesų būna formalus, būtinas veiksmas ir nesisieja su nuoširdžia atgaila ar tikru atleidimu. Toks susitaikymas paprastai tėra tam tikras susitarimas tarp šalių dėl žalos atlyginimo. Skiriami tokie dažniausi susitaikymo motyvai:

1. Aukos noras greičiau gauti žalos atlyginimą;
2. Aukos nenoras dalyvauti teisėsaugos institucijų atliekamame tyrime;
3. Aukos nenoras dalyvauti bylos nagrinėjime dėl laiko stokos, nepasitikėjimo teisėsaugos institucijų darbo kokybe;
4. Aukos baimė, kad jai bus kerštaujiama ir t. t.;⁹⁶

Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad vieni iš rečiausiai pasitaikiusių motyvų susitaikymui buvo, siekis, kad kaltininkas atsiprašytų aukos bei nenoras, kad kaltininkas pakliūtų į įkalinimo įstaigą.⁹⁷

---

⁹² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741 (su pakeitimais ir papildymais).

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ *Cit. op. 2*, p. 208.

⁹⁵ *Cit. op. 1*, p. 32.

⁹⁶ *Cit. op. 56 p.* 88-91.

Paminėtina ir tai, jog naudojantis susitaikymo institutu praktikoje neretai pasitaiko tokie atvejai, kai auka ir kaltininkas net nesusitinka akis į akį. Šalys individualiai patvirtina prokurorui apie savo susitaikymą, jis oficialiai įforminamas ir laikomas įvykusi, nors realiai prasilenkdami gatvėje auka ir kaltininkas galėtų vienas kito ne neatpažinti. Tai atvejai, kai šalys visgi bendrauja gyvai, keblumų neretai kelia racionalaus dialogo palaikymas. Kadangi tikrasis šalių tikslas dažniausiai nėra susitaikymas, pokalbis dažnai būna priešiškas ir destruktivus arba pasyvus. Ne mažesnė problema kyla, kai nukentėjusieji vengia tartis dėl žalos atlyginimo ne vienu kartu. Kadangi susitaikymo atveju nėra nurodytų konkrečių terminų, kyla baimė, jog kaltininkas nebus linkęs geranoriškai įvykdyti susitarimo.⁹⁸ Praktikoje visgi toks klausimas buvo išspręstas kai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pasakė, jog „teismas, atleisdamas nuo baudžiamosios atsakomybės, įpareigojo padarytą žalą pašalinti per dešimt metų. Pagal BK 38 straipsnio 3 dalį teismo sprendimas panaikinti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti priimamas, jei įpareigojimas nevykdomas per vienerius metus“.⁹⁹

BK 38 straipsnio taikymo atvejais susitaikymo ir susitarimo dėl žalos atlyginimo faktas prokurorui, ikiteisminio tyrimo teisėjui, teisėjui ar teismui, priimančiam sprendimą dėl asmens, padariusio nusikalstamą veiką, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, tampa lemiamu faktoriumi.¹⁰⁰

Apibendrinant, atrodytų, kad susitaikymo instituto tikslai iš esmės sutampa su mediacijos ir yra analogiški. Tačiau mediacijoje siekiama ne formalus tikslų įgyvendinimo, o realios dalyvaujančių šalių satisfakcijos. Manytina, kad dažnai mediaciją būtų galima taikyti aukos ir kaltininko susitaikymo atvejais¹⁰¹ ir būtų pasiekiami žymiai efektyvesni rezultatai. Būtent mediacijos instituto veikimas galėtų išspręsti daugelį su susitaikymu susijusių problemų. Prisiminus jau aptartus mediacijos proceso teikiamus privalumus ir naudą, akivaizdu, kad mediacija aukos ir nusikaltėlio konfliktą gali spręsti efektyviau. Galbūt būtų sunku kategoriškai teigti, kad mediacijos siekiamybė šalių susitaikymas, nes iš esmės tai ilgas ir sudėtingas psichologinis procesas, tačiau ji orientuota ne į formalų atleidimo fakto įtvirtinimą, o į realų pozityvių santykių tarp aukos ir kaltininko atkūrimą.¹⁰² Būtent tai, jog mediacijoje skatinamas tiesioginis šalių bendravimas, kurį prižiūri ir koordinuoja specialiai tam apmokytas specialistas, ne tik padeda palaikyti konstruktyvų ir racionalų dialogą, tačiau ir padeda suprasti priešingą

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ *Cit. op.* 2, p. 207-211.

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-475/2011.

¹⁰⁰ *Cit. op.* 64, p. 131-132.

¹⁰¹ *Cit. op.* 56, p. 94.

¹⁰² *Cit. op.* 1, p. 32-33.

šali, jos emocijas, veiksmų priežastis, aplinkybes. Dėl to atslūgsta psichologinė įtampa, auka nustoja bijoti kaltininko, o pastarasis, iš arti pamatęs savo veiksmų padarinius, neretai ima nuoširdžiai gailėtis ir pats nori atlyginti padarytą žalą. Žalos atlyginimas šiuo atveju taip pat būna spartesnis, nes sutariamas toks būdas, kuris tenkina nukentėjusį, bet tuo pačiu yra objektyviai įgyvendinamas kaltininkui. Kaip jau minėta, sėkmingo mediacijos proceso rezultatas yra augantis pasitikėjimas teisėsaugos sistema ir pareigūnų darbu.

Taigi darytina išvada, kad nors formaliai susitaikymas, įtvirtintas BK 38 straipsnyje ir mediacija yra panašūs, tačiau institutai neturi būti tapatinami ir painiojami tarpusavyje. Mediacija – tai alternatyvus ir autonomiškas ginčo sprendimo procesas, tai nėra vien tik pagalbinė priemonė norint pagreitinti konflikto išsprendimą.

BK 93 straipsnis, numatantis galimybę prasikaltusius nepilnamečius atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, taip pat turi panašumų su mediacijos institutu.

Reikėtų prisiminti, jog labai propaguojama idėja, kad sprendžiant nepilnamečių nusikalstamumo problemas baudžiamosios justicijos intervencija turi būti kuo minimalesnė ir taikoma tik neišvengiamais atvejais. Nepilnamečiai yra socialiai itin jautri visuomenės dalis ir teisėsaugos įsikišimas gali turėti stigmatizuojantį poveikį tolesnei asmens raidai ir elgesiui. Dėl šios priežasties daugelis Europos valstybių sėkmingai taiko mediaciją ir kitas alternatyvias atkuriamojo teisingumo priemones nepilnamečių nusikalstamumo atveju ir skatina tokių priemonių plėtrą.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis įstatymas neįtvirtina mediacijos, tačiau numato galimybę nepilnamečiams taikyti alternatyvias auklėjamojo poveikio priemones. BK 93 straipsnis įtvirtina keturias alternatyvias sąlygas, kuomet galimas jauno įstatymų pažeidėjo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės. Tam, kad būtų galima pritaikyti BK 93 straipsnį būtina, kad nepilnametis atitiktų bent vieną iš įstatyme numatytų kriterijų, t.y jaunuolis nukentėjusiojo atsiprašytų ir savo lėšomis ar darbu atlygintų padarytą žalą arba pripažintų savo kaltę ir galėtusi dėl padarytos nusikalstamos veikos. Pagrindas atleisti nepilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti ir tokie atvejai, kai nepilnametis pripažįstamas ribotai pakaltinamu arba yra kitų pagrindų, leidžiančių manyti, kad nepilnametis laikysis įstatymų ir naujų nusikalstamų veikų nebedarys.¹⁰³ Atleisdamas nepilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės teismas jam paskiria BK 82 straipsnyje numatytą vieną ar kelias auklėjamojo poveikio priemones.¹⁰⁴

---

¹⁰³ *Cit. op.* 92.

¹⁰⁴ *Ibid.*

BK įtvirtinta nuostata savo esme primena jau aptartą 38 straipsnyje numatytą susitaikymo institutą. Tačiau šių nuostatų vėlgi nereikėtų tapatinti. BK 93 straipsnio taikymo sąlygos gerokai lankstesnės, tam kad norma būtų pritaikyta nepilnametis neprivalo atlyginti padarytos žalos, pripažinti padarytą nusikalstamą veiką, gailėtis dėl jos, atsiprašyti ir pan., t. y. įvykdyti visų reikalavimų. Numatytos sąlygos yra alternatyvos, tai reiškia, jog tam tikrais atvejais gali pakakti pripažinti jaunuolį ribotai pakaltinamu ir jis galės būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės.¹⁰⁵ Tiesa, BK 93 straipsnio taikymas yra besąlyginis, tai reiškia, jog toks atleidimas negalėtų būti panaikintas net tais atvejais, jei asmuo, kuriam jis pritaikytas padarytų naujas nusikalstamas veikas ar nevykdytų teismo įpareigojimų, taigi galima teigti, jog jo taikymas nepilnamečiams yra palankesnis nei BK 38 straipsnio.¹⁰⁶

Visgi šio straipsnio taikymą riboja viena imperatyvi sąlyga – jis gali būti pritaikytas tik nepilnamečiui, kuris prasikalsta pirmą kartą. Praktikoje kyla neaiškumų, kaip traktuoti sąvoką „pirmą kartą“. Svarstoma, ar tokia sąvoka reiškia, jog nepilnametis pirmą kartą padarė įstatymų draudžiamą veiką, ar tai, kad jis pirmąkart pateko į teisėsaugos pareigūnų akiratį.¹⁰⁷

LAT sentas 2001 metų birželio 15 dienos nutarimo Nr. 30 „Dėl teismų praktikos atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės“ 4 punkte nurodė, kad: „asmuo laikomas pirmą kartą padariusiu nusikaltimą, jeigu anksčiau jis nėra padaręs nusikaltimo ar anksčiau padarytam nusikaltimui yra suėję patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senaties terminai, jeigu teistumas išnykęs ar panaikintas, jeigu pritaikyta jam amnestija arba suteikta malonė, jeigu jis atleistas nuo visos ankstesnės nuosprendžiu paskirtos ar neatliktos bausmės.“¹⁰⁸

LAT suformuotoje praktikoje, ši sąvoka aiškinama taip: „analizuodama iškilusią sąvokos *pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką* supratimo problemą, plenarinė sesija pažymi, kad gramatinis ir sisteminis baudžiamojo įstatymo aiškinimas leidžia daryti išvadą, jog kelių pakartotinių nusikalstamų veikų padarymas pašalina galimybę pripažinti asmenį nusikaltusiu pirmą kartą. Pirmą, BK 93 straipsnyje kalbama apie nusikalstamos veikos padarymą pirmą kartą vienaskaitos forma, taip pabrėžiant pakartotinumą negalimumą; antra, tais atvejais, kai norima pabrėžti priešingą nuostatą, įstatymų leidėjas tiesiogiai nurodo kelių nusikalstamų veikų padarymo galimybę (BK 92 straipsnis); trečia,

---

¹⁰⁵ *Cit. op.* 2, p. 212-215.

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ *Ibid.*, p. 213.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2001 m. birželio 15 d. nutarimas Nr. 30 „Dėl teismų praktikos atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės“ [interaktyvus, žiūrėta 2016 kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=26348>>.

kai norima pabrėžti ne ankstesnio nusikaltimo padarymo, bet teistumo nebuvimo faktą, įstatymų leidėjas vartoja sąvoką *pirmą kartą teisiamas asmuo* (BK 55 straipsnis).

Plenarinė sesija, įgyvendindama Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kompetenciją formuojant vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką, taip pat atsižvelgdama į kasacines nutartis Nr. 2K-395/2005, 2K-543/2006, kuriose išreikšta pozicija nagrinėjamu klausimu, išaiškina, kad pagal BK 93 straipsnį asmuo laikomas pirmą kartą padariusiu nusikalstamą veiką, jeigu pripažįstama, kad jis, nebūdamas anksčiau nusikaltęs, yra padaręs tik vieną nusikalstamą veiką arba kelias nusikalstamas veikas, kurios viena kitos atžvilgiu nėra pakartotinės ir sudaro idealią sutaptį.

Kartu plenarinė sesija atkreipia dėmesį į tai, kad, svarstant klausimą, ar asmuo nusikalto pirmą kartą, būtina turėti galvoje, jog ankstesnės nusikalstamos veikos padarymo faktas tam tikromis aplinkybėmis praranda savo teisinę reikšmę ir leidžia teigti, kad asmuo, vėliau padaręs kitą veiką, nusikalto pirmą kartą. Tokia išvada galima, kai dėl ankstesnės nusikalstamos veikos kilęs baudžiamasis teisinis santykis jau yra visiškai pasibaigęs.¹⁰⁹

Toks įstatymo aiškinimas pakankamai nuoseklus, sistemingas ir nesuvaržantis galimybės pritaikyti nusikaltusiam nepilnamečiui atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės. Ir nors galima teigti, kad šis klausimas teismo pakankamai išaiškintas, praktikoje taikant šią normą susidurta su dar vienu probleminiu klausimu, t. y. koks BK 38 straipsnio ir BK 93 straipsnio santykis. Buvo diskutuojama, ar nepilnamečiams galima taikyti tik BK 93 straipsnį, ar tai specialioji norma BK 38 straipsnio atžvilgiu ir pan.¹¹⁰

LAT praktikoje šis klausimas buvo išspręstas taip: „Kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija pažymi, kad BK 38 ir 93 straipsniuose numatyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai nėra tapatūs. Atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 straipsnį, būtina nustatyti šios normos pirmojoje ir antrojoje dalyse numatytų sąlygų visumą, o atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 93 straipsnį gali pakakti, pavyzdžiui, vien to, kad nepilnametis pripažintas ribotai pakaltinamu (BK 93 straipsnio 1 dalies 2 punktas). Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 straipsnį sąlyginis, o pagal BK 93 straipsnį – besąlyginis. Dėl aptartų priešasčių BK 38 straipsnio ir 93 straipsnio negalima laikyti bendrąją ir specialiąją

---

¹⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-85/2008.

¹¹⁰ *Cit. op.* 2, p.216-217.

norma, kurių konkurencijos atveju turėtų būti taikoma specialioji norma. BK 38 straipsnyje yra akcentuojamas nukentėjusiojo ir kaltininko susitaikymas.¹¹¹

Tokiai teismo pozicijai linkstama pritarti, kadangi paliekama atsakingų pareigūnų diskrecijai nuspręsti kokių pagrindų asmuo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės.¹¹² Būtent pareigūnai gali geriausiai įvertinti kiekvieną konkretų atvejį, teisės pažeidėjo asmenybę ir būdą, kurį pritaikius būtų geriausiai užtikrinti tiek asmens interesai, tiek įstatymu siekiami tikslai.

Tenka pripažinti, kad taikant šį institutą (taip pat ir BK 38 straipsnyje įtvirtinta susitaikymą) įgyvendinama viena iš esminių nepilnamečių baudžiamosios justicijos nuostatų – mažinama baudžiamosios teisės intervencija ir poveikis jaunų asmenų raidai ir integracijai į visuomenę. Tačiau žvelgiant į užsienio valstybių praktiką, tai kad mediacija daug kur buvo pradėta taikyti būtent kaip nepilnamečių baudžiamosios justicijos dalis, manytina, kad jaunų pažeidėjų nusikalstamumo atveju ji galėtų būti itin veiksminga.

Šiuo atveju, t. y. taikant BK 93 straipsnį orientuojamasi į nepilnamečio interesus, tačiau nukentėjusiojo padėtis sumenksta. Iš esmės taikant bet kurią iš alternatyvių straipsnyje numatytų sąlygų nebūtinai šalių susitaikymas, aukos pritarimas tam, kad nepilnametis būtų atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, susitarimas dėl žalos atlyginimo ar apskritai tiesioginis šalių kontaktas.¹¹³ Susitaikymo atveju, kaip jau minėta, būtinas bent jau oficialiai įformintas atsiprašymo ir atleidimo faktas, šiuo atveju menkai skatinamas pozityvių tarpusavio santykių atkūrimas. Tai gi nors bendriausia prasme norma turi požymių, būdingų atkuriamajam teisingumui, mediacijos taikymas galėtų būti žymiai efektyvesnis ir progresyvesnis.

Nepilnamečių nusikalstamumo priežastys labai įvairios, dažnai priešingą teisei elgesį nulemia aplinka, kurioje jaunuolis auga, netinkama draugų kompanija, blogas pavyzdys, sunkios gyvenimo sąlygos ir pan. nusikalstamas elgesys dažnai būdingas tik tam tikram paauglio gyvenimo etapui, kuriuo metu jaunuolis siekia maištauti prieš visuomenės jam primestas taisykles, kartais tai tam tikras pagalbos prašymas, tačiau bet kuriuo atveju jaunas asmuo neretai nesugeba tinkamai įvertinti savo daromų veiksmų prasmės ir jais sukeltos žalos dydžio.¹¹⁴ Toks jaunimo elgesys deviacinis t. y. didžioji dalis paauglių išauga šį etapą ir nėra linkę nusikalsti, toliau nusikaltimus daro vos 5 proc. – 10 proc. asmenų. Dėl šios priežasties nereikia skubėti ir bausti jaunų nusikaltėlių, tačiau

¹¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-534/2006.

¹¹² *Cit. op.* 2, p. 217.

¹¹³ *Ibid.*, p. 215.

¹¹⁴ JUSIENĖ, R. *Sunkūs paaugliai arba kodėl paaugliai elgiasi agresyviai? Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika: metodinis leidinys*. Vilnius: NPLC, 2007, p. 113–124.

nevalia ir nekreipti dėmesio į jų daromus nusikaltimus. Vietoj BK 93 straipsnio taikant mediacijos procedūrą būtų žymiai geriau užtikrinami tiek aukos, tiek paties jauno pažeidėjo interesai. Jaunuoliai dažnai nelinkę pagalvoti, kokios bus jų veiksmų pasekmės, veikia impulsyviai, o pamatę auką, išgirde, kokius išgyvenimus privertė patirti kitą žmogų, dažnas jaunuolis ima nuoširdžiai gailėtis to, ką padarė, jaučiasi susigėdęs ir nori atlyginti skriaudą. Iš kitos pusės, auka pamačiusi jauną pažeidėją, turėdama galimybę išklausti priežastis, pastūmėjusias jaunuolį į nusikaltimą, sužinojusi apie galimai sudėtingas gyvenimo sąlygas būna ne tik linkusi suprasti ir atleisti, tačiau neretai atsisako materialinio žalos atlyginimo ir yra linkę domėtis tolesne jaunuolio ateitimi, kad motyvuoja nepilnamečių pasitempti ir vengti susidūrimų su teisėsauga. Tiek auka, tiek kaltininkas linkę teigiamai vertinti procesą ir lieka patenkinti jo baigtimi.¹¹⁵

Nepilnamečių mediacija Lietuvoje galėtų tapti ne tik alternatyvia ginčų sprendimo priemone šioje srityje, tačiau ir būti dideliu žingsniu į prieky visos nepilnamečių baudžiamosios justicijos raidoje. „Mediacija, kaip reakcija į nusikalstamą nepilnamečio elgesį, gali būti tinkamiausias reagavimo būdas. Policijos pareigūnai, teisėjai ar kiti teisėsaugos darbuotojai, pasiūlę nusikaltusiam nepilnamečiui mediaciją, taip pat pasiūlo ir alternatyvų konflikto sprendimo procesą, ir galbūt geriausią auklėjamąją pamoką jaunuolio gyvenime. Jau seniai tyrimais nustatyta, kad efektyviausios nepilnamečių resocializacijos programos yra tos, kurios skirtos mąstymui, požiūriui į save ir į kitus keisti bei mokytis spręsti problemas.“¹¹⁶ Ilgainiui toks institutas galėtų būti taikomas efektyviau nei 93 straipsnis, sumažinti ikiteisminio tyrimo pareigūnų ir prokuroro darbo laiko sąnaudas bei padidinti visuomenės pasitenkinimą ir pamažu pakeisti vyraujančią požiūrį į jauną nusikaltėlį kaip į prarastą, sugadintą visuomenės narį, kadangi būtų sudaryta galimybė iš arti pamatyti ir suvokti patį jaunuolį ir priežastis, privertusias tapti teisės pažeidėju.

BPK 30 skyrius numato privataus kaltinimo bylų institutą. Tai teisminis procesas, taikomas tam tikroms įstatyme įvardintoms nesunkioms nusikalstamosioms veikoms ar baudžiamiesiems nusižengimams spręsti. Tokiame procese neatliekamas ikiteisminis tyrimas ir numatyta galimybė šalims susitarti ir nutraukti vykstantį procesą.¹¹⁷

BPK 413 straipsnis numato privalomąjį taikinamąjį posėdį, kurio metu nukentėjęsysis ir (ar) jo teisėtas atstovas, ir nusikalstamos veikos padarymu kaltinamas

---

¹¹⁵ DOAK, J., O'MAHONY, D. *Developing mediation and restorative justice for young offenders across Europe* // DÜNKEL, F., GRZYWA, J., HORSFIELD, P., PRUIN, I., (Eds.) *Juvenile justice systems in Europe current situations and reform developments*. Moenchgladbach, 2010, Vol. 4., p. 1691-1717.

¹¹⁶ ŽUKAUSKAITĖ, J., Nepilnamečių nusikalstamos elgesys: psichologiniai mediacijos taikymo aspektai, *Teisės problemos* 2(76), 2012, p. 100.

¹¹⁷ *Cit. op.* 2, p. 217.

asmuo šaukiami pas teisėją siekiant duoti šalims progą susitaikyti. Jei taikinamojo posėdžio metu šalims pavyksta susitaikyti, tolesnis procesas dėl skundo nutraukiamas. Jei ginčo šalims visgi nepavyksta pasiekti taikaus susitarimo, teisėjas priima nutartį ir skundas toliau nagrinėjamas teisiamajame posėdyje.¹¹⁸

Iš tiesų „taikinamasis posėdis“ tėra formali procedūra. Jo metu retai įvyksta tikrasis susitaikymas, dažniausiai tai laikas, kuris skiriamas tam tikriems procesiniams sprendimams priimti ar įforminti jau įvykusį šalių susitaikymą ir užbaigti procesą.

Privataus kaltinimo ginčai kyla dėl nesunkių nusikaltimų ir atsiduria teisme tik tuomet, kada nepavyksta jų išspręsti taikiai dėl paties konflikto pobūdžio, šalių nenoro ar kitų aplinkybių. Dėl šios priežasties neretai šalys būna nusiteikusios pakankamai agresyviai ir neturi tikslo diskutuoti apie taikų ginčo išsprendimą. Teisėjų, susiduriančių su tokių bylų nagrinėjimu, praktika rodo, jog dėl priešiška nusiteikusių ginčo šalių neretai būna sudėtinga suvaldyti visą procesą.¹¹⁹ Esant tokiai situacijai taikinamasis posėdis negali būti efektyvus ir liekai visiškai formalia procedūra. Tokioje situacijoje apmokyti mediacijos specialistai galėtų sustabdyti destruktivų procesą ir padėti šalims pasiekti racionalų konflikto sprendimo būdą.¹²⁰

Privataus kaltinimo bylų nagrinėjimo procesas nėra viena iš atkuriamojo teisingumo dalių, tačiau jų tikslai panašūs – optimalesnis konfliktų sprendimo būdas ir pozityvių teisinių santykių atkūrimas. Taikinamasis posėdis iš tiesų suteikia galimybę šalims susitaikyti ir nutraukti teisminį procesą, tačiau, kaip jau galima suprasti, šis būdas nėra pats efektyviausias. Šiame kontekste vertėtų apsvarstyti mediacijos taikymo galimybę.

Taikinamajame posėdyje šalims tarpininkauja teisėjas. Šiuo atveju toks tarpininkavimas labai formalus, kadangi praktikoje teisėjas paprastai tiesiog informuoja šalis apie susitaikymo galimybę, to pasekmes ir galimą tolesnę proceso eigą. Turint omenyje, kad bent jau formalus taikinamojo posėdžio tikslas yra sutaikyti ginčo šalis ir taikiai išspręsti konfliktą, nesant pačių šalių iniciatyvos, vargu, ar toks tarpininkavimas gali padėti pasiekti norimą rezultatą. Iš tiesų atlikdamas tarpininko vaidmenį teisėjas turėtų imtis aktyvių veiksmų ir skirti laiką išklausti šalių nuomones ne tik dėl susitaikymo galimumo, tačiau ir jausmus dėl padaryto nusikaltimo, to priežastis, padėti šalims tartis ir derėtis tarpusavyje. Iš esmės, galima sakyti, kad teisėjas turėtų realiai atlikti taikintojo, mediatoriaus vaidmenį. Vis dėl to reikia nepamiršti, kad šalims

---

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 37-1341 (su pakeitimais ir papildymais).

¹¹⁹ *Cit. op.* 2, p. 220.

¹²⁰ *Ibid.*, p. 220-221.

nepavykus susitarti, jų ginčas toliau būtų nagrinėjamas to paties teisėjo.¹²¹ Dėl tokio teisėjo statuso teisės doktrinoje galima aptikti įvairių nuomonių. Toks modelis neretai kritikuotinas, kadangi taikinamojo posėdžio metu siekdamas sutaisyti šalis teisėjas privalo imtis aktyvių veiksmų. Dėl to lieka tikimybė, kad teisėjas vienaip ar kitaip gali išreikšti savo poziciją į pačias šalis, tam tikrų įrodymų vertinimą ar pademonstruoti išankstinį nusistatymą dėl jo manymu tinkamos konflikto baigties. Teismo nešališkumo principą galėtų užtikrinti mediacijos taikymas, kuomet šalims aktyviai tarpininkauja ne teisėjas, o trečias, su byla nesusijęs objektyvus asmuo. Šiuo atveju efektyviausia būtų pasirinkti vadinamąją „deleguotąją“ mediaciją, kuomet teisėjas būtų nukreiptas tarpininkui (mediatoriui), kuris nėra teisingumo sistemos vykdymo atstovas.¹²² Procedūra, kuomet teismo paskirtas ar rekomenduotas neutralus mediatorius padeda šalims pasiekti kompromisą nustatytais klausimais, vadinama teismine mediacija.¹²³ Net jei šalims nepavyksta tokiu būdu taikiai išspręsti savo konflikto, nelieka pagrindo abejoti teismo objektyvumu. Panašus tokių ginčų nagrinėjimo modelis įtvirtintas Lenkijoje numatant, kad taikinimo procese dalyvavęs teisėjas, jei šalys nesusitaiko, tolimesniame procese nebedalyvauja.¹²⁴

Jei teisėjai realiai vykdytų taikintojo funkciją, ji ne tik užimtų daug laiko ir reikalautų daug pastangų, tačiau ir brangiai kainuotų, maža to nėra susijusi su pagrindine teismo funkcija – teisingumo vykdymu.¹²⁵ Manytina, kad būtų tikslinga pasitelkti deleguotąją mediaciją, taip sumažinant dabartinę teisėjų darbo krūvį ir leidžiant jiems koncentruotis į esmines teisėjo darbo funkcijas.

Mediacijos esmė yra konflikto išsprendimas, konfliktuojančių šalių susitarimas tarpininkaujant su byla nesusijusiam trečiajam asmeniui, mediatoriui, t. y. mediacija suprantama kaip specialus tarpininkavimo procesas ar tam tikra derybų forma¹²⁶, kuria siekiama atstatyti pozityvius besiginčijančių šalių tarpusavio teisinius santykius. Mediacija neatsiejama nuo atkuriamojo teisingumo, kaip viena iš jo sudėtinių elementų, todėl jos taikymas taip pat neatsiejamas nuo pagrindinio atkuriamojo teisingumo tikslo, t. y. nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimas ir kompensavimas kaip reakcija į nusikaltimą ir to padarinys.¹²⁷

---

¹²¹ AŽUBALYTĖ, R., JURGAITIS, R., ZAJANČKAUSKIENĖ, J. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011, p. 156.

¹²² PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 153.

¹²³ *Cit. op.* 63, p. 156.

¹²⁴ GIL, D. *Posiedzenie pojednawcze a mediacja w sprawach z oskarżenia prywatnego*. *Palestra*. 2010, p. 7-8, 80.

¹²⁵ *Cit. op.* 63, p. 153-154.

¹²⁶ *Cit. op.* 44, p. 127.

¹²⁷ *Cit. op.* 63, p. 155.

Reikia paminėti, kad mediacija pirmiausiai paplito anglosaksų valstybėse būtent dėl institutui būdingo dispozityvumo.¹²⁸ Toks mediacijos pobūdis leidžia svarstyti jos taikymo galimybę Lietuvos baudžiamajame procese. Analizuojant teismų praktiką, matyti, jog nemažai ginčų iš tiesų yra baigiami po taikinamojo posėdžio. Alytaus rajono apylinkės teismas nagrinėjo privataus kaltinimo skundą, kuriuo pareiškėja kreipėsi išskelti baudžiamąją bylą dėl kaltininko padarytų smurtinių veiksmų, kuriais buvo sukeltas fizinis skausmas jos atstovaujama nepilnamečiui asmeniui. Taikinamojo posėdžio metu pareiškėja pranešė, kad su kaltininku susitaikė ir jis atlygino žalą, todėl privataus kaltinimo bylos procesas buvo nutrauktas.¹²⁹ Telšių rajono apylinkės teismas nagrinėjo privataus kaltinamojo skundą, kuriame pareiškėjas kreipėsi į teismą dėl baudžiamosios bylos iškėlimo kaltininkui dėl jo padarytos nusikalstamos veikos, numatytos BK 140 straipsnio 1 dalyje. Taikinamojo posėdžio metu privatus kaltintojas ir veikos padarymu kaltinamas asmuo išsprendė savo konfliktą ir susitaikė, todėl procesas buvo nutrauktas.¹³⁰ Kauno apylinkės teismas nagrinėjo skundą, kuriuo pareiškėja prašė pradėti baudžiamąjį procesą dėl BK 154 straipsnyje įtvirtinto šmeižimo. BPK numatyta tvarka teisėjai pakvietus veikos padarymu kaltinamą asmenį ir pareiškėją į taikinamąjį posėdį, pastaroji pareiškė, kad kaltinamas asmuo suprato savo klaidą, jos atsiprašė, šalys susitaikė. Šiuo pagrindu procesas buvo nutrauktas.¹³¹ Tame pačiame teisme taip pat buvo nagrinėjamas privataus kaltinimo skundas, kuriuo pareiškėjas kreipėsi dėl BK 140 straipsnio 1 dalyje numatytos nusikalstamos veikos. Taikinamojo posėdžio metu šalys pareiškė apie savo susitaikymą ir teismui pateikė sudarytą susitarimą dėl žalos nukentėjusiajam atlyginimo.¹³² Tuo pačiu pagrindu buvo nagrinėjamas skundas Klaipėdos miesto apylinkės teisme. Pareiškėjas nurodė laiką, kuomet jis sumuštas savo bendradarbio. Nuo smurtinių veiksmų pareiškėjui buvo praskeltas antakis, dėl to pradėjo bėgti kraujas, po kelių valandų pamėlo abi akys, tokiais veiksmais jam buvo sukeltas fizinis skausmas ir padarytas nežymus sveikatos sutrikdymas. Taikinamojo posėdžio metu nukentėjęsysis ir kaltinamas veikos padarymu asmuo pateikė teismui susitarimą dėl žalos atlyginimo ir patikino, jog susitaikė tarpusavyje.¹³³ Šilutės rajono apylinkės teismui buvo pateiktas skundas dėl BK 187 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos. Šalys savo ginčą

---

¹²⁸ *Cit. op.* 15, p. 37- 38.

¹²⁹ Alytaus rajono apylinkės teismas. 2015 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-39-297/2015.

¹³⁰ Telšių rajono apylinkės teismas. 2012 m. rugpjūčio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-189-339/2012.

¹³¹ Kauno apylinkės teismas. 2014 m. liepos 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-2206-738/2014.

¹³² Kauno apylinkės teismas. 2016 m. sausio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-432-667/2016.

¹³³ Klaipėdos miesto apylinkės teismas. 2016 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-122-890/2016.

išsprendė taikinamojo posėdžio metu ir procesas buvo nutrauktas pareiškėjui atsisakius skundo.¹³⁴ Pavyzdžių, kaip šalys pačios taikiai išsprendžia savo ginčą privataus kaltinimo procese, daugybė. Tai jog šalys tai padaro savo iniciatyva rodo, jog tam tikrais atvejais ginčui išspręsti tereikia racionalaus šalių dialogo ir tolesnis teisminis procesas tampa visai nereikalingu. Privataus kaltinimo bylų pirminės nagrinėjimo stadijos tikslas ir yra sutaukinti ginčo šalis. Visgi, kaip jau minėta, taikinamasis posėdis yra labai formalus ir nesant šalių asmeninės iniciatyvos taikiai užbaigti konfliktą, mažai tikėtina, kad toks posėdis bus naudingas. Neretais atvejais šalims reikia išorinio paskatinimo pradėti bendrauti, pagalbos suvaldyti savo emocijas ir racionaliai nuspręsti dėl tinkamo problemos pašalinimo varianto. Siekiamybė atkurti taiką tarp proceso šalių ir išspręsti konfliktą per optimalų laiką atitinka mediacijos tikslus, todėl šioje proceso formoje egzistuoja iš tiesų plačios galimybės pritaikyti mediaciją kaip alternatyvų ginčo sprendimo būdą.¹³⁵ Mediacijos taikymui privataus kaltinimo bylose pritaria ir teisės atstovai, pvz.: R. Simaitis, tačiau jo teigimu tokio proceso efektyvumą apsunkintų giliai įsišaknijusi priešprieša.¹³⁶

Analizuojant mediacijos įdiegimo ir plėtros galimybes Lietuvos baudžiamajame procese, teisės doktrinoje galima aptikti daug diskusijų dėl mediacijos privalomumo ir reglamentavimo. Civiliniame procese pirmenybė teikiama savanoriškai mediacijai.¹³⁷ toks sprendimas atrodo logiškas ir pagrįstas atsižvelgiant vien jau į pamatinį mediacijos savanoriškumo principą. Visgi kalbant apie mediacijos įdiegimą privataus kaltinimo procese vertėtų apsvarstyti dvi alternatyvas: kaip privalomos procedūros ir kaip alternatyvios, taikinamąjį posėdį pakeičiančios, ginčo nagrinėjimo priemonės įdiegimą.¹³⁸ Vertinant esamą mediacijos padėtį Lietuvoje, tai jog šis institutas baudžiamajame procese dar nėra populiarus, taip atsižvelgiant į visuomenės požiūrį (šis aspektas bus aptariamas tolimesniame darbo skyriuje) ir dažną priešišką nusiteikimą, vargu, ar pastarasis variantas galėtų pasirodyti efektyvus. Vis dėlto privalomas ikiteisminis mediacijos procesas neabejotinai sulauktų dar didesnės kritikos. Teisinėje literatūroje teigiama, kad toks modelis pernelyg suvaržo teisę į efektyvią teisminę pažeistų interesų gynybą.¹³⁹ Maža to, galimai kyla klausimas, ar įtvirtinus privalomąją mediaciją nebus pažeidžiamas

¹³⁴ Šilutės rajono apylinkės teismas. 2015 m. kovo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-102-635/2015.

¹³⁵ *Cit. op.* 63, p. 155.

¹³⁶ SIMAITIS, R. *Teisminė mediacija: kas tai?* Pranešimas 2006 m. balandžio 6 d. konferencijoje. Vilnius, 2006, skaidrė Nr. 6-7.

¹³⁷ Plačiau žr.: SIMAITIS, R. *Mediacijos privačiuose ginčiuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje*. Justitia. 2007, t. 2(64), p.25; VĖBRAITĖ, V. *Šalių sutaukymas civiliniame procese: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009, p. 160-161.

¹³⁸ *Cit. op.* 63, p. 156.

¹³⁹ *Cit. op.* 37, p. 26.

savadoriškumo principas. Tiesa, kad net bet kuriuo atveju, nenuginčijama šalių teisė būtų padedamiems mediatoriaus vadovauti proceso eigai ir kryptiškai bei nutraukti mediaciją bet kuriuo jos metu ir tuomet savo interesus ginti teismo nagrinėjimo būdu. Teisė ginti pažeistas teises ir laisves kreipiantis į teismą garantuojama Lietuvos Respublikos Konstitucijos 30 straipsnyje ir negali būti paneigiama ar ribojama.¹⁴⁰ Visgi tikėtina, jog jei ginčo šalims būtų pasiūloma pasinaudoti mediacija, jos neretai būtų linkusios pamėginti ginčą išspręsti taikiai. Geru pavyzdžiu galėtų būti mediacijos modelis įtvirtintas Lenkijoje. Lenkijos BPK 489 straipsnio 2 dalyje mediacija numatyta kaip alternatyva taikinamajam posėdžiui ir gali būti paskirta teismo šalių prašymu ar sutikimu, numatant terminą, per kurį ji turi būti įgyvendinta.¹⁴¹ Šiandieninė situacija rodo, jog ikiteisminės mediacijos institutas privataus kaltinimo bylų atveju galėtų funkcionuoti efektyviai. Negalima neigti, kad kurį laiką tokia idėja greičiausiai būtų sutinkama kaip nepopuliari ir kritikuotina, tačiau būtent tai lemtų pigesnio ir greitesnio proceso užtikrinimą, pirminio privataus kaltinimo proceso tikslo sutaikyti šalis efektyvesnį ir operatyvesnį įgyvendinimą bei sumažintų teismų darbo krūvį.

Lietuvos baudžiamajame procese taikomuose įstatymuose įtvirtinta nemažai nuostatų, kuriose atsispindi atkuriamojo teisingumo idėjos. Visgi nėra nei įstatymo, nei jo nuostatos, kuri sudarytų galimybę atkuriamojo teisingumo ir kartu mediacijos tikslus įgyvendinti ne fragmentiškai.¹⁴²

Lietuvos įstatymuose nenumatytas draudimas, neleidžiantis privataus kaltinimo procese pritaikyti mediacijos. Tačiau norint įvesti mediaciją kaip privataus kaltinimo bylų ikiteisminio nagrinėjimo stadiją, būtina tai reglamentuoti BPK. Pagal atliktą tyrimą apie mediacijos įdiegimo galimybes Lietuvoje¹⁴³ nuspręsta, kad Lietuvoje labiausiai tiktų „deleguotosios“ mediacijos modelis,¹⁴⁴ t. y. kai įstatymo numatytais atvejais kompetentingas pareigūnas, privataus kaltinimo atveju – teisėjas, siūlo ginčo šalims nagrinėti konfliktą mediacijos būdų ir šioms sutikus perduoda bylą mediatoriui ar mediacijos paslaugas teikiančioms institucijoms. Šiuo atveju patį mediacijos procesą reglamentuoja atskiras aukos ir kaltininko mediacijos įstatymas.¹⁴⁵

Taikinamasis posėdis yra skirtas teisiniams klausimams aptarti, t. y. konflikto šalių susitarimui dėl teisės požiūriu reikšmingų aplinkybių. Reikšmingomis laikytinos aplinkybės, kurios turės įtakos tolesnei baudžiamajam proceso eigai, pavyzdžiui,

---

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.

¹⁴¹ *Cit. op.* 63, p. 156.

¹⁴² *Cit. op.* 2, p. 226.

¹⁴³ *Cit. op.* 56, p. 97-99.

¹⁴⁴ *Ibid.*

¹⁴⁵ *Cit. op.* 15, p. 38.

susitarimas dėl žalos atlyginimo, pačios nusikalstamos veikos pripažinimas ir pan.¹⁴⁶ Tačiau ginčo šalims reikšmingos aplinkybės gali būti ne tik tos, kurios svarbios tolesniam bylos nagrinėjimui. Mediacija suteikia galimybę aptarti ne tik teisinius aspektus, bet ir asmeninius, emocinius, psichologinius potyrius. Taip sudaromos sąlygos ne tik pasiekti susitarimą dėl konflikto, tačiau tam tikrais atvejais išsiaiškinti ir išspręsti nusikalstamos veikos padarymo priežastis, racionaliai rasti priimtina sprendimą ir pasiekti psichologinį palengvėjimą bei išvengti tolimesnių konfliktų. Kartais toks vidinis emocinis palengvėjimas būna daug svarbesnis nei paties konflikto išsprendimas ir žalos atlyginimas. Naudojantis alternatyviais ginčų sprendimo būdais dalis konfliktų būtų pašalinama ir teismų, sumažinamos bylinėjimosi išlaidos¹⁴⁷, pati proceso trukmė bei tikėtina, kad būtų išvengiama tolesnių teisinių ginčų.¹⁴⁸ Galima daryti išvadą, kad tam tikrais atvejais pakeitus taikinamąjį posėdį mediacijos procedūra būtų labiau užtikrinti šalių interesai, toks konflikto sprendimo metodas turėtų teigiamą poveikį tiek kaltininko, tiek nukentėjusiojo ir visos teisingumo vykdymo sistemos interesams, o ir pats konfliktas būtų išsprendžiamas kokybiškiau ir priimtinau abiem ginčo šalims.

Apibendrinant nagrinėtus institutus ir mediacijos taikymo potencialą kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymo, nepilnamečių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir privataus kaltinimo bylų atvejais, galima daryti išvadą, kad teisinis mediacijos nereglamentavimas įstatyminiu lygiu trukdo optimizuoti baudžiamąjį procesą. Įtvirtinus aukos ir kaltininko mediacijos procedūrą minėtose srityse procesas būtų vykdomas žymiai efektyviau ir labiau užtikrinant konfliktuojančių šalių interesus. Dažnai minėti trys institutai ar jų procesiniai veiksmai pritaikomi labai formaliai siekiant sumažinti laiko sąnaudas ir sutaupyti lėšas, kurių reikėtų kreipiantis į teismą. Mediacijos taikymas ne tik padeda sutaupyti finansų ir laiko, tačiau pasiekia kitų, realiai pastebimų ir jau aptartų tikslų, kaip emocinis šalių pasitenkinimas, tolesnių konfliktų nebuvimas, kylantis pasitikėjimas teisėsaugos sistema ir t. t.

Tam, kad šie tikslai būtų realiai pasiekiami BPK turėtų būti papildytas nuoroda, numatančia galimybę nutraukti baudžiamąjį procesą šalių ginčą perdavus spręsti mediacijos būdą ir taip pasiekus abiem ginčo šalims priimtina susitarimą, t. y. mediacija turėtų būti įtvirtinta kaip pagrindas baudžiamojo proceso nutraukimui. Teisės doktrinoje yra nuomonių, kad „turi būti parengtas Nusikaltimo aukos ir kaltininko mediacijos įstatymas, kuris detaliai reglamentuotų mediacijos funkcionavimo principus, bylos, atvejo

---

¹⁴⁶ *Cit. op.* 63, p. 157.

¹⁴⁷ ALPER, B. S., NICHOLS, L. T. *Beyond the Courtroom: Programs in Community Justice and Conflict Resolution*. Lexington, Mass: Lexington Books, 1981, p. 13.

¹⁴⁸ LIEBERMAN, J. K., HENRY, J. F. *Lessons from the Alternative Dispute Resolution Movement*. University of Chicago Law Review. 1986, 53: 425-426.

nagrinėjimo procesą, mediatoriams keliamus reikalavimus, atsakomybę, susitarimo pasirašymo sąlygas, jo kontrolę ir pan.¹⁴⁹ Tokiai nuomonei verta pritarti, kadangi, akivaizdu, jog vien papildžius BPK nuostata, leidžiančia užbaigti procesą sėkmingos mediacijos atveju, vargu, ar šio instituto reglamentavimas būtų pakankamas. Analizuojant užsienio valstybių praktiką šioje srityje, matyti, jog šalys ne tik įtraukia reikalingas nuostatas dėl mediacijos į nacionalinius baudžiamuosius įstatymus, tačiau neretai turi atskirus mediacijos detalesniam reglamentavimui skirtus įstatymus. Manytina, kad siekiant užtikrinti sėkmingą ir efektyvų mediacijos baudžiamajame procese funkcionavimą Lietuvoje vertėtų parengti atskirą mediacijai skirtą įstatymą, kuriame būtų įtvirtinti būtiniausi mediacijos procesiniai aspektai. Pavyzdžiu tolesniam reglamentavimui galėtų tapti Vilniaus probacijos tarnybos direktoriaus įsakymu patvirtintos mediacijos taisyklės,¹⁵⁰ kuriose pakankamai aiškiai išdėstomi pagrindiniai mediacijos principai ir proceso eiga, todėl kai kurios nuostatos galėtų būti perkeliamos į atskirą įstatymą. Svarbu, kad be bendrųjų dalykų kaip sąvokų ir principų išaiškinimas, įstatymas aiškiai sureguliuotų pačią mediacijos eigą. Remiantis minėtų taisyklių pavyzdžiu reikėtų nustatyti pasiruošimo mediacijai etapą, kurio metu mediatoriai, rinkdami reikalingą informaciją, vykdytų atrankos procedūrą, kuri padėtų nuspręsti ar šalių ginčas tinkamas spręsti mediacijos būdu. Reglamentuojant mediacijos eigą svarbu išdėstyti tai, kokie veiksmai turi būti atlikti proceso metu, pavyzdžiui, tai, kad mediatorius privalo šalis supažindinti su jų teisėmis, galimais mediacijos užbaigimo būdais ir to pasekmėmis. Įvykus sėkmingam mediacijos procesui, turi būti surašomas protokolas, kurį pasirašytų abi ginčo šalys ir mediatorius. Toks protokolas būtų perduodamas šalių ginčą į mediaciją nukreipusiai institucijai ir taptų proceso nutraukimo pagrindu. Įstatyme svarbu numatyti ir tai, kokie subjektai gali dalyvauti procese, kadangi tai uždaras, privatus procesas, reikalinga nurodyti, jog dalyvauja tik konflikto šalys ar jų įstatyminiai atstovai, kiti asmenys gali dalyvauti, tik jei jų buvimas padėtų išspręsti konfliktą efektyviau ir tam pritaria abi šalys. Įstatyme turėtų būti atskiras skyrius, kuriame būtų numatyti atvejai, tinkami nagrinėti mediacijos būdu (apie konkrečią valstybių praktiką ir tendencijas šioje srityje bus aptariama kitoje darbo dalyje), taip pat mediacijos užbaigimo ir nutraukimo sąlygos. Pavyzdžiui, mediacija privalo būti baigiama, jei šalys pasiekia susitarimą arba priešingai – akivaizdu, kad susitarti nepavyks, pasiektas susitarimas neteisėtas arba nesąžiningas vienos iš šalių atžvilgiu, šalių susitarimas pasiekiamas ne laisva valia ir pan. Mediacijos įstatyme turėtų būti parengtas skyrius, apibrėžiantis reikalavimus

---

¹⁴⁹ *Cit. op.* 5, p. 98.

¹⁵⁰ *Cit. op.* 60.

mediatoriams, jų teises ir pareigas. Dauguma užsienio valstybių, kurios praktikuoja mediaciją žymiai seniau nei Lietuva, nėra įvedusios griežtų, konkrečių reikalavimų mediatoriams. Tai padaryti iš tiesų nelengva, kadangi šiuo atveju svarbu ne tik mediatoriaus išėiti mokymai, bet ir asmeninis gebėjimas suvaldyti procesą, bendravimo gebėjimai, psichologiniai įgūdžiai, kuriuos sunku pamatuoti kokiais nors vienetais, o būtent jie užtikrina proceso profesionalumą. Tačiau galima numatyti, kokią kvalifikaciją, patirtį privalo turėti asmuo, norintis vykdyti mediaciją baudžiamajame procese. Bendrais bruožais galėtų būti nurodytas ir mediatoriams reikalingų žinių sąrašas, pavyzdžiui, derybų išmanymas, dokumentų ruošimo žinios, psichosocialinės žinios ir pan. Mediatoriaus teisių sąrašas turėtų užtikrinti tinkamas asmens darbo sąlygas, t. y. galimybę gauti reikalingą informaciją, tinkamą darbo vietą, išlaidų kompensavimo užtikrinimą. Mediatoriams priskirtinos pareigos, turi užtikrinti mediatoriaus darbo kokybę, konfidencialumo laikymąsi, tinkamą šalių informavimą, protokolo surašymą ir pan. ne mažiau svarbu tai, kad įstatymas numatytų procedūra, kuria šalis galėtų apskusti jos manymu nekokybišką mediatoriaus darbą atsakingai institucijai ar pareigūnui (šiuo metu tokius skundus galima pateikti Probacijos tarnybos direktoriui).¹⁵¹ Skundas turėtų būti rašytinis, pasirašytas asmens, manančio jog mediacijos procesas buvo netinkamas, detaliam išdėstant skundžiamas aplinkybes. Įstatyme privalo būti įtvirtinti terminai, per kuriuos toks skundas gali būti paduodamas ir privalo būti išnagrinėjamas, numatyti galimi sprendimo variantai ir jų pasekmės. Tik įtvirtinus tokius aspektus, bus galima garantuoti, kad mediatoriui netinkamai vykdant savo pareigas, nesilaikant pamatinių mediacijos principų šalių teisės bus užtikrintos ir apsaugotos. Galima diskutuoti dėl mediacijos reglamentavimo detalumo, tačiau reikėtų nepamiršti, kad tai lankstus ir prisitaikantis procesas, būtent dėl šių savybių mediacija gali būti pritaikyta plačiu spektru, praktiškai neįmanoma detaliam numatyti kokius konkretūs veiksmai turi būti atliekami kiekvienu atveju, kadangi kiekvienas sprendžiamas ginčas bus individualus ir priemonės tinkančios vieno konflikto sprendimui, visiškai nepadės pasiekti sutarimo kitame. Vis dėlto būtina paruošti įstatymą, kuris nustatytų mediacijos eigos tvarką, subjektus, galinčius dalyvauti procese, jų teises ir pareigas, galimas mediacijos baigtis ir teises to pasekmes. Tik įtvirtinus visus šiuos aspektus galima tikėtis efektyvaus ir progresyvaus mediacijos taikymo.

---

¹⁵¹ *Cit. op.* 60, p. 6.

3.2. Taikymo problematika

Valstybės pradėjusios naudoti mediaciją savo baudžiamajame procese neišvengiamai susiduria su taikymo problemomis, kurias būtina spręsti norint užtikrinti sėkmingą instituto funkcionavimą. Analizuojant užsienio valstybių praktiką aukos ir kaltininko mediacijos srityje, matyti, kad nėra vieno varianto, kuris tiktų visoms skirtingoms šalims, todėl kiekviena valstybė turi pati spręsti ir ieškoti tinkamiausio mediacijos taikymo modelio.

3.2.1. Subjektai, galintys nukreipti šalis į mediaciją

Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijoje „Dėl mediacijos baudžiamosiose bylose“ nurodoma, jog sprendimas nukreipti šalis mediacijai, taip pat mediacijos procedūros vertinimas turėtų būti priskiriamas teisėsaugos institucijų kompetencijai.¹⁵² Taigi pagal tarptautines nuostatas, šalims taikančioms mediaciją baudžiamajame procese, rekomenduojama suteikti gana plačią diskreciją mediacijos taikymo srityje būtent valstybės pareigūnams. Jie turėtų turėti kompetenciją spręsti dėl ginčo šalių siuntimo į mediaciją, jos galutinio rezultato vertinimo, patvirtinimo bei reikšmės tolesnei proceso eigai bei kaltininko atsakomybei.¹⁵³ Pagal bendrąsias taisykles mediacija galima tik tuomet, kai abi ginčo šalys, t. y. tiek auka, tiek kaltininkas savanoriškai sutinka dalyvauti procese. Tačiau tam, kad šalių mediacija turėtų įtakos prasidėjusiam baudžiamajam procesui, reikalingas ir valstybės pareigūno pritarimas. Priimdamas sprendimą perduoti ginčą mediacijai kompetentingas asmuo turėtų patikrinti, ar yra visos mediacijos sąlygos, ar nusikaltimas gali būti išspręstas mediacijos keliu, ar tokiu būdu bus užtikrinti abiejų šalių interesai ir t. t. Europoje tokia diskrecija dažniausiai suteikiama svarbiausius įgaliojimus turintiems baudžiamojo proceso pareigūnams, t. y. prokurorams ir teisėjams. Toks pasirinkimas logiškas ir pagrįstas, kadangi prokurorai vadovauja ikiteisminiam tyrimui, o teisėjai vadovauja teisminei bylos nagrinėjimui.¹⁵⁴

Vokietijos nacionaliniai įstatymai taip pat įtvirtina baudžiamosios justicijos pareigūnų diskreciją.¹⁵⁵ Pagal Vokietijos baudžiamojo proceso kodeksą prokuroras ar baudžiamųjų bylų teisėjas kiekvienoje bylos nagrinėjimo stadijoje turi vertinti bylos

---

¹⁵² *Cit. op 6*, p.9.

¹⁵³ *Cit. op 2*, p. 118.

¹⁵⁴ *Ibid.*, p. 118-119.

¹⁵⁵ Vokietijos baudžiamojo proceso kodeksas (German Code of Criminal Procedure, in the version published on 7 April 1987. Federal Law Gazette (Bundesgesetzblatt), Part. I p. 1074, 1319) Most recently amended by Article 3 of the Act of 23 April 2014 (Federal Law Gazette, Part. I, p. 410) [interaktyvus, žiūrėta 2016 kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html>.

tinkamumą spręsti mediacijos keliu.¹⁵⁶ Tai reiškia, kad organizuodamas ir vadovaudamas ikiteisminiam tyrimui prokuroras matydamas esant visas mediacijai reikalingas sąlygas gali tokį ginčą perduoti spręsti būtent pasinaudojant atkuriamojo teisingumo priemonėmis.¹⁵⁷ Kai ikiteisminis tyrimas yra užbaigiamas ir byla perduodama teismui, kompetencija spręsti dėl bylos nagrinėjimo mediacijos keliu pereina teisėjui. Jei šis teismo bylos nagrinėjimo metu padaro išvadą, kad šalims yra galimybė susitaikyti, kaltininkui ir aukai sutinkant, teisėjas gali sustabdyti procesą ir atidėti bylos nagrinėjimą tam laikui, kol ginčas bus nagrinėjimas mediacijos pagalba.¹⁵⁸ Panašus modelis įtvirtintas ir Lenkijos baudžiamajame procese. Numatyta, kad ikiteisminio nagrinėjimo metu, šalims sutikus, į mediaciją nukreipia prokuroras,¹⁵⁹ teismo bylos nagrinėjimo etape tokia pareiga pereina teisėjui.¹⁶⁰

Visgi numačius, jog inicijuoti mediaciją gali tik prokurorai ir teisėjai, gali būti per ne lyg susiaurinamos šio instituto taikymo galimybės. Dėl šios ir kitų priežasčių, tokių kaip siekio sumažinti institucijų darbo krūvius bei paspartinti baudžiamąjį procesą, valstybių teisės aktuose galima aptikti nuostatų, kuriose kompetencija nukreipti ginčo nagrinėjimą į mediaciją suteikiama ir kitiems subjektams. Lenkijoje ikiteisminio tyrimo metu tai padaryti gali ne tik prokuroras, tačiau ir policijos pareigūnas,¹⁶¹ o štai Estijoje, tais atvejais, kai nagrinėjamos bylos, kuriose įtariamieji yra nepilnamečiai asmenys, padarę nesunkias nusikalstamas veikas, po to, kai teismas ar prokuroras nusprendžia, kad bausmės skyrimas nebūtinai, nes pakankamą poveikį galima padaryti kitomis, alternatyviomis priemonėmis,¹⁶² į mediacijos tarnybas gali kreiptis nepilnamečių reikalų komitetai.¹⁶³

Užsienio šalių mediacijos taikymo analizė taip pat atskleidžia, kad be valstybės pareigūnų, kurie gali oficialiai inicijuoti mediaciją, kiti subjektai, taip pat gali kreiptis į įgaliojimus turinčius pareigūnus ir taip netiesiogiai inicijuoti mediaciją baudžiamajame procese. Subjektai paprastai neįvardinami konkrečiai, nes tokių asmenų yra daug,¹⁶⁴ tačiau dažniausiai mediacija taikoma dviem atvejais: 1) kai iniciatyvą pareiškia abi

---

¹⁵⁶ *Cit. op.* 144, arc. 155a.

¹⁵⁷ *Cit. op.* 2, p. 119.

¹⁵⁸ *Cit. op.* 82, p. 229-260.

¹⁵⁹ CZEARTOSZ, E. *Victim – offender mediation*. Short notes from Poland [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.justicereparatrice.org/mount/www.restorativejustice.org/10fulltext/czwartosz>>.

¹⁶⁰ *Ibid.*

¹⁶¹ *Ibid.*

¹⁶² RÄSSA, J. Alternatives to custody for young offenders. National report on juvenile justice trends [interaktyvus]. 2012, p. 17 [žiūrėta 2016 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ojj.org/sites/default/files/baaf_estonia1.pdf>.

¹⁶³ *Ibid.*, p. 26-30.

¹⁶⁴ *Cit. op.* 2, p. 120.

konflikto šalys, 2) kai iniciatyvą rodo viena iš šalių. Mediacijos iniciatyvos teisė privalo būti užtikrinta ir remiantis Europos Tarybos Ministrų Komiteto principinėmis nuostatomis, reglamentuojančiomis mediacijos instituto taikymą baudžiamosiose bylose.¹⁶⁵ Reikia nepamiršti, jog dažniausiai dėl padaryto nusikaltimo šalys tarpusavyje nebendrauja, todėl paprastai mediacija pradama būtent vienos iš šalių iniciatyva.¹⁶⁶

Siekiant sureguliuoti ginčo šalių nukreipimo į mediaciją iniciatyvos teisę bei tvarką, svarbu numatyti tam reikalingas priemones, terminus ir subjektus. Baudžiamojo proceso kodekse turėtų būti įtvirtinta pareiga kompetentingiems asmenims svarstyti aukos ir kaltininko susitaikymo galimybę, įvertinti sąlygas mediacijos galimumui ir tuo klausimu priimti motyvuotą sprendimą.¹⁶⁷ Taip pat turėtų būti numatyta galimybė proceso šalims pareikšti iniciatyvą dalyvauti mediacijos procedūroje bei numatyti tvarką, kad suinteresuoti asmenys galėtų apskusti nepagrįstą atsakingo pareigūno sprendimą. Apskundimo tvarką numatyti būtina norint išvengti pareigūnų savivaliavimo ar aplaidumo, šalys išreiškusios norą dalyvauti mediacijoje, esant tam reikalingoms sąlygoms, turi turėti realią galimybę įgyvendinti tokią savo teisę.

3.2.2. Atvejai, kai procesas gali pasibaigti mediacija

Norint, kad mediacija sėkmingai funkcionuotų valstybėje, svarbu apsispręsti ne tik dėl asmenų, kompetentingų ginčo sprendimą nukreipti į mediaciją, tačiau ir apsibrėžti, kokie kriterijai apibūdina veiką, kuri būtų tinkamai išsprendžiama tokiu būdu. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2012/29/ES akcentuojama, kad sprendžiant dėl atkuriamojo teisingumo priemonių pritaikymo bylos šalių konflikto sprendimui reikia vertinti tokius veiksnius kaip nusikaltimo pobūdis ir sunkumas, padarytų traumų dydis, pakartotinis aukos fizinės, seksualinės ar psichinės neliečiamybės pažeidimas, skirtinga aukos ir nusikaltėlio galia, aukos amžius, branda, intelektiniai gebėjimai, galintys turėti įtakos lygiaverčiam aukos dalyvavimui mediacijoje ar jos rezultatams.¹⁶⁸

Dažniausiai kriterijai, pagal kuriuos nustatomas baudžiamosios bylos galimumas perduoti mediacijai valstybės įtvirtina įstatymuose. Taip pat neretai jie nusistovi iš praktikos. Valstybių praktika šiuo klausimu ne vienoda. Anglosaksų teisinės sistemos valstybėse, taip pat Skandinavijos šalyse tokie kriterijai dažniausiai formuojami ir aptinkami praktikos apibendrinimuose, mediacijos programos taisyklėse ir pan., t. y. ne

---

¹⁶⁵ *Cit. op.* 6.

¹⁶⁶ *Cit. op.* 44, p. 130- 131.

¹⁶⁷ *Cit. op.* 2, p. 119-120.

¹⁶⁸ *Cit. op.* 4.

teisės aktuose.¹⁶⁹ Daugelis kontinentinės teisės sistemos valstybių tokius kriterijus inkorporuoja į įstatymus. Kai kurios valstybės, pavyzdžiui, Rumunija mediaciją sieja išimtinai su diversijos institutu, t. y., kad mediacija galima tik ikiteisminio tyrimo ar teismo nagrinėjimo metu, kol baudžiamasis procesas gali būti nutrauktas neskiriant bausmės ar baudžiamojo poveikio priemonės.¹⁷⁰ O kitose valstybėse kaip Vokietija ar Lenkija bylos tinkamumo kriterijai įstatymuose nenurodomi ir yra gerokai mažiau apibrėžti, todėl teoriškai atkuriamojo teisingumo priemonės galėtų būti taikomos kone visoms nusikalstamoms veikoms.¹⁷¹ Visgi kaip besiskirtų valstybių taikomas modelis šioje srityje, galima išskirti kelis dažniausiai aptinkamus kriterijus taikomus praktikoje.

Mediacija paprastai taikoma nesunkių ar vidutinio sunkumo nusikalstamų veikų atveju. Veikų sunkumas nustatomas pagal valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose numatytą maksimalų laivės atėmimo ar kitos bausmės dydį. Pavyzdžiui, Lenkijoje, Estijoje, Vengrijoje mediacija galima tais atvejais, kai bausmė už nusikaltimą neviršiją 5 metų laisvės atėmimo.¹⁷²

Mediacijos tinkamumas sunkių smurtinių veikų atveju yra labai diskutuotinas ir svarstomas daugelio valstybių. Yra nuomonių, jog labai svarbu taikant aukos ir nusikaltėlio mediaciją įtraukti kuo platesnį nusikalstamų veikų spektrą.¹⁷³ Lietuvoje mediacija sunkioms nusikalstamoms veikoms netaikoma¹⁷⁴, o štai galiojantys Vokietijos įstatymai nenumato jokių ribojimų asmenims, norintiems pasinaudoti atkuriamojo teisingumo programomis bei nenumato konkrečių nusikaltimų sudėčių, kuomet kaltininkas ir auka gali ar negali būti sutaikomi.¹⁷⁵ Tokia nuostata leidžia daryti prielaidą, kad teoriškai mediacija gali būti taikoma ir sunkių nusikaltimų atveju. Visgi šiuo atveju teisės mokslininkai akcentuoja, jog, nors mediacija ir gali būti pritaikoma sunkių nusikalstamų veikų atveju, ji turi būti taikoma ne kaip patraukimo baudžiamajon atsakomybėn alternatyva, bet kaip „tradicinį“ baudžiamąjį procesą papildanti priemonė.¹⁷⁶ Taigi nors mediacija paprastai taikoma nesunkių nusikaltimų atveju, negalima visiškai atmesti galimybės pritaikyti tokį konflikto sprendimo modelį sunkių smurtinių nusikalstamų veikų kontekste. Tokiais atvejais rekomenduotina mediaciją taikyti kaip

---

¹⁶⁹ *Cit. op. 2*, p. 103-104.

¹⁷⁰ *Cit. op. 2*, p. 104.

¹⁷¹ *Ibid.*, p. 104-105.

¹⁷² *Ibid.*, p. 105.

¹⁷³ Council of Europe, *Crime and criminal justice in Europe*. Strasbourg: Council of Europe publishing, 2000, p. 46.

¹⁷⁴ *Cit. op.* 60, p. 4.

¹⁷⁵ *Cit. op.* 74, p. 23.

¹⁷⁶ WELLIKOFF, I. *Victim-Offender Mediation and Violent Crimes: on the Way to Justice*. Cardozo Journal of Conflict Resolution, 2004, Vol. 5.1, p. 4.

papildančią tradicinį baudžiamąjį procesą priemonę, kuri taikoma jau priėmus nuosprendį ar vykdant bausmę.¹⁷⁷

Mediacija po teismo nuosprendžio priėmimo taikoma vis dažniau. Tokias tendencijas nulemia daugybė veiksnių. Pirmiausiai, pasitaiko atvejų, kuomet kaltininkas tikrai nuoširdžiai gailisi savo padarytos veikos ir net po nuosprendžio priėmimo siekia susitikti su auka tikėdamasis atsiprašyti susitaikyti ir kartais net pasiūlyti didesnę žalą atlygį, nei teismas nurodė.¹⁷⁸ Tokia praktika skatinama, kadangi neretai atlikę bausmę nuteistieji jaučiasi, jog „jau atkentėjo savo“ ir gyvena toliau. Dėl šios priežasties susitikti su auka gali būti labai naudinga, ypač jei kalbama apie jaunus pažeidėjus. Net jei šiuo atveju mediacija nesibaigia jokiais teisinėmis pasekmėmis, tai vienintelė proga pasikalbėti su auka ir iš tiesų pamatyti žalą, kurią sukėlė kaltininko veiksmai.¹⁷⁹

Nors mediacija dažniausiai netaikoma sunkių smurtinių nusikaltimų atveju, netinkamais paprastai pripažįstami ir mažareikšmiai baudžiamojo įstatymo pažeidimai. Vokietijos mediacijos baudžiamajame procese taikymo praktikoje laikomasi nuostatos, kad jei atkuriamojo teisingumo programos būtų taikomos dėl mažareikšmių deliktų, būtų nepagrįstai praplečiamos baudžiamosios atsakomybės ribos.¹⁸⁰ Smulkių nusikaltimų atveju mediacija nepraktikuojama nei jaunimo, nei suaugusių bylose, kadangi tokiose bylose diversijos galimybė egzistuoja ir be atkuriamojo teisingumo priemonių pritaikymo.¹⁸¹

Byloje norint taikyti mediaciją labai svarbus abiejų ginčo šalių sutikimas dalyvauti procese. Todėl mediacija paprastai netaikoma veikose, kuomet nėra aiškus nukentėjusysis ar formaliai tokio nėra, pavyzdžiui, vairavimas išgėrus, nusikaltimai, susiję su narkotinėmis medžiagomis¹⁸² ir pan. jei auka yra juridinis asmuo, atstovaujamas konkretaus fizinio asmens, mediacija galima.¹⁸³ Susitarimas tarp asmenų galimas tik tuomet, kai gali vykti, tik kai yra identifikuojamos abi interakcijos šalys.

Kiekvienu atveju labai svarbus aukos galėjimas pilnavertiškai dalyvauti mediacijoje, išreikšti savo poreikius bei atstovauti savo interesams.¹⁸⁴ Jei nors viena iš

---

¹⁷⁷ BARABAS, T. *Mediation and Restorative Justice during the execution of sentence*. 2010 [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2016 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://mereps.foresee.hu/en/segedoldalak/news/230/158960ec05/213/>>

¹⁷⁸ KULIKAS, D. *Jos darbas – taikyti nusikaltėlius ir aukas* [interaktyvus, žiūrėta 2016 . kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://euroblogas.lt/2016/03/08/jos-darbas-%E2%88%92-taikyti-nusikaltelius-ir-aukas/>>.

¹⁷⁹ *Cit. op.* 176.

¹⁸⁰ *Cit. op.* 2, p. 113.

¹⁸¹ *Cit. op.* 76, p. 6-7.

¹⁸² ERIKSSON, F. *Victim-offender mediation in Sweden and South Africa* [interaktyvus]. 2011, p. 27 [žiūrėta 2016 m. kovo 10 d.] Prieiga per internetą:

<https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/19708/1/gupea_2077_19708_1.pdf>.

¹⁸³ *Cit. op.* 2, p. 107.

¹⁸⁴ *Ibid.*

mediacijos šalių negali suvokti proceso esmės dėl savo amžiaus, protinių gebėjimų ar kitų priežasčių, toks ginčas negali būti sprendžiamas mediacijos keliu. Dėl šios priežasties kai kuriose valstybėse nustatyta minimali amžiaus riba, nuo kurios asmuo gali dalyvauti tokiaame procese. Pavyzdžiui, Švedijoje pagrindinės mediacijos taisyklės įtvirtintos 2002 m. Mediacijos įstatyme.¹⁸⁵ Jis numato, kad šalių ginčas gali būti sprendžiamas mediacijos būdu, jei apie nusikaltimą buvo pranešta policijai ir kaltininkas pripažįsta savo kaltę. Taip pat mediacija galima, jei ir auka, ir kaltininkas savanoriškai sutinka joje dalyvauti bei yra tokio amžiaus ir brandos, kad galėtų suprasti proceso esmę. Laikomasi praktikos, kad jaunesni nei 12 metų jaunuoliai mediacijoje dalyvauti turėtų tik išimtiniais atvejais.¹⁸⁶ Švedijoje taip pat svarstytas klausimas dėl mediacijos taikymo seksualinių nusikaltimų bylose, kai auka yra nepilnametis. Nors buvo nuomonių, kad tokiais atvejais atkuriamojo teisingumo programos neturėtų būti svarstomos kaip alternatyvios priemonės, įstatymu toks mediacijos taikymas neuždraustas. Tačiau taikant norint taikyti mediaciją tokiais atvejais dar prieš pasiūlant šalims taikyti mediaciją, turi būti ypač atidžiai apsvarstytas atvejo tinkamumas, galimos pasekmės aukai, jos gebėjimas suvokti ir dalyvauti procese.¹⁸⁷

Nerekomenduotinas mediacijos taikymas, jei kaltininkas yra recidyvistas arba anksčiau panašiomis aplinkybėmis mediacija jau buvo pritaikyta, tačiau kaltininkas pasiekto susitarimo nesilaikė.¹⁸⁸ Naudojantis mediacija ir taip užbaigiant baudžiamąjį procesą tikimasi, jog tokios intervencijos pakaks, jog ateityje kaltininkas nebedarytų naujų nusikalstamų veikų ir ginčas būtų išsprendžiamas, kiek įmanoma, taikiau. Kriminalinė nusikaltėlio praeitis gali kelti pagrįstas abejones dėl tokių priemonių pakankamumo. Švedijoje laikomasi praktikos, kad pakartotiniai nusikaltusio asmens, ypač jei tai nepilnametis, bylos nėra kategoriškai netinkamos mediacijai. Visgi tokiu atveju reikia itin atsargiai apsvarstyti, ar taip bus pasiekti keliami tikslai.¹⁸⁹ Jei galima aiškiai matyti, jog atkuriamojo teisingumo programos neduoda siekiamų rezultatų ir neįgyvendina tikslų, jų taikymas neprasmingas.

Apibendrinant, skirtingų valstybių praktika dėl tinkamų mediacijai bylų nevienoda. Vienose šalyse tinkamų bylų kriterijai įtvirtinti įstatymuose, kitose – išgryninti iš taikymo praktikos. Visgi galima matyti tam tikras tarptautines tendencijas. Svarbiausias principas, kuriuo vadovaujasi valstybės, sprendamos, kokios bylos tinkamos spręsti mediacijoje yra

¹⁸⁵ Švedijos mediacijos įstatymas (Lag (2002:445) medling med anledning av brott.) [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2002445-om-medling-med-sfs-2002-445/>.

¹⁸⁶ *Cit. op.* 46, p. 37-38.

¹⁸⁷ *Cit. op.* 181.

¹⁸⁸ *Cit. op.* 2, p. 108.

¹⁸⁹ *Ibid.*, p. 111.

tai, kad sprendžiant konfliktą tokiu būdu būtų pasiekti mediacijos keliami tikslai, t. y. kad būtų atkurti pozityvūs šalių tarpusavio santykiai, atlyginta padaryta skriauda ir sumažinta emocinė, psichologinė trauma. Jei taikant mediaciją, tikėtina, kad tokie tikslai įgyvendinti nebus arba kaip tik auka patirs dar didesnę stresą ar nusikaltėlio elgesiui pataisyti tokios intervencijos nepakaks, taikyti atkuriamojo teisingumo priemonių nėra prasmės. Vadovaudamosi tokia nuostata valstybės orientuoja mediacijos taikymą byloms dėl nesunkių ir vidutinio sunkumo nusikalstamų veikų, dėl kurių padarytą žalą galima pašalinti šalims susitariant, mediacija taikoma tik esant šalių savanoriškam sutikimui, kad būtų užtikrinti šalių teisės ir interesai, kiekvienu individualiu atveju vertinama, ar konkretus atvejis gali būti tinkamai išspręstas mediacijoje, ar aukos asmenybė, branda ir amžius tinkami, kad pastaroji galėtų save tinkamai atstovauti, suprasti proceso esmę ir nenukentėtų dar labiau, ar kaltininko asmeninės savybės leidžia tikėtis, kad toks įsikišimas bus pakankamas tam, kad konfliktas būtų išspręstas ir užbaigtas. Valstybių įstatymuose neretai akcentuojama, kokioms nusikalstamoms veikoms mediacija neturėtų būti taikoma, pavyzdžiui, toms, kuriose nėra aiškaus nukentėjusio, seksualiniams ir pan. Tačiau matyti tendencijos, kad iš tiesų į mediacijai tinkamų bylų spektrą įtraukiamas vis platesnis nusikaltimų ratas. Nors atkuriamojo teisingumo priemonių taikymas sunkių smurtinių nusikaltimų atveju nepopuliarus, tačiau pamažu suprantama nauda, tokias priemones pritaikius jau po teismo nuosprendžio priėmimo.

3.3. Psichologinio pasipriešinimo problema

Viena iš probleminių sričių, su kuriomis tenka susidurti norint baudžiamosios teisės sistemoje įdiegti ir plėtoti mediaciją yra visuomenės nepritarimas. Visuomenėje vyrauja išankstinis nusistatymas ir konservatyvus požiūris, kad nusikaltęs asmuo turi būti nubaustas už padarytą veiką ir kuo sunkesnė veika, tuo labiau bausti jį reikia. Norint užtikrinti efektyvų aukos ir kaltininko mediacijos funkcionavimą labai svarbus ir teisėsaugos pareigūnų, institucijų, kurių darbą palies tokio instituto taikymas, požiūris, nusiteikimas. Neretai teisėsaugos pareigūnai, advokatai skatina šalis ginti savo interesus griežčiausiomis priemonėmis, kelti naujas bylas ir nusiteikti konfrontacijai.¹⁹⁰ Natūralu, jog vyraujant tokioms nuotaikoms, mediacija Lietuvos baudžiamajame procese yra ir bus sutinkama kritiškai kaip galimai pernelyg nusikaltėlio padėtį švelninanti priemonė.

---

¹⁹⁰ RECHES, R. *Psichologinio pasipriešinimo atkuriamajam teisingumui problema*. Socialinių mokslų studijos 2(6), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010, p. 361-365.

3.3.1. Visuomenės psichologinis pasipriešinamas

Egzistuojantis pasipriešinimas atkuriamojo teisingumo įgyvendinimui yra pripažintas faktas.¹⁹¹ Dažniausiai jis siejamas su baudžiamosios teisės konservatizmu ir naujų idėjų stoka.¹⁹² Visuomenė dažnai linkusi kritikuoti visą atkuriamojo teisingumo sistemą, kartu ir mediacijos procesą dėl joje išsakijusio keršto troškimo, neteisingo savo emocijų suvokimo ir spontaniškos reakcijos į nusikaltimą.

2006 metais K. Carlsmith atlikti tyrimai¹⁹³ leidžia spręsti, kad sprendžiant dėl nusikaltėlio baudimo, žmonių mąstyseną labiau veikia būtent atpildo troškimas, o ne siekis sustabdyti kaltininką nuo naujų veikų darymo ir apriboti jo veiksnumą.¹⁹⁴ Tyrimo metu surinkti duomenys parodė, kad žmonės pirmiausiai ieško informacijos, kaip kaltininkas galėtų būti baudžiamas, kaip būtų pasiekiamas atpildas, o tik vėliau domisi galimybe atgrasinti jį nuo kitų nusikaltimų darymo.¹⁹⁵ Svarbu pažymėti ir tai, kad žmonės dažnai aiškiai nesugeba suvokti aplinkybių, kurios skatina jų troškimą bausti¹⁹⁶ ir todėl tokia politika priimama kaip teisinga ir būtina. Tokią pasaulėvoką gali nulemti daugybę veiksnių. Tam įtakos pirmiausiai turi istorinės, ekonominės aplinkybės, daugelyje tokių postsovietinių šalių kaip Lietuva vis dar labai gajus vadinamasis „sovietinis psichologinis palikimas“, kuris griežtą atpildą už padarytą nusikaltimą leidžia suvokti kaip visiškai pateisinamą ir reikalingą nusikaltimo pasekmę. Kita priežastis yra ta, kad žmonės dažnai nežino teisingo elgesio varianto. Atsakyti į klausimą „kodėl aš noriu nubausti kitą žmogų“ labai sudėtinga ir reikalauja didelių apmąstymų,¹⁹⁷ kai tuo tarpu, žmonės linkę į nusikaltimus reaguoti spontaniškai ir impulsyviai. „Benthamas ir daugybė kitų etikos filosofų pagrindė, kodėl moraliai priimtina, tiksliau, moraliai būtina bausti neproporcingai ar netgi nubausti nekaltą. Pateisinimas visais atvejais yra vienodas – rezultatus bus patenkinti daugiau žmonių, o nelaimingas bus tik vienintelis nubaustasis.“¹⁹⁸ Toks pavyzdys reprezentuoja bendrą visuomenės požiūrį į nusikaltėlius ir vyraujančią atpildo troškimą ir idėją, kad prasikaltęs asmuo turi būti baudžiamas, kuri paremta ne tiek racionaliais mąstymo procesais, o socialinės kultūros poveikiu.

---

¹⁹¹ *Ibid.*, p. 361.

¹⁹² JUSTICKIS, V., PEČKAITIS, J. S. Vokietijos ir Lietuvos baudžiamoji teisė: recepcijos problemos, Lietuvos teisės kūrimo principai. Tarptautinės konferencijos medžiaga, Vilnius, 1995.

¹⁹³ CARLSMITH, K. M. *The roles of retribution and utility in determining punishment*. *Journal of Experimental Social Psychology* (42), 2006, p. 437–451.

¹⁹⁴ *Cit. op.* 189, p. 361.

¹⁹⁵ *Cit. op.* 192 p. 437–451.

¹⁹⁶ *Ibid.*

¹⁹⁷ *Cit. op.* 189, p. 363.

¹⁹⁸ *Ibid.* p. 363.

Verta pasvarstyti, ar atpildo siekimas iš tiesų suteikia satisfakciją, kurios tikimasi. Jau minėti K. Carlsmith tyrimai¹⁹⁹ atskleidžia, kad žmonės bausmę naudoja kaip priemonę, kad pasijustų geriau. Tačiau tyrimų rezultatai parodė, kad dažniausiai poveikis būna atvirkštinis ir nubaudę nusikaltėlių žmonės jaučiasi blogiau, kadangi nevalingai dažniau galvodavo apie nubaustą ir patirdavo daugiau neigiamų emocijų.²⁰⁰ „Kai žmonės baudžia, jie siekia duoti nusikaltėliui tai, ko jis nusipelnė, ir padaryti bausmę proporcingą žalai. Baudimo funkcija naudojama kaip priemonė greitai pasiekti „teisingumą“ pamirštant moralinę teisingumo funkciją.“²⁰¹

Vis dėl to negalima teigti, kad visuomenėje vyrauja vien keršto troškimas, baudimo siekis ir nėra jokių perspektyvų mediacijos taikymo pritarimui. Mediacija ir baudžiamasis procesas nėra vienas kitam prieštaraujantys procesai, atvirkščiai, yra nuomonių, kad būtent teisingumo atkūrimo ir nubaudimo derinys yra geriausias būdas siekiant įvykdyti teisingumą.²⁰² Siekiant pagrįsti šį teiginį buvo vykdomi eksperimentai²⁰³, kurių metu eksperimento dalyviams rinktis įvairius bausmių derinius. Žmogžudystės padarymo atveju dauguma respondentų, turėdami galimybę pasirinkti mirties bausmę, pirmenybę teikė būtent jai. Tačiau, kai dalyviai galėjo rinktis įkalinimą iki gyvos galvos be lygtinio paleidimo teisės derinant jį su žalos atlyginimu aukos šeimoms ir artimiesiems, mirties bausmės pasirinkimas buvo žymiai mažesnis. Dauguma dalyvių pasisakė už alternatyvių priemonių pritaikymą.²⁰⁴ Apibendrinant tokius rezultatus, matyti, kad nusikaltimo sunkumas labai svarbus veiksnys kalbant apie mediacijos ar apskritai atkuriamojo teisingumo taikymo galimumą. Kita vertus, akivaizdu ir tai, jog esant tinkamoms taikymo sąlygoms pasinaudojus alternatyviomis priemonėmis gaunama satisfakcija būtų didesnė, o šalių interesai užtikrinami geriau.

Norint valstybėje turėti sėkmingai funkcionuojantį mediacijos institutą, labai svarbu pakeisti visuomenės požiūrį. „Taikant procedūrą, kurią visuomenė traktuos kaip neteisingą, gali sumažėti visuotinis paklusnumas įstatymams, kadangi žmonės manys, kad teisinei sistemai trūksta teisėtumo arba moralinės valdžios.“²⁰⁵ Mediacija gali padėti aukoms pasijusti geriau, sumažinti nusikaltimų recidyvo skaičių, tačiau jei visuomenė

---

¹⁹⁹ *Cit. op.* 192 p. 437–451.

²⁰⁰ *Cit. op.* 192 p. 437–451.

²⁰¹ *Cit. op.* 189, p. 365.

²⁰² DALY, K. Restorative justice: the real story. *Punishment and society* 2002, No. 4(1), p. 55–79.

²⁰³ MCGARELL, E. F.; SANDYS, M. The misperception of public opinion toward capital punishment: examining the spuriousness explanation of death penalty support. *American Behavioral Scientist*, 1996, No. 39, p. 500–513.

²⁰⁴ *Cit. op.* 189, p. 368.

²⁰⁵ TYLER, T. R. Restorative justice and procedural justice: dealing with rule breaking. *Journal of Social Issues*, 2006, No. 62(2), p. 307–326.

nemany, kad toks reagavimas į nusikaltimus yra tinkamas,²⁰⁶ mediaciją įgyvendinti bus sudėtinga. Darytina išvada, kad būtinas visuomenės švietimas apie mediacijos instituto taikymo galimybes ir sferas, tinkamas jos įgyvendinimui, praktinę naudą. Prie tokios veiklos pastaraisiais metais aktyviai prisideda Mykolo Romerio universitetas. Jame organizuojamos mediacijos magistro studijų programos, rengiami mokymai mediacijos tema.²⁰⁷ Universitetas taip pat aktyviai dalyvauja praktiniame aukos ir nusikaltėlio mediacijos įgyvendinime dalyvaudamas MIPT programoje,²⁰⁸ viešindamas jos rezultatus.

Visuomenės supažindinimas su mediacijos galimybėmis nėra greitas, tačiau būtinas procesas. Organizuojant įvairias atviras konferencijas mediacijos tema, viešai skelbiant vykdomų susijusių projektų rezultatus, pamažu auga ir žmonių išprusimas šioje srityje. Jau šią dieną galime pastebėti kylantį visuomenės susidomėjimą bei palaipsniui mažėjantį priešišką nusiteikimą. Žmonės linkę bijoti to, ko nepažįsta ir nesupranta. Daugelis žmonių anksčiau net nežinoję apie tokio instituto taikymo galimybę, šią dieną gali susipažinti su apčiuopiamais praktiniais rezultatais bei rasti atsakymus į visus rūpimus klausimus ir taip pamatyti mediacijos procedūros patrauklumą ir naudą. „Beveik pusė nukentėjusiųjų nuoširdžiai sutinka dalyvauti procese. Praktika parodė vieną įdomų dalyką. Mediacijai tinka net tokie atvejai, kai konflikto šalys yra susitaikiusios teisme. Neretai pasikalbinus kaltininką, paaiškėja, kad jis nėra įsisąmoninęs kaltės, o nukentėjusysis visgi jaučia nuoskaudą, manydamas, kad teisme jo atsiprašė vien dėl to, kad sušvelnintų bausmę. Mediacijos metu gvildenami tokie aspektai, šalys patys nusprendžia, kaip jų konfliktas turėtų būti išspręstas. Žinoma, neperžengiant teismo sprendimų.“²⁰⁹ Šis pavyzdys iliustruoja augantį visuomenės supratimą ir poreikį ginčų sprendimui alternatyviomis atkuriamojo teisingumo priemonėmis. Labai tikėtina, kad ateityje, kryptingai šviečiant visuomenę, toks poreikis sparčiai augs, o psichologinis, instinktyvus pasipriešinimas bus pakeičiamas racionaliais apmąstymais paremtomis išvadomis.

3.3.2. Teisėsaugos institucijų pareigūnų požiūris į aukos ir kaltininko mediaciją

Mokslinėje teisės doktrinoje vyrauja susiformavęs stereotipas, kad teisėsaugos pareigūnai gana neigiamai žiūri į atkuriamojo teisingumo institutus ir yra labiau orientuoti į „teisingumo“ vykdymą baudžiant.²¹⁰ R. Reches išreiškė poziciją, kad žmonėms būdinga spontaniška reakcija į nusikaltimus, kuri siejasi su atpildo troškimu, o ne atkuriamojo

---

²⁰⁶ *Cit. op.* 189, p. 366.

²⁰⁷ *Cit. op.* 177.

²⁰⁸ *Cit. op.* 60.

²⁰⁹ *Cit. op.* 177.

²¹⁰ *Cit. op.* 2, p. 189.

teisingumo metodų pritaikymu.²¹¹ Iš esmės tokia nuostata turėtų būti būdinga ir teisėsaugos pareigūnų nusiteikimui dėl mediacijos, tačiau jų darbo specifika ir patirtis padeda pareigūnams geriau kontroliuoti spontanišką reakciją ir neleidžia daryti tokios griežtos išvados. Jų požiūrį dėl atkuriamojo teisingumo gali lemti labai daug veiksnių, pvz.: nusikaltimo sunkumas, realių bylų tyrimo patirtis ir pan.²¹²

2014 metais I. Michailovič apibendrina 2008 metais Lietuvos teisės instituto atlikto tyrimo duomenis ir pateikė nuomonę, kad viena iš kliūčių mediacijai yra pasipriešinimas tarp policijos pareigūnų, prokurorų ir teismų vyraujantis baudimui palankus požiūris ir idėja, kad atkuriamojo teisingumo idėjos prieštarauja tradiciniai teisingumo vykdymo sampratai.²¹³

Analizuojant Lenkijos mediacijos instituto pavyzdį, galima teigti, kad mediacija buvo sunkiai priimta tiek teisėsaugos pareigūnų, tiek teismų. Daugiausiai ginčų mediacijos būdu buvo sprendžiama 2006 metais, nuo to laiko mediacijos taikymas mažėjo.²¹⁴ 2010 metais Lenkijos Konstitucinio Tribunolo nutarimo konstatuojamoje dalyje Generalinis prokuroras pateikė nuomonę, kad lygtinis proceso nutraukimas turi būti vertinamas per „baudimo filosofijos“ prizmę.²¹⁵ Tokia nuomonė atskleidžia vyraujančią prokurorų nusistatymą, kad atkuriamasis teisingumas konkuruoja su klasikiniu baudžiamamojo proceso vykdymu ir negali pakankamai užtikrinti aukos interesų bei teisingumo įgyvendinimo. Visgi nors mediacijos taikymo dažnis mažėja, procesas tampa vis efektyvesnis. Mediacijos procesą siūlo ir į jį žymiai dažniau nukreipia teismai, prokurorai tokia galimybe naudojami gana retai, tačiau beveik 70 proc. prokurorų mediacijai perduotų ginčų baigiasi taikiau susitarimu.²¹⁶ Nepilnamečių atliktų nusikalstamų veikų atveju skaičiai dar išraiškingesni – beveik 90 proc. atveju ginčas baigiamas taikiai.²¹⁷ Tokie duomenys atskleidžia, kad nepaisant egzistuojančių pareigūnų ir prokurorų abejonių dėl mediacijos, realiai taikomas šis procesas duoda puikius rezultatus ir yra priimtinas ginčo šalims.

Vengrijoje šalių mediacija baudžiamamojo proceso metu taip pat nėra skatinama.²¹⁸ Mediacijos taikymas kaip tik apribojamas tam tikrais kriterijais, pavyzdžiui, kad ji galima tik tai atvejais, kai už padarytą nusikaltimą gresia ne didesnė kaip penkių metų laisvės

---

²¹¹ *Cit. op.* 189, p. 371.

²¹² *Cit. op.* 2, p.190.

²¹³ MICHAILOVIČ, I. *Atkuriamojo teisingumo galimybės baudžiamamojoje justicijoje*. Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014, p. 85.

²¹⁴ *Ibid.*, p. 86.

²¹⁵ *Ibid.*

²¹⁶ *Ibid.*, p. 87.

²¹⁷ *Ibid.*

²¹⁸ *Ibid.*

atėmimo bausmė.²¹⁹ Nukreipti į mediaciją gali tiek teismai, tiek prokurorai ir nors tarp teisingumo vykdymo subjektų vyrauja palankumas bausmėms, o ne atkuriamojo teisingumo priemonėms, mediacijos dalyviai šį institutą vertina palankiai. Net 98 proc. asmenų, išbandžiusių mediaciją liko patenkinti rezultatais ir naudotųsi ja dar kartą.²²⁰

Siekiant išsiaiškinti Lietuvoje vyraujančią nuomonę apie mediacijos taikymą kaip alternatyvą tradiciniam baudžiamajam teisingumui, buvo atliktas tyrimas, kurio metu prokurorai ir teisėjai buvo apklausti apie mediacijos taikymo galimybę.²²¹ Minėti asmenys buvo apklausiami apie nesunkių nusikalstamų veikų kategoriją, kurioms būtų galima taikyti alternatyvias ginčo sprendimo priemones.²²² Lyginant su užsienio šalių pozicija šio tyrimo rezultatai buvo gana netikėti. Daugelis apklaustųjų išreiškė požiūrį, palankiai nukreiptą ne į baudimą, o į socialinį nusikalstamų veikų sukeltų problemų sprendimą.²²³

Tiek prokurorai, tiek teisėjai, dalyvavę apklausoje atskleidė, kad esant įstatymo numatytoms sąlygoms, jie noriai taiko proceso nutraukimo ar supaprastinimo procedūras ir skatina šalis pasinaudoti tokiomis galimybėmis. Apklaustieji akcentavo, kad stengiasi paaiškinti šalims dėl galimo proceso nutraukimo ir duoti laiko apsvarstyti tokį variantą bei nuraminti emocijas net tais atvejais, kai pačios šalys neinicijuoja ir nesvarsto tokios galimybės. Tiesa, šioje vietoje susiduriama su tam tikra problema. Šalių paskatinimas apsvarstyti proceso nutraukimą ar informavimas apie tokią galimybę kartais sukelia abejonių dėl prokurorų ar teismo šališkumo. Neretai nukentėjusysis tokį pasiūlymą linkęs priimti kaip bandymą sušvelninti kaltininko padėtį, o pats kaltininkas palaiko tai bandymu greičiau išgauti prisipažinimą.²²⁴ Tokiu atveju dažnai gali būti išprovokuojama visiškai priešinga šalių reakcija. Dėl šių priežasčių nepriklausomo mediatoriaus dalyvavimas procese sutinkamas labai palankiai.

Atkuriamojo teisingumo metodų taikymas baudžiamajame procese aktualus ir dėl darbo laiko ekonomijos. Sutrumpėjęs tyrimas, tai, jog nebereikia palaikyti valstybinio kaltinimo teismo procese sumažintų prokurorų darbo krūvį, kuris dabar neretai atveju neproporcingai didelis. Tiesa, akcentuota ir tai, kad proceso ekonomiškumas nėra pagrindinis siekis. Vienas iš apklausoje dalyvavusių prokurorų pastebėjo, kad tam tikrais atvejais mediacija būtų netgi ženkliai ilgesnis procesas nei formalus susitaikymas,

---

²¹⁹ BARABAS, T., FELLEGI, B., SZEGO, D., WINDT, S. *Somewhere over the rainbow*. The MEREPS results in Hungary. Newsletter of the European Forum for Restorative Justice, 2011, Vol. 12, Issue 3, p. 4.

²²⁰ *Cit. op.* 212, p. 87.

²²¹ *Ibid.*, p. 191-192.

²²² *Ibid.*, p. 192.

²²³ *Ibid.*

²²⁴ *Ibid.*, p. 192 – 193.

pritaikius BK 38 str. Vis dėl to konstruktyvus konflikto išsprendimas ir realus šalių pasitenkinimas šiuo atveju yra didesnė vertybė nei procesinių veiksmų trumpumas.²²⁵

Tyrimo metu gauti duomenys neleidžia daryti kategoriškų išvadų, bet manytina, kad galima teigti, jog jo rezultatai atspindi bendrą situaciją ir palankias mediacijos vertinimo tendencijas ir didesnę alternatyvių priemonių taikymo skaičių. Tam įtakos galėjo turėti įvairūs veiksniai kaip, pavyzdžiui, užsienio valstybių sėkminga praktika, mediacijos efektyvumo rodikliai. Manytina, kad prisidėti turėjo ir tai, jog 2012 metais buvo pakeista prokurorų darbo krūvio skaičiavimo tvarka. Iki 2012 metų didžiausias darbo krūvis prokurorams buvo suteikiamas už bylas, kurios buvo perduodamos teismui, o nutraukti ikiteisminiai tyrimai vertinami kaip reikalaujantys mažiau darbo.²²⁶ Tokią tvarką galima laikyti iš esmės prieštaraujančia baudžiamojo proceso tikslams, nes prokurorai, norėdami gauti maksimalius darbo krūvio rodiklius, buvo tam tikra prasme skatinami nespręsti asmenų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimo ir perduoti bylą teismui. Tuo tarpu teismai buvo apkraunami bylomis, kurios akivaizdžiai galėjo būti nutrauktos ikiteisminio tyrimo metu.

Padėtis buvo ištaisyta ir nuo 2012 metų prokurorų veiklos efektyvumą apibūdina ne tik tai, kokia visų ištirtų tyrimų dalį sudaro pagreitinoto proceso tvarka baigti ikiteisminiai tyrimai, bet ir tai, kokią dalį sudaro tyrimai, nutraukti išsiaiškinus nusikalstamą veiką. Šiai kategorijai priskiriami ir ikiteisminiai tyrimai, nutraukiami atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės. Būtent pastarasis proceso užbaigimo būdas traktuotinas kaip prioritetas.²²⁷

Vienas iš apklausoje dalyvavusių teisėjų pateikė nuomonę, jog nubaudimas ne visuomet turi prasmę, ypač kalbant apie nesunkias nusikalstamas veikas. Bausmė prasmę įgauna tais atvejais, kai kaltininkas nerodo jokių pastangų keisti savo elgesį, elgiasi ciniškai, o pats padarytas nusikaltimas labai piktybiškas ar sunkus. Kitais atvejais pagrindinis nukentėjusiojo siekis dažniausiai yra operatyvus padarytos žalos atlyginimas. Nuoskaudas gydo ne teismo procesas, o kaltininko pastangos atlyginti skriaudą, spręsti konfliktą. Todėl, anot teisėjo, dažnais atvejais geriau stengtis byloje pasiekti taiką ir atkurti buvusią padėtį nei skubėti bausti.²²⁸

„Pareigūnai paminėjo ir tai, kad alternatyvus sprendimas baudžiamajame procese dažnai yra tinkamesnis problemos sprendimo būdas žiūrint iš pozicijų kaltininko, ypač jauno, pirmą kartą nusikaltusio, nesigailinčio dėl poelgio, ar neatsargų nusikaltimą

---

²²⁵ *Ibid.*, p. 193 – 195.

²²⁶ *Cit. op.* 212, p. 193 – 194.

²²⁷ *Ibid.*, p. 194.

²²⁸ *Ibid.*, p. 195-196.

padariusio asmens. Vienas prokuroras sakė, kad ne tiek jau daug žmonių Lietuvoje, jog būtų galima lengva ranka nurašyti jų perspektyvas.²²⁹ Toks teiginys įrodo, kad prokurorai, teisėjai nėra išimtinai baudžiamojo teisingumo šalininkai. Pareigūnai pragmatiškai vertina alternatyvias priemones ir mato realiai galimą jų naudą, pritaria ir yra linkę skatinti tokių priemonių taikymą.

Prokurorai taip pat pastebėjo, kad ne visuomet ikiteisminio tyrimo nutraukimas būna labai naudingas. Tais atvejais, kai kaltininkas tyrimo metu elgiasi įžūliai ir ciniškai, o dėl proceso nutraukimo stengiasi kiti, kaltininkui artimi, asmenys, nutrauktas ar sutrumpintas procesas kaltininkui teigiamos įtakos greičiausiai nepadarys. Teismo procesas yra ta vieta, kai kaltininkas sutinka nukentėjusįjį akis į akį ir realiai suvokia gresiančias teises pasekmes. Todėl tam tikrais atvejais naudingiau net ir esant galimybei nenutraukti ikiteisminio tyrimo perduoti bylą nagrinėti teisme auklėjamaisiais tikslais.²³⁰ Tokiais atvejais mediacija galėtų būti ypač naudinga. Tai būtų proga sutikti nukentėjusįjį, jam pasiaiškinti, pačiam kaltininkui susivokti ką padarė, kodėl taip pasielgė ir kokios jo veiksmų pasekmės gali būti. Kitaip tariant, mediacija tokiais atvejais galėtų pasiekti tuos auklėjamuosius tikslus, kurių tikimasi perduodant bylas teismui.²³¹ Be viso to taip dar būtų sumažinamas teismų darbo krūvis ir padidinamas proceso efektyvumas.

Taigi aptartas tyrimas leidžia daryti išvadą, kad tarp teisėsaugos pareigūnų (prokurorų teisėjų) vyrauja labai racionalus, pragmatiškas požiūris į alternatyvių bausmės priemonių taikymą. Pareigūnai linkę, esant galimybei, netaikyti griežčiausių priemonių, o ieškoti nusikalstama veika sukeltų problemų sprendimo variantų. Nors tyrime dalyvavusių subjektų skaičius neleidžia daryti kategoriškų išvadų, tačiau vis dažniau galima išgirsti apie prokurorų, policijos pareigūnų, teisėjų poziciją palaikančią mediacijos taikymą baudžiamajame procese.²³² Pareigūnai akcentuoja jos teikiamą naudą, sritis, kuriose mediacijos institutas padėtų užtikrinti baudžiamojo proceso tikslų pasiekimą ir efektyvesnį įgyvendinimą, bei problemas, kurios galėtų būti sprendžiamos dažniau taikant alternatyvias bausmei priemones. Apibendrinant, tyrimo metu buvo prietos išvados, kad taikant mediaciją ir nešališko mediatoriaus tarpininkavimą baudžiamajame procese būtų išsprendžiamos tokios problemos: 1) procesas sudarytų sąlygas šalims sušvelninti emocinį diskomfortą, įtampą, baimę, pyktį. Tokios priešiškos emocijos dažnai yra viena iš baudžiamojo procesą varančių jėgų ir nepadedą realiai spręsti problemas, 2) procesas galėtų turėti didesnį auklėjamąjį poveikį kaltininkams, 3) profesionalaus mediatoriaus

²²⁹ *Cit. op.* 212, p. 196.

²³⁰ *Ibid.*

²³¹ *Ibid.*

²³² Mediacijos viešinimas prokuratūrose, policijos komisariatuose [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. kovo 20 d.]. Internetinė nuoroda: <http://www.kapt.lt/lt/vapt/mediacija/naujienos_1576/archive/p20.html>.

dalyvavimas galėtų atleisti pareigūnus nuo jiems nepriklausančių tarpininkavimo ir taikinimo funkcijų, kurių šie neretai imasi dėl šalių gerovės ir taikos pasiekimo.²³³

Taigi aptarti probleminiai klausimai atskleidžia didžiausius pagrindinius sunkumus, su kuriais susiduria valstybės, norėdamos taikyti mediaciją baudžiamajame procese. Turima valstybių praktika rodo, kad probleminiai taikymo, reguliavimo klausimai išsprendžiami gana sėkmingai, o sutinkamas visuomenės ar teisėsaugos pareigūnų nepritarimas paprastai mažėja matant teigiamus mediacijos rezultatus. Tokių klausimų sprendimas aktualiausias valstybėms kaip Lietuva, kuriose mediacijos institutas pakankamai naujas, dar nelabai nepopuliarus ir neįsitvirtinęs baudžiamajame procese. Tikėtina, kad Lietuvoje, pasinaudojant užsienio valstybių patirtimi, atsižvelgiant į nors ir negausią, tačiau pakankamai sėkmingą nacionalinę praktiką, bus atrastos baudžiamojo proceso sferos, pavyzdžiui nepilnamečių baudžiamoji justicija, privataus kaltinimo bylos ir t. t., kuriose mediacijos panaudojimas būtų efektyvus ir naudingas ginčo šalims bei visai visuomenei ir teisinei sistemai. Atitinkamai su augančia mediacijos praktika, turėtų atsirasti įstatyminis mediacijos reguliavimas, reikalingas sėkmingam instituto funkcionavimui. Sunku kategoriškai pasisakyti, kaip išsamiai ir tiksliai turėtų būti reglamentuojama mediacija, tai geriausiai parodytų praktinis mediacijos taikymas ir dėl to ateityje kylantys klausimai.

Galima manyti ir tai, jog aktyvus mediacijos taikymas susidurtų su kritika, tačiau darbe panaudoti duomenys atskleidė, jog visuomenė nėra kategoriškai nusiteikusi prieš atkuriamojo teisingumo priemones. Valstybėse nemažas dėmesys skiriamas visuomenės švietimui, suvokimo apie mediacijos naudą skatinimui, mediatorių programų ruošimui, todėl žmonės tampa atviresni tokiems ginčų sprendimo metodams kaip mediacija. Analizuoti duomenys, tyrimai atskleidė ir teisėsaugos pareigūnų, prokurorų, teisėjų pragmatišką ir racionalų požiūrį į mediacijos panaudojimą baudžiamajame procese. Teisėsaugos atstovai mato nišas, kuriose mediacija galėtų būti efektyvus būdas pasiekti baudžiamojo proceso tikslus, bei problemas, kurių sprendimas būtų sėkmingas pasinaudojus alternatyviomis ginčų sprendimo priemonėmis. Taigi matyti, jog visuomenės ir teisėsaugos pareigūnų atviras požiūris į mediaciją leidžia tikėtis, jog mediacija gali būti sėkmingai inkorporuota į baudžiamąjį procesą ir ilgainiui sulaukti vis didesnio pritarimo ir pasitenkinimo. Visuomenės pritarimas būtinas sėkmingai mediacijos plėtrai ir taikymui, todėl ateities perspektyvos leidžia tikėtis, jog ateityje mediacija bus svarbi ir didelė Lietuvos baudžiamojo proceso dalis, kaip yra daugelyje užsienio valstybių.

---

²³³ *Cit. op.* 212, p. 196 -197.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Mediacija kaip viena iš atkuriamojo teisingumo programų Skandinavijos ir Vakarų Europos šalyse taikoma jau ne vieną dešimtmetį. Valstybių pasirinkta mediacijos reglamentavimo forma skirtinga, tačiau taikomi praktiniai modeliai turi daug panašumų. Reguliavimo būdo pasirinkimui įtaką daro daug veiksnių tokių, kaip teisinės tradicijos, istorinės aplinkybės, turima praktika ir pan. Tuo tarpu, praktinis mediacijos procesas organizuojamas taip, kad atitiktų svarbiausius bendruosius mediacijos principus ir užtikrintų siekiamus tikslus.
2. Vertinant įvairių tyrimų rezultatus ir analizuojant statistinius duomenis, galima daryti išvadą, kad mediacijos taikymas valstybėje daro teigiamą poveikį. Mediacijos teigiamos pasekmės būdingos ne tik ginčo šalių elgesiui bei savijautai, tačiau pastebimas ir pozityvus poveikis teisėsaugos pareigūnų, teismų darbo krūvių mažinimui, proceso efektyvumo didinimui bei visuomenės aktyvesniam dalyvavimui baudžiamajame procese.
3. Lietuvos baudžiamajame procese mediacija įstatymiškai neįtvirtinta, tačiau sistemiškai analizuojant baudžiamosios teisenos įstatymus matyti, jog yra institutų, kurie turi atkuriamojo teisingumo elementų. Visgi tokie institutai dažnai taikomi gana formaliai kaip galimybė pagreitinti proceso užbaigimą. Manytina, kad mediacijos taikymas, kuriuo siekiama ne tik padarytos žalos atlyginimo, tačiau ir realaus asmenų tarpusavio pozityvių santykių atkūrimo, galėtų sėkmingai prisidėti prie baudžiamąjo proceso optimizavimo ir greitesnio jo tikslų pasiekimo.
4. Lietuvoje mediacijos praktika baudžiamajame procese negausi. Tačiau vertinant užsienio valstybių patirtį ir jų nueitą kelią, kad ilgainiui mediacija Lietuvos baudžiamajame procese bus sėkmingai pritaikoma tam tikrų kategorijų ginčams spręsti, sulauks visuomenės ir teisėsaugos institucijų palaikymo. Siekiant efektyvaus mediacijos funkcionavimo baudžiamajame procese siūlytina BPK papildyti nuostata, dėl galimybės užbaigti procesą mediacijos būdu bei paruošti atskirą įstatymą aiškiai ir nuosekliai reguliuojantį mediacijos procesą, subjektus, galimas baigtis bei teisinį jos rezultatų vertinimą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Įstatymai ir kiti teisės aktai:

1. Europos mediatorių elgesio kodeksas (European Commission European Code of conduct for mediators, adopted on 2 July 2004 by European Commission, Brussels) [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf>
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, nr. 89-2741 (su pakeitimais ir papildymais).
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*, 2002, nr. 37-1341 (su pakeitimais ir papildymais).
4. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, nr. 33-1014.
5. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas dėl taikinamojo tarpininkavimo (mediacijos) sistemos plėtros koncepcijos patvirtinimo, Nr. 1R-268. Vilnius, 2015 m. rugsėjo 17 d.
6. Projekto „Mediacijos įgyvendinimas probacijos tarnybose (MIPT)“ taisyklės, Vilniaus apygardos probacijos tarnyba, Vilnius, 2015.
7. Švedijos mediacijos įstatymas (Lag (2002:445) medling med anledning av brott.) [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Lag-2002445-om-medling-med-sfs-2002-445/>>.
8. Švedijos Vyriausybės pasiūlymas dėl intervencijos prieš jaunos pažeidėjas (Proposition 2005/06:165 *Ingripanden mot ungalagöverträdare*), pateiktas 2006 m. kovo 21 d..
9. Švedijos Vyriausybės pasiūlymas dėl tarpininkavimo principų pažeidimo (Proposition 2001/02:126 *Medling med anledning av brott*), pateiktas 2002 m. kovo 18 d.
10. Vokietijos baudžiamasis kodeksas (German Criminal Code in the version promulgated on 13 November 1998. Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt], last amended by Article 1 of the Law of 24 September 2013) [interaktyvus, žiūrėta 2016 kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html>.
11. Vokietijos baudžiamojo proceso kodeksas (German Code of Criminal Procedure, in the version published on 7 April 1987. Federal Law Gazette

(Bundesgesetzblatt), Part. I p. 1074, 1319) Most recently amended by Article 3 of the Act of 23 April 2014 (Federal Law Gazette, Part. I, p. 410)) [interaktyvus, žiūrėta 2016 kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html>.

Tarptautiniai teisės aktai:

1. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimo aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR. *OL 2001 m. specialus leidinys*, p. 1.
2. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija Nr. R (99) 19 dėl mediacijos baudžiamosiose bylose. Priimta 1999 m. rugsėjo 15 d. Europos Tarybos Ministrų komiteto. Strasbūras.
3. Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijos Nr. R (99) 19 dėl mediacijos baudžiamosiose bylose aiškinamasis memorandumas. Priimta 1999 m. Europos Tarybos Ministrų komiteto. Strasbūras.
4. Europos Tarybos rekomendacijos dėl mediacijos baudžiamosiose bylose įgyvendinimo (European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). Guidelines for a better implementation of the existing recommendation concerning mediation in penal matters, adopted on 7 December 2007 by European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ), Strasbourg). [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?p=&id=1223865&Site=DG1-CEPEJ&direct=true>>.
5. Jungtinių Tautų Ekonominės ir socialinės tarybos rezoliucija Nr. 2002/12 patvirtinti „Pagrindinių atkuriamojo teisingumo programų panaudojimo baudžiamosiose bylose principai“ (ECOSOC Resolution 2002/12. Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters, adopted on 24 July 2002 by the UN Economic and Social Council (ECOSOC)) [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. vasario 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.refworld.org/docid/46c455820.html>>.

Specialioji literatūra:

1. ACLAND, A., F. *Resolving Disputes Without Going to Court: A Consumer Guide to Alternative Dispute Resolution*. London: Century Ltd, 1995.

2. ALPER, B. S., NICHOLS, L. T. *Beyond the Courtroom: Programs in Community Justice and Conflict Resolution*. Lexington, Mass: Lexington Books, 1981.
3. AŽUBALYTĖ, R. *Susitarimas (susitaikymas) viešojo kaltinimo bylose kaip viena iš diskrecinio persekiojimo formų*. Jurisprudencija, 2006, Nr. 6(84).
4. AŽUBALYTĖ, R., JURGAITIS, R., ZAJANČKAUSKIENĖ, J. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
5. BARABAS, T. *Mediation and Restorative Justice during the execution of sentence*. 2010 [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą:
6. <<http://mereps.foresee.hu/en/segedoldal/230/158960ec05/213/>>.
7. BARABAS, T., FELLEGI, B., SZEGO, D., WINDT, S. *Somewhere over the rainbow*. The MEREPS results in Hungary. Newsletter of the European Forum for Restorative Justice, 2011, Vol. 12, Issue 3.
8. BARANSKAITĖ, A., *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2007.
9. BIKELIS, S., ŪSELĖ, L., GAVRILOVIENĖ, M., KAVOLIŪNAITĖ, E., MICHAILOVIČ, I., USICLA, R. *Atkuriamojo teisingumo sistemos Lietuvoje koncepcija ir jos įgyvendinimo priemonių plano projektas*. Vilnius: Teisės institutas, 2008.
10. BRADSHAW, W., ROSEBOROUGH, D., UMBREIT, M. S. *The Effect of Victim Offender Mediation on Juvenile Offender Recidivism: A Meta-Analysis*. Conflict Resolution Quarterly, 2006, vol. 24, issue 1.
11. CARLSMITH, K. M. *The roles of retribution and utility in determining punishment*. Journal of Experimental Social Psychology (42), 2006.
12. CHRISTIE, N. *Conflicts as Property*. The British Journal of Criminology, 1977.
13. Council of Europe, *Crime and criminal justice in Europe*. Strasbourg: Council of Europe publishing, 2000.
14. CZEARTOSZ, E. *Victim – offender mediation*. Short notes from Poland [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą:
15. <<http://www.justicereparatrice.org/mount/www.restorativejustice.org/10fulltext/czwartosz>>.
16. DALY, K. Restorative justice: the real story. *Punishment and society* 2002, No. 4(1).

17. DERMONTAS, J. *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje, remiantis Jungtinių Tautų standartais apie atkuriamojo teisingumo ir tarpininkavimo taikymą baudžiamosiose bylose*. Iš: SUCHOVIENĖ, A. *Bausmė ir socialinis teisingumas*. Vilnius, 2007.
18. DIGNAN, J.,. *Repairing the damage: An Evaluation of an Experimental Adult Reparation Scheme in Kettering, Northamptonshire*. University of Shieffield: Centre for Criminological and Legal Research 1990.
19. DOAK., J., O'MAHONY, D. *Developing mediation and restorative justice for young offenders across Europe* // DUENKEL, F., GRZYWA, J., HORSFIELD, P, PRUIN, I., (Eds.) *Juvenile justice systems in Europe current situations and reform developments*. Moenchengladbach, 2010, Vol. 4.
20. ERIKSSON, F. *Victim-offender mediation in Sweden and South Africa* [interaktyvus]. 2011, p. 27 [žiūrėta 2016 m. kovo 10 d.] Prieiga per internetą:
21. <https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/19708/1/gupea_2077_19708_1.pdf>.
22. GIL, D. *Posiedzenie pojednawcze a mediacja w sprawach z oskarżenia prywatnego*. Palestra. 2010.
23. HOERNLE, T. *Die Rolle des Opfers in der Straf theorie und immateriellen Strafrecht*. Juristenzeitung, 2006.
24. JACOBSSON, M., WAHLIN, L. *The Development of Victim Offender Mediation in Sweden*. // *European Best Practice of Restorative Justice in the Criminal Procedure*. Conference Publication, 2010.
25. JUSIENĖ, R. *Sunkūs paaugliai arba kodėl paaugliai elgiasi agresyviai? Nepilnamečių justicija Lietuvoje: teorija ir praktika: metodinis leidinys*. Vilnius: NPLC, 2007.
26. JUSTICKIS, V., PEČKAITIS, J. S. *Vokietijos ir Lietuvos baudžiamoji teisė: recepcijos problemos, Lietuvos teisės kūrimo principai*. Tarptautinės konferencijos medžiaga, Vilnius, 1995.
27. KEMENY, S., I. *Victim-Offender Mediation with Juveniles in Norway*. // *European Commission GROTIUS II CRIMINAL PROGRAMME 2002-03, Contractno. JAI/2002/GRP/029*, "Victim-offender mediation: organization and practice in the juvenile justice systems".
28. KIETYTĖ, L. MATIJAŠKAITĖ, A., USCILA, R. *Tyrimas: Atkuriamasis teisingumas: samprata, tarptautinių dokumentų rekomendacijų, užsienio valstybių patirties apžvalga, atkuriamojo teisingumo sistemos kūrimo sąlygų analizė ir pasiūlymai dėl jos kūrimo Lietuvoje*. Vilnius, 2006.

29. KULIKAS, D. *Jos darbas – taikyti nusikaltėlius ir aukas* [interaktyvus, žiūrėta 2016 . kovo 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://euroblogas.lt/2016/03/08/jos-darbas-%E2%88%92-taikyti-nusikaltelius-ir-aukas/>>.
30. LIEBERMAN, J. K., HENRY, J. F. *Lessons from the Alternative Dispute Resolution Movement*. University of Chicago Law Review. 1986, Vol. 53.
31. MATUIZIENĖ, E. *Nukentėjusiojo interesai baudžiamajame procese: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
32. McGARELL, E. F.; SANDYS, M. The misperception of public opinion toward capital punishment: examining the spuriousness explanation of death penalty support. *American Behavioral Scientist*, 1996, No. 39.
33. MESTITZ, A., GHETTI, S. *Victim-offender mediation with Youth Offenders in Europe. An Overview and Comparison of 15 countries*. Netherlands: Springer, 2005.
34. MICHAILOVIČ, I. *Atkuriamojo teisingumo galimybės baudžiamojoje justicijoje*. Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014.
35. MICHAILOVIČ, I. *Atkuriamasis teisingumas: genezė ir raida*. Teisės problemos, 2001.
36. MICHAILOVIČ, I. *Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas*. 2001.
37. MICHAILOVIČ, I., BIKELIS, S., ČEPAS, A., DOBRYNINA, M., SIMAITIS, R., ŠNEIDERIS, D., ŪSELĖ, L., VENCKEVIČIENĖ, J. *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius, 2014.
38. MICHAILOVIČ, I. Nepilnamečio kaltininko ir nukentėjusiojo mediacijos galimybės Lietuvoje. *Teisė*, 2000, t. 35.
39. MOORE, CH., W. *The Mediation Process: Practical Strategies for Resolving Conflict*. 3rd. Ed. Jossey-Bass A Wiley Imprint: San Francisco, 2003.
40. ODÉN, N., *et. al.* Medling vid brott: en handbok. 2007, Västerås, p. 21.
41. PAROSANU, A. Final national report of Germany. The 3E model for a Restorative Justice Strategy in Europe [interaktyvus]. 2013, p. 14-15 [žiūrėta 2016 vasario 20 d.]. Prieiga per internetą:
42. <http://3e-rj-model.web.auth.gr/files/national_reports/Germany.pdf>.
43. PRADEL, J. *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2001.

44. RÄSSA, J. Alternatives to custody for young offenders. National report on juvenile justice trends [interaktyvus]. 2012, p. 17 [žiūrėta 2016 m. kovo 10 d.].
Prieiga per internetą:
<http://www.oijj.org/sites/default/files/baaf_estonia1.pdf>.
45. RECHES, R. *Psichologinio pasipriešinimo atkuriamajam teisingumui problema*. Socialinių mokslų studijos 2(6), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
46. ROY, S. *Two Types of Juvenile Restitution Programs in Two Midwestern Countries: A Comparative Study*. Federal probation, 1993, vol. 57.
47. ROSSNER, M., *Emotions and Interaction Ritual. A Micro Analysis of Restorative Justice*. The British Journal of Criminology, 2011, vol. 51.
48. SCHIFF, M. *Models, Challenges and The Promise of Restorative Conferencing Strategie* // Von HIRSCH, A., ROBERTS, J., BOTTOMS, A. E., ROACH, K., SCHIFF, M. (eds.) *Restorative Justice & Criminal Justice*. Oxford: Hart Publishing, 2003.
49. SPENCER, D., BROGAN, M. *Mediation law and practice*. Cambridge University Press: Cambridge, 2006.
50. STRANG, H. *Repair or Revenge: Victims and Restorative Justice*. Oxford: Clarendon Press, 2006.
51. SIMAITIS, R. *Mediacijos privačiuose ginčiuose teisinio reguliavimo tendencijos Lietuvoje*. Justitia. 2007, t. 2(64).
52. TAVUCHIS, N. *MeaCulpa: A Sociology of Apology and Reconciliation*. Stanford: Stanford University Press, 1991.
53. TYLER, T. R. Restorative justice and procedural justice: dealing with rule breaking. *Journal of Social Issues*, 2006, No. 62(2).
54. UMBREIT M. S., COATES R. B., *Cross – Site analysis of victim-offender mediation in four states* // *Crime and Delinquency*, 1993, vol. 39.
55. UMBREIT M. S. *Crime Victims Seeking Fairness, Not Revenge*. Federal Probation, 1989, vol. 53, issue 3.
56. United Nations Office of Drugs and Crime. *Handbook on Restorative Justice Programmes*. United Nations: New York, 2006.
57. USCILA, R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos instituto samprata, pagrindiniai modeliai ir jų veikimo principai*. Jurisprudencija, 2001, Nr. 20(12). USCILA, R. *Viktimologijos pagrindai. Nusikaltimų aukų socialinė ir teisinė apsauga Lietuvoje: Mokslinis – metodinis leidinys*. Vilnius, 2005.

58. USCILA, R., VIŠOCKAS, E., ŽUKAUSKAITĖ, J., KEDAVIČIENĖ, D. *Nusikaltusiojo nepilnamečio ir nukentėjusiojo mediacijos metodika*. Vilnius, 2011.
59. VĖBRAITĖ, V. *Šalių sutaukymas civiliniame procese: daktaro disertacija*. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2009.
60. Vokietijos federalinės teisingumo ministerijos paruoštas dokumentas „Täter-Opfer-Ausgleich in der Entwicklung“ 1993-2002 metų apibendrinta atkuriamojo teisingumo statistika.
61. WELLIKOFF, I. *Victim-Offender Mediation and Violent Crimes: on the Way to Justice*. Cardozo Journal of Conflict Resolution, 2004, Vol. 5.1.
62. ŽUKAUSKAITĖ, J., Nepilnamečių nusikalstamas elgesys: psichologiniai mediacijos taikymo aspektai, Teisės problemos 2(76), 2012.

Teismų praktika:

1. Alytaus rajono apylinkės teismas. 2015 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-39-297/2015.
2. Kauno apylinkės teismas. 2014 m. liepos 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-2206-738/2014.
3. Kauno apylinkės teismas. 2016 m. sausio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-432-667/2016.
4. Klaipėdos miesto apylinkės teismas. 2016 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-122-890/2016.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. lapkričio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-534/2006.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-85/2008.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-475/2011.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2001 m. birželio 15 d. nutarimas Nr. 30 „Dėl teismų praktikos atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės“ [interaktyvus, žiūrėta 2016 kovo 4 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teisesgidas.lt/modules/paieska/lat.php?id=26348>>.
9. Šilutės rajono apylinkės teismas. 2015 m. kovo 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-102-635/2015.

10. Telšių rajono apylinkės teismas. 2012 m. rugpjūčio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. PK-189-339/2012.

Kita naudinga informacija:

1. Mediacijos įgyvendinimo probacijos tarnybose (MIPT) rezultatai [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kalejimudepartamentas.lt/lt/vapt/naujienos-vrpi/sekmingai-pristatyti-projekto-xqhe.html>>.
2. Mediacija Lietuvoje [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. vasario 24 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.kalejimudepartamentas.lt/lt/vapt/mediacija.html>>.
3. Mediacijos viešinimas prokuratūrose, policijos komisariatuose [interaktyvus, žiūrėta 2016 m. kovo 20 d.]. Internetinė nuoroda: <http://www.kapt.lt/lt/vapt/mediacija/naujienos_1576/archive/p20.html>.
4. Pagrindiniai mediacijos principai. [Interaktyvus, žiūrėta 2016 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://mediacija.policija.lt/index.php?id=310>>.

SANTRAUKA

Darbe nagrinėjamas nusikalstamos veikos aukos ir asmens, įtariamo padarius nusikalstamą veiką mediacija baudžiamajame procese. Pasinaudojant sisteminės analizės, lyginamuoju, istoriniu metodais aptariami ir lyginami mediacijos modeliai (rūšys), įtvirtintos Skandinavų ir Vakarų Europos valstybių nacionaliniuose baudžiamuosiuose įstatymuose. Aptiriamas mediacijos efektyvumas ir poveikis, pastebimas iš valstybių mediacijos taikymo praktikos. Darbe taip pat siekiama atskleisti galimybes įdiegti mediaciją Lietuvos baudžiamajame procese bei išnagrinėti tam tikrus probleminius mediacijos reglamentavimo ir taikymo klausimus.

Daroma išvada, kad Lietuvos baudžiamajame procese yra reglamentuotos alternatyvos konfliktų sprendimo formos, kurios pasižymi atkuriamojo teisingumo tikslus, tačiau mediacija įstatymuose nereglamentuota. Atsižvelgiant į mediacijos paskirtį, užsienio valstybių praktiką, Lietuvos tarptautinius įsipareigojimus, manytina, kad mediacijos taikymas galėtų baudžiamąjį procesą padaryti efektyvesniu. Siekiant aktyviau taikyti mediaciją būtina spręsti sąlygų mediacijos taikymui, proceso eigos ir jos rezultatų teisinio pripažinimo reglamentavimo atskirame norminiame akte klausimą bei aktyviau diskutuoti visuomenėje apie mediacijos galimybes.

SUMMARY

Perspective of mediation in criminal procedure

The paper examines the institute of mediation between a victim of a criminal act and a person suspected of committing the criminal act in criminal proceedings. By using the system analysis, the historical and the comparative methods, mediation models (types) in Scandinavian and West Europe countries are discussed and compared. It is also discussed the effectiveness of practical application of mediation in different countries. The paper also attempts to identify the possibilities to incorporate mediation in Lithuanian law of criminal procedure and also to analyze problematic aspects of regulation and application.

It can be concluded, that there are alternative forms of settlement of criminal conflicts in Lithuanian law of criminal procedure, although, mediation is not regulated in Lithuanian law of criminal procedure. Having regard to the purpose of the mediation, experience of Scandinavian and West Europe countries, Lithuania's international obligations, it is held that the application of mediation in criminal conflicts could make criminal proceedings more effective. In order to apply mediation more actively, it is necessary to regulate in separate law the conditions for application, process of mediation and the legal consequences of its results. It is also needed to discuss the perspective of mediation in society more actively.